

yaxud erkeklerin arzu ve heveslərinin bir aleti olsun. Varsun evvelkisi kibi 8 yaşlıq qışçıqlar 60 yaşlıq qartların qadınları olsunlar. Varsun çarşaf ve harem, çox qadın almaq ve qadın üzərində zulum istibdat Muhammed ümməti sünniy və şi'ilər dindarlığının mücessəm birer misali olsun!

İşte, müsülman patriarxal nesli və feodal quruluşu ali ruhanilərinin kapitalizm tazyıqı altında çatlaq virgen çıplaq şu'arları.

Müsülman ruhaniləri öz imtiyazlarını saqlamaq oğrında fahişələr kibi çox kerreler öz yolbaşçıları vastasınən “vatan”larını ecnebiy kapitalistlərin istismarına mahküm edərək, imperyalistlərə satıldılar.

Şarq burjuaziyasının qadın qız meselesində yaddığı ən progressist reformaları şarq qadınlarının haqıyqıy azadlıq talablarına mülhəm olamay. Xariciy Şarq ölkələrinin ən oğde (Türkiyə) olanları bile çarşaf, harem və çox qadın almaq adətlerini lağuv etməkdən iləri kitmedilər; lakin Şarq hər türlü reformalardan ziyadə cabik tereqqıy yolunda kitməkdədir. Hayat özi qadınların haqıyqıy azadlıqları şuarlarını iləri sürməkdədir.

Şarqda qadın qız mes'elesində mərkəziy məvqi qadın eməgi, onu himayə, erkeklərdən bir miqdarda ona emək haqqı virmək və sairə mes'eleleridir. Halbuki, qadın qız mes'elesini burjuaziya için su künnin mühim mes'elelerinden yapqan bu mes'eleler degildir.

Yalnız xariciy Şarq ölkələrində daha zaif kommunist fırqasının idaresi altında doğmaqda olğan işçi hərəketi öz bayraqlarında haqıyqıy qadın azadlığı isteklərini meydana çıxarmaqdadırlar.

Şarq qadınına yalnız çarşafını lağv etmək (zaten çarşaf eməkdər və köylü qadınlar onlardan bərabər modacı burjuaziya qadınları tərəfindən həkümetin emri olmaqsızın, ameliy surətdə lağ olunmuş edi), yalnız oqumaq, çalışmaq haqqı kerek degildir. Şarq qadınına hər şeydən evvel işçi və köylülərdən bərabər “öz” milliy burjuaziyasının və imperyalist məmləkətlər burjuaziyasının istismarına qarşı küreş haqqı kerekdir.

Bu haq için qahramanane bir surətdə milyonlardan on binlərlə olmasa da xariciy Şarq ölkələri yaş kommunist fırqalarının a'zaları olan binlərdən eməkdər qadınlar küreşməkdədir.

Onlara tam insanlıq haqqı qazanmaq için kerek olan yollarında Şuralar Birliğı və Şarq qadınlarını azad etmək işində, Şuralar Şarq'ının muvaffaqiyətləri yol kösterici bir

yaldız rolini oynamaqdadır.

Nuriye

FIRQA SIRALARINI TEMİZLEV MUNASEBETİLE²⁷¹

Memleketimiz bütün xalq xazaystvasını sosialist temelinde yanıdan quruv devrine kirdi. Böylelikle Şuralar Birliği proletariyatı kommunist partiyası rehberliginde texikaca en ögdeki sırada bulunan Ğarbiy Avrupa kapitalist memleketlerinin ardından yetişmek ve onları da ozub ketmek kibi ğayet mühim ve mes'üliyetli bir vazifeyi ögüne qoyaraq icrasına başladı.

Bu vazife memleketimizi sanayı'laşdıruv tempinin çabuklaşdırılmasını ve köy xazaystvasını kollektifləşdiruv işinin geniş suretde inkişaf etdirilmesini talab etmektedir.

Böyle bir şarait altında bizim partiyanın oyayacağı rehberlik roli ğayet mühim ve mes'üliyetlidir. Xalq xazaystvasının rekonstruksiyası işine lazim rehberligi yapmak için partiyamızın qaviy birlikli, mefkurece çelik kibi sağlam sarsılmaz bir quvvetke malik olması lazimdir. Bu devrde ya'niy memleketimizde sosializm elementlerinin inkişafı neticesinde artqan sınıfıy mubareze şaraitından her bir haqiqiyy partiya a'zasına ğayret, sağlam istekle işçi sınıfı faydasına çalışmaq, sınıfıy proletar xattını qıyıışdırmaq isteyenlere qarşı Lenin bayrağı altında qat'ıy küreşke çıqmaq, bütün energiyasinen kulak ve kapitalist elementlerinin hucumine qarşı bölşevikce küreşmek ve saire kibi partiyanın ögünde turğan bütün vazifeleri eda etmek oğrına var küçile çalışmaq icab etmektedir.

Böylelikle Merkeziy Komite ve Merkeziy Kontrol Komisiyası'nın noyabr plenumları, partiyanın sosializm yapıcılığı yolında ögünde turğan vazifeleri közden keçirmekle o vazifeleri amelge keçirüvde rehberlik eden partiyanın ösümi ve onun içerisindeki körülen sağ ve sol xastalılıqlar xususında da toqtalaraq diqqatını celb etdi. Ve partiya sıralarına bir çarelerle birtaqım yabancı elementler soqulub partiyanın yolını, onun qarar ve direktivalarını hayatqa tatbiq etüvde partiya nizam ve intizamını aks olğan birtaqım işler yapılğanını aşikare etüb partiya sıralarında umumiy temizlik yapmak kerek degen fikirge keldi, XVI-ncı umum ittifaq fırqa konferensiyası da bunu tam suretde işledi.

Bu mühim vazife umum ittifaq köleminde ayni zamanda Qırım teşkilatında da amelge keçirilmektedir.

“VKP(b) sıralarını umumiy temizlev ve muayene işinin esas vazifesi onları ictima'ıy cehetden yabancı olan, byurokratlaşan, curuyen elementlerden, partiyağa gendi

²⁷¹ Cavtöbeli, “Fırqa Sıralarını Temizlev Munasebetile”, *İleri*, IX/44 (İyun, 1929), s. 1-3.

nefsi için kirenlerden, burjuaziameşçan unsurlardan, kulaklarla bağ turaraq qöylerde partiya yolının hayatqa tatbiqına mani' olanlardan, sanayı'da buzğunluq yapanlardan ve gendi hareketlerle (işden qaçuv, sarxuşluq yapuv, istihsalda zarar ketirüv...) partiyanın i'tibarını qaçıranlardan, işçiler arasında bulunub sınıfını unutqan, gendi nefsi için çalışan, partiyanın qararlarına qarşı çıqan, terbiyege kelmeyenlerden, bütün muxalefetkar gruppalardan, sözde bu gruppalardan ayrıldığı halda işde partiyağa qarşı küreşmekde devam idenlerden partiyanı qat'ıy suretde temizlemek lazimdir”.

Ma'lüm olduğu üzre partiyanı mu'ayene ve temizlev mes'elesi partiya ögünde yalınız bu sene turmadı. O partiyadan yabancı elementleri sistematiq tarzda kenar etmek için yekane bir alet olaraq qullana keldi. Faqat bununle beraber şunu da xatirlemek lazimdir ki böyle temizlevleri partiya ziyadesile gendi ögünde mühim ve ciddi vazifeler turdığı vaqıtlarda keçirir. Çünkü bu vaqıtlarda yabancı elementler gendi şkuralarını saqlamaq için her vaqıt duşman tarafına cantayıb, partiyağa qarşı hareketke hazır bulunurlar.

Lenin arqadaş bu xususlarda da erte vaqıtlarda yazardı. O 1905 seneleri menşevikerle munaqaşaya kirdiği zaman: “Partiya gönüllü bir ittifaqdır. Eger de o gendi sıralarını paritağa aks iş körgey yabancı elementlerden temizlemekde devam etmezse, o partiya başdan mefküre ve sonra materiyalniy yıqılırdı. Partiyanın aksine yaxud onun faydasına xızmet etdigini bilmek için onun programması, taktikası xususında qararları ve ustavı var” diy edi.

Aynı zamanda, Lenin arqadaş türlü kapitalist memleketlerinde açıq çalışan kommunist partiyalarını qaviyleşdirüv, onları bölşevikleşdirüv niyetile kominterge a'za olub kirgey kommunist partiyaları için 21 şartnın birini (13-nci maddesi) o partiyaların sıralarını temizlev haqqında yazğan edi. Onda “gendilerinin işlerini açıq suretde alub varğan bütün memleketlerdeki kommunist partiyaları, partiyağa soqulğan bütün yabancı ve ufaq burjuaziya elementlerinden gendi sıralarını temizleb turmaq için partiya saflarının şahsiy erkanlarını vaqıt vaqıt temizleb (yanıdan registratsiya yapub turmalıdır” denile.

İnqılabdan sonra, Grajdan Muharebesi bitüb biraz tınıçlıqqa çıqıldığı zamanlarda Lenin arqadaş tekrar olaraq gendi sağlam ve ötkür fikirlerini ortağa sürerek: “biz partiyanı artıq kenişetmekden saqınamız. Çünkü devlet pariyasına hiç şubhesiz kelimşekler, gendi

menfaatını közetkenler, mansab aşıkları da soqulmağa ğayret etecekler ki onlar yalnız qurşuna dizilmeye layıqdırlar. Yudenıç Petrograd’dan birqaç verst uzaqda turğanda (1919 senesi qışda) Denikin Oryol’da bulunduğı zamanlardan (Moskva’dan 350 verst) ya’niy Şuralar hukumeti ögünde ölüm tehlikeleri turğan daqiqalarda biz işçi köylüler için partiyanın qapuları son def’a açıq bıraqdıq. İşte şu zamanlarda avanturistlerni, mansab aşıklarını kelimeşeklerini ve ğayrı sağlam qaviy olmağan elementlerni partiyağa kirmege meraqlandırğan heveslendirgen bir şey yoq edi. Onlar partiyağa kirenleri i’dam ve sürgün idilmelerini körmek kibi çeşit cezalar beklerdiler). Bundan tolayı onlar kommunistler artından iyermediler”.

Bölşevik VKP(b) sıralarını muayene daimi tarzda közde tutulmaqla, partiya gendi yaşayışı devrinde bir kerre olmaq üzere bundan sekiz sene muqaddem (1921 senesi) umumiy temizlev keçirdi. Bu vaqıt Grajdan Muharebesi bitüb xazaystva ayaqqa basa başlağan vaqıt edi. Bu vaqıtta partiya gendi öğüne “VKP(b) her bir a’zasını gendisinin alub vara turğan işi cehetinden, aynı zamanda VKP(b) de a’za oluvı cehetinden de nazar i’tibarğa almaqla partiyadan kommunist olmağan elementleri temizlev” degen vazifeni qoyğan edi. Ve bu esasta işini de alub varğan edi.

Şubhesiz bu devrde yanı iqtisadiy siyasetke keçilmesile xalq xazaystvasında büyük bir denişiklik vucude keliyur ki işte bu keçidden keçerken sallanmamaq, yıqılmamaq için ve partiyanın yolını hiçbir sallantısız amelge keçirmek için partiyanın demir birliğı, yabancı unsurlardan temiz bulunması lazımdı. Bu temizlev xususında Lenin: “ameliy iş arasında süyi isti’malarğa yol verecek kibi her türlü seylerden qaçınmaq kerekdir. Bize ba’zı yerlerde mansab aşıkları avanturistler qoşuldılar, bunlar özlerine kommunist adı vererek bizi aldatdılar. Bunlar bunu yaptılar, çünkü kommunistler şimdi hukumat başında bulunalar. Çünkü namuslı me’mur unsurları gendilerinin eski ve geri mefküreleri sebeble bizimle beraber çalışmağa istemediler. Mansab aşıklarında ise ne mefküre ve ne de namus vardır... diyurdu. İşte bunda da partiyadan kimleri temizlev xususında mes’ele daha açıq qoyılğan.

Böylelikle partiya yabancı ve çürük unsurlardan temizlendi, sıraları qaviyleşdi, proletar olmağan elementlerni partiyağa aluv işine sınır qoyuv ve partiyağa işçi ve köylülerni daha güzel saylavını te’mın etüb kibi tedbirler kördi. Bundan sonra XIII ve XIV-nci partiya siyezleri arasında istihsalda olmağan yaceyjakarnın a’za ve kandidatlarını

da muayeneden keçken edi. Bununle yene de partiya gendi sıralarını teşkerüvni xatırdan çıqarmadı.

Böylelikle 21 senesi umumiy temizlevine 8 sene qadar zaman keçdi. Bu devir zarfında xazaystva ve kultura cephesinde birçoq işler yapıldı. Bu günde ise yuqarıda qayd etüb keçdigimiz kibi partiya ögünde daha büyük daha mühim vazifeler tura. Bu vazifeleri amelge keçirüv yolında birçoq küçülükler de tura. Bu küçülükler qarşusunda dimağlarını sarsıtanlar da yoq degil. Onlar partiyanı geriye doğru sürüklemek isteyler. Bunlarda ma'lüm oldığı üzre birisi, aks inqılabcılığa yetken Trotskizm muxalefetkarlığı digeri ise açıqdan açığa partiyanı geriye sürüklemek isteyen sağ oqlon ve onunle uzlaşuvçılıqdır. İşte bunlar gendileri de partiya qarşusunda turğan küçlükleri biraz daha artdıralar. Bütün cephelerde küreş alub varırken bunlarle de qat'ıy suretde küreş icab eter.

Bugünde 1.500.000'den fazla a'zaya malik olğan umum ittifaq köleminde ve büyük miqyasda umumiy temizlev ketmekle, Qırım teşkilatlarında da ketmekdedir (Qırım teşkilatında Savet ve köy yaceykalarını keçken temizlev her kime belli olduğından dercini yer azlığından fazla saydıq). Bu kerre temizlevge istihsal yaceykaları da kirecekler.

Partiyanın umumiy temizlev meselesi ortağa qoyulmaqla, işçiler sınıfıy erkanının son seneler içerisinde mühim derecede denişdigini de xatırda tutmaq icab etecekdi. Lenin arqadaş 1921 senesi temizlevinden sonra bu xususda kün evvel aytmaq lazim kelir diye sayardı. Ve o vaqıtta: “hiç şubhe yoq ki bizde haqiqiy sanayı’, iri sanayı’ mektebini az da olsun keçmegen adamlar daima işçi sayılalar. Ekseri vaqıtta işçiler kategoryasına, en qısqa bir vaqıt içinde tesadufi suretde işçi olub turğan ufaq burjuaziya kire...” ve ondan son “ziyalı, yarım ziyalılarından ekserisi içün işçiğe çevirilüv bizim şaraitımız içinde hiçbir küçlük teşkil etmedigini de kün evveldən aytub qoymaq kerekdir” diye tanıdı. O bu mes'eleyi keniş suretde açaraq: “İşçi” degen sözni söyle anlamaq lazimdir, ki o söz altına turmuş quruluşu cehetinden proletariyat psixologiyasını benimseyebilecek adamlar daxil olmalı. Proletariyat psixologiyasını benimsev içün her bir şeyden ziyade, iqtisadiy ve ictimai'iy turmuşnın müşterik şartları mucibi çoq yıllar fabrikada olmaq lazim” diyurdi. Partiyanın en sağlam, temiz kısmı fabrikada, zavod yaceykalarındadır. Faqat partiya bunları közde tutmaqla yalınzı savet ve köy yaceykalarına nazar diqqatını celb etmekle qalmayub, istihsal yaceykalarını da közden keçirmekdedir. Bizim Qırım şaraitında bu me'selenin ayrı bir ehemiyeti vardır. İstihsal yaceykalarını közden keçirüv, temizlev

Qırım teşkilatında başlamaq üzredir. Bu umumiy temizlev işi fırqa teşkilatı ögünde en mühim bir vazifelerden sayılır. Zaten Qırım ülke fırqa komitesi byurosı ve ülke kontrol komisiyası prezidiyumı toplaşuv: “partiyanı umumiy temizlev işi teşkilatnın yaqın devir zarfında işleri içinde en mühimlerinden biridir” dedi ki haqiqaten bütün ciddiyetle devam etdirilmekdedir.

Bu mühim temizlev teşkilatımızı bir qat daha qaviyleşdirecek fealiyetini artdıracaq partiya için kelişikli emekdarları da partiya safına celb edecektir. Bu xususta Lenin: “partiyanın işdeki mes’üliyetini artdırmağa, haqiqiy kommunistlerce işlevni genişletmeye bağlı olaraq yapılğan gendi sıralarını temizlevi devlet apparatını çox def’alar güzelleşdirüb, köylülernin tamamen inqılabcı proletariyat tarafına keçmesini tezleşdirecekdir” diyurdu.

Bundan da pek açıq anlaşıla ki partiya için yabancı unsurlarının, mansaf aşıklarının sarxuşlarının, gendi faydasını közetennlerin, ballastların partiyadan kenar etilmesi her bir cebhede işimizde muvaffaqiyet qazandıracaqdır.

Fırqamızda temizlik tam süretiler kete. Tabi’iy bu işde merkeziy kontrol komdan Terexof arqadaş dedigi kibi xarakterni bir noqta varsa o da fırqasız işçi ve emekdarların temizlev toplaşuvına feal ve canlı ve aynı zamanda çox miqdarda iştirak etmeleridir. Mesela orta hisable bütün Qırım köleminde toplaşuvlarda 56 faiz fırqasız işçiler emekdarlar iştirak etkendirler. Şubhesiz bunun ğayet büyük ehmiyeti vardır. Bu xususta Lenin “öyle mehallar var ki onda partiyanı başlıca fırqasız işçilernin tecrübelerine ve köstermelerine binaen onların kösterüvlerinden faydalanub, fırqasız proletariyat massasının vekilleri ile hisablaşub temizleyler. Eger biz partiyanı haqiqaten şu tarzda üstinden astına qadar “yüzine baqmadan” temizleyebilsek, inqılabnın muzaffariyeti kerçekden de pek büyük olurdu”. “Partiyanı fırqasız emekdarların köstermelerine binaen temizlev büyük bir iş ve o bize ciddi neticeler verecek. O partiyanı evvelkine nisbeten sınıfnın daha quvvetli avangardı yapa, onı çox küçlükler ve qorqunçlar arasında ğalibiyetke doğru alub varuvda daha qabiliyetli avangard yapa” diyurdu.

Aynı zamanda partiya temizligi kidişatında partiya sıralarına işçi ve ırğat fuqarelerinden yanı yanı quvvetler celb etmeyi de unutmamalıdır. Bu mes’elede ğayet mühim mevqiy işğal eter. Bu haqda da Lenin “partiyanı def’alerle genişletüv ancaq işçiler hesabına, ancaq emekdar unsurlar ile ancaq inqılabiy marksizmnın ideyni bayrağı altında

olmalıdır” diy edi. Zaten burada merkeziy komitenin noyabr plenumının partiya erkanının 50 faizını (1930 seneden keç olmamaq üzre) stanokdaki işçilernen toldırmalı degen qərarını xatırləmək icab ətər.

Böyləliklə umumiy təmizləvnin əsas nöqtələri, tarixi cihətləri, nəvbətdeki vəzifələri xüsusi təqətləməyə tırtışmaqlə bütün bu xüsusi tələlərdə Lenin sözlərini əsas ətüb əlməyi ğəyət yerli tanıyaraq onın sözlərindən çox parçalar əlməyə ğəyət ətədik.

Umumiy təmizləv xüsusi tələlərdə fırqa tərəfindən verilən direktivaları həyatqa tətbiq ətəməyə çalışayıq və tət məqsəd, vəzifələri ənləməqlə ilərində bu məs’ələləri həyatqa tətbiq ətöv, partiyanın bu sahədə direktivalarını yerinə kətiröv, buna bütün əməkdarlar kitesini cəlb ətöv, onlara bütün bu sahələrdə kənış izahətlər verə turuv işlərinə son ğəyətə sarılmaqlə işçi və ırğət fuqarələri partiya saflarına cəlb olunmaları işinə ayrı diqqətlə yanaşaraq bu xüsusi tələlərdə partiya qərarlarını əməlgə keçiröv işində də son ciddiyyətə çalışmalıdır. Əyni zamanlarda məhəllərdə təmizləv işləri kidişətnın zəifləməməsinə də ğəyət ətəməlidir.

Fırqa təmizləvi, partiya sıralarını daha ziyadə qaviləşdirəcek, səsializm küreşi içün daha isti’dadlı yapacaqdır. Onın içün bütün varlığımızla bu sahədə partiya öğünə qoyulan vəzifə və təmizləv işləri tət müvəffəqiyyətlə nəticələnsun. Bu işdə də Lenin bayrağı tübində bulunayıq, partiyamız billur kibi pak, dəmir kibi saqlam olmalıdır.

Çəvtöbəli

TİLİMİZİN İNKİŞAFİY YOLLARI VE İMLA KONFERENSİYASI²⁷²

1-nci imla konferansiyasının “şivede ortayolaq tutulmalı” qararı Qırım Tatar tilinin bir şivege doğru kitmesine ve tilimizin bir şive etrafında birleşmesine yol açdı.

Lakin daha birçoq ziyadesile muhim hal etilecek mes’eleler var.

İşte ikinci imla konferansiyası onları hal etmek için yaqında toplanacaqdır. Ve ikinci imla konferansiyasının kün tertibinde şu mes’eleler turmaqdadır:

1. Edebiy tilimizin inkişaf yolları
2. Qırım Tatar tilinin terminalogiyası
3. Umumiy imla prinsipleri haqqında
4. Tatarca söz tamırlarının imlası
5. Mürekkebb sözlerin imlası
6. Şekilcelerin imlası
7. Arab ve Farsiy sözlerin imlası
8. Ecnebiy sözlerin imlası
9. Puntuatsiya
10. Lüğatlar tertibi
11. Tatarca söz toplavnın neticesi

Kün tertibinde bulunan bütün bu on bir mes’ele bizim fikrimizce dört esas mes’elenin etrafında birleşmekdedir.

Bunlardan:

Birincisi: orta yolaq şivesinin ameliy ve nazariy olaraq sınırlarını ta’yin etüb böylelikle tilimizin keleeckde bir şivege doğru inkişafına temel qoymaqdır. Şive mes’elesindeki çeşidligi, anlaşılamamazlığı ortadan qaldırmaq için artıq ikinci imla konferansiyası öz i’tibarlı sözünü söylemelidir.

Bizde şimdige qadar öyle sözler var ki bir soy ma’na verdigi halda birqaç türlü yazılalar. Mesela: getdm, ketdim, kitdim, gitdim. Bilem, bilemen, biliyorum. Tamır, damar, tamar. Bar, var. Cer, yer. Onınman, onınnen, onın ile, pnınle, oman, barabar oman birge ilx, bu qolaysızlıqları ortadan qaldırmaq kerek ve mümkündür.

Ekinci ve ziyadesile muhim ve tilimzin inkişafında esas mes’elelerden biri de

²⁷² Cemil Seydahmet, “Tilimizin İnkişafiy Yolları ve İmla Konferansiyası”, *İleri*, IX/44 (İyun, 1929), s. 4-5.

tilimizde yetişmegan sözleri, terminleri qaydan aluv ve nasıl bir yol ile qabul etüb mes'elesidir.

Bu mes'elede reaksiyon “Şarqçılığa” ve “provensiyalizimge” qatıy darbe urulub alınacaq sözlerin hangi milletin sözünden alındığına baqmayub yalnız ve yölünüz sözlerin, massa tarafından daha ziyade anlaşılması, onların fenniy olması ve praktikada kerekligi köz ögünde tutumalıdır.

İnqılab ve proğres bizden bunu istey.

Bizim tilimize Rus tili vastasıyle kiren ve kirecek olan sözlerin lazılışında da bu zamana qadar anlaşılamamazlıqdan baş alamadıq ise de artıq esas bir yolın çizgileri körünmekde ve kitdice bu çizgiler daha ziyade qabarmaqda belli olmaqdadır. Bu esas yol Ruscadan alındığı kibi qabul etüb Tatarca qaidelere uydıruv usulıdır.

Mesela: konferensiya-konfrans, tempini-temposını, projekti-projesi, tonası-tonılatası, sotsiyalizm-sosyalizm daha böyle birçoq sözler, inqılabdan son savet münevverlerinin yazıcılarının büyük birçoqlığı tarafından tüblerini sızıp kösterdigimiz kibi yazılmaqda ve söylenmekdedir. Bu bize tilimizde yetişmegan sözlerin turmadan emekdar massası ve Tatar savet intelegentsiyası tarafından könilli olaraq Rusça vastasile qabul etildigini ve Rusça vastasile kirgen sözlerin yine de bu massa tarafından Arapçağa, Farsicege tercih etilgenini köstermekdedir.

Evvelden Ruslaşdıruv politikasını qullanan Rus çarizması her ne qadar Qırım Tatar emekdarlarına polaqlara, Ukrainalılara Rus tilini aşılamaq için “geceli kündüzli” elinde sopa ile çalışdığı halda Rus tiline mehabbet yerine nefret doğurmaqda edi. Çünkü o vaqıtlar ezilgen milletler, çarizmanın Rus tilini aşlav politikasında pomeşçiklerin ve burjuaziyanın eksplaatatsiya palitikasını köre ediler ve körmekde de haqlılar. Bununçün ondan nefret eter ve qaçardılar.

O vaqıt Rusiye’de hakim olğan Rus pomeşçiklerinin ve Rus burjuaziyasının Rus tilini öz sınıfı menfaatları ve kalınizatsiya paltikasına bir silah olaraq qullandığı için ezilgen milletlerin emekdarlarının Rus tilinden nefret etmeleri gayet tabiiy bir hal olduğu kibi; o vaqıt Tatar mırzalarının Rus tiline öz ana tilleri kibi sarılmaları da onun kibi tabiiy edi.

Şimdi ise bu mırza aqamların ve Tatar “kamisnerlerinin” onların quyuqları olğanların Rus tilini “eşitmege” bile istememeleri ve emekdarların Rus tiline büyük rağbet

etmesi, til mes'elesinde de sınıfıy intereslerin çarpışdığını isbat etebilir. Oktabir İnqılabı'ndan sonra Yapon, Qıtay, İngiliz, Fransız, German, Türk ve diger milletlerin inqılabcı işçilerinin ve inteligentlerinin ve Qırım Tatar emekdarlarının Rus tilini seve seve öğrenmeye çalışmalarını, andan da sonra Qırım Tatar emekdarlar intelligentsiyasının ve geniş emekdar kütlelerinin öz tillerinde yetişmegen terminleri Arabca, Farsice ve Türkce vastasile almaq istemeyüb beynelmilel sözleri Rusca vastasile almaq istemelerini yine de Tatar emekdarlarının bütün cihan işçi sınıfına daha ziyade yaqınlığı ve onun münasebetinni qaviligi ile anlatmaq mümkündür.

Birtaqım efendilerin ve efendiciklerin Qırım Tatar emekdarlarında, közliklerini taqub Rusufillik körmek istemeleri o da tesadifiy olmayub bunlar til mes'elesinde inqılabiy suretde hareket etenleri çamura batırub çıqarmaq teşebbüsleridir. Çünkü massanın tilde Arabcılıqdan, Türkcilikden, temiz Tatar tilciliginden qısqadan ayqandatar Şarqcılıqdan qurtulması milletcilerin ayaqlarının túbündeki toprağın eşilmesi demektir ve boğulğan samana yapışır ta'birince onlar da tarixin baş döndirici aqıntısında Rusufil, İslavofil, samanına yapışacaq olub qarmaylar.

Bizim yine de tekrar olaraq mes'eleda anlaşılammazlıq doğmaması için dilimiz, Qırım Tatar tiline kirüb qalğan, alışılgan Arab, Farsiy sözlerinin tilimizden köterilüb atılması tarafdarı degilmiz ve olamaymız da. Tilimizge bu zamana qadar kirüb de alışılgan benimsenilgen sözler qalmalı. Lakin yeni alınacaq sözler, terminler mes'elesinde en ziyade praktikanın, hayatın proğresin öğüne çıqmayacaq kibi, massanın oquyıcıların qafalarını qarışdırmayacaq kibi, praktikada gerekli fenniy terminler qabulı tarafdarımız.

Biz til mes'elesinde bütün diniy ve milletcilik prinsiplerini kenara köterüb atub, til mes'elesine inqılab ve proğres noqtai nazarından yanaşamız.

Yeniden alınması istenilen birtaqım Arab ve Farsiy sözlerin ve ondan da son artıq askirüb unutulğan eski Devlet Geray ve Şahin Geray Xanların künlerinde söylenüb, şimdi tarixiy ve arxiv ehemmiyetinden ğayrı praktikada bir ehemmiyeti olmağan sözleri tilimize aluv tarafdarı öz isteklerinin faydasını ne ile isbat etebilirler? Din ve millet yaqınlığı ile mi? Elbetde şimdi böyle bir şeyi söylemege onların ağızı varamaz "tarixi" yaqınlıq ile isbata qalqışırılar, lakin birinci "yaqınlığın" içini aqtarsaq onun ne demek olduğunu anlamaq o qadar zor degildir.

1926 senesi *İleri* tarafından dağıtılğan anketaların bir taqımında *İleri* 'nin tili şivesi

nasıl sü'aline böyle cevablar da var:

1. “Zararsız. Lakin Arabca ve Farsiceyi daha unutmaysız”.

2. “Tili ve şivesi ba’zı bir meqaleler müstesna olmaq üzre xalq anlağanday. Onlardan da biz az Arab ve Farsi sözlerini ceytmağa çalışmalı”. Bu misaller yalnız ileri jurnalına maxsus demek de istemeymiz. Bu bizim için umumiy bir mes’eledir.

Andan da sonra gazetalarımızı, jurnallarımızı ve kitablarımızı oquğan birçoq Tatar köylülernin, işçilernin mekteblilernin, savet intelegentsiyasının ağzında yuqarıdakilerine benzegen sözleri eşitemiz, mümkündür. O yaqdan, buyaqdan eşitilmekte olğan bu sesler bize tilimizde termin mes’elesinin inqilabiy suretde tez vaqıtta hal etilmesinin kerekligini ortağa sure.

Konferensiyada hall etilecek bütün mes’elelerle bağılı olaraq ögümüze bir de Qırım Tatar sarfı mes’elesi çıqmaqdadır. Konferensiyanın kün tertibinde turan mes’elelerin konferensiya tarafından hall etilmesi Qırım Tatar sarfı mes’elesinin de halline temel qoyacaq yollar açacaqdır ve konferensiyanın qararlarına dayanaraq tez vaqıtta Qırım Tatar sarfının meydana ketirilmesi konferensiyada qabul olunğan birçoq qararların sistema altına alınması demek olacaqdır. (Mesela: şekller, tup sözler, ecnebiy sözlerin yazılışı, Orta Yolaq şivesi ilx.)

Sonra dördincisi de luğat mes’elesidir burada:

Nasıl bir luğat meydana ketirmeli? Ve nasıl bir luğat meydana ketirsek bizim luğata olğan ihtiyacımızı def’ etecek? Kibi süaller ögümüze çıqmaqdadır.

Bizim fikrimizce Azerbaycan’da yaqında axondofin redaksiyası altında çıxarılğan Rus-Türk Loğatı kibi luğatları qabul etalmaymız. Bize 1929 senesiy Qazan’da “Yanı Kitab” neşriyat kaparatıtı tarafından çıxarılğan tipde bir luğat kerekdir.

Bu luğatı az bir denişdirmeler ile doğrudan doğru tercime etüb almaq bize tezden bir Rus-Qırım Tatar loğatını meydana ketirmege yardım etecegi kibi yeniden luğatı tertib etüb kibi birtaqım zorlıqların ve masrafların ögünü de alacaqdır. Ondan da ğayrı Rus Azerbaycan luğatındaki kibi eksikliklerin bizim luğatımıza kirmesinin ögine kerecekdir.

Lakiz bize bir de teminaloğiya luğatı ziyadesile kerekdir. Bu luğatda terminler xususında konferensiyanın qararına dayanaraq meydana ketirilmeli böyle bir terminaloğiya luğatı yazıcılarımızı, tercimelerimizi ve oquyıcılarımızı бүгüne qadar devam etmekte olğan “terminaloğiya”, “yeni sözler” anlaşılamazlıqlarından

qurtaracaqdır.

Luğat mes'elesi Qırım Tatar edebi tilinin inkişafında can mes'elesi olduğundan tez vaxıtta hall etilmesi kerekdir.

2-nci Qırım imla konferensiyası öz tarixiy işinde neler yapacaq, nasıl mes'elelerle oğraşacaq, onları nasıl çezecek? Bu kibi süaller kamsamollar, kammunistler ve savet intelegentsiyasından birçoq adamları meraqlandırmaktadır.

Bizde til, imla mes'elesi nefis edebiyat, ders veruv, kitab tercimesi yazuv ve neşri, andan da ğayrı kenış işçi köylü tabaqalarının yarıqlandıruv işlerle sıqı bağılıdır. İmla konferensiyasının yapacaq işleri çezecek mes'eleleri sosializm qurucılığının bir cebhesi demekdir.

Bunıñün imla konferensiyası bütün ma'nasile öz işini fırqanın yolbaşcılığı altında alub kitmeli ve onın bütün işlerine kenış emekdar kütleleri, ocalar, avtorlar, tercimeciler, işçi ve köylü xabercileri, keregi kibi qoşulmalı ve gazetalarımız imla konferensiyasının etrafında emekdar massanın fikrini toplamalıdır. Lakin bögüne qadar bu xususta keregi qadar iş yapılmadı.

En ziyade tehlikeli bir şey o da imla konferensiyasının tarixiy işini kabinet usulile çezmmek teşebbüsleridir. "İmla konferensiyası qararlar çıqarsun, akadem savet baqar istegenini tasdiq eter, istemegenini tasdiq etmez" degenler de vardır.

Böyle teşebbüslere vaxtında qat'ıy olaraq kerek cevap verilmediği taqdirde işçi, köylü ve sosializm yapıcılığı tarafdarı intelegentsiyayı konferensiyanın yapacaq işlerinden suvundırabileceği kibi, konferensiyanın ehemmiyetini de sıfır derecesine tüşürebilir. Fırqanın ve işçi sınıfının yolbaşcılığı altında keçken bir konferensiyanın qararı akadem savet yaki ayrı bir müessise tarafından denişdirilmediği kibi bu qararlar hayata da mutlaq keçirilmelidir.

C. Seydamet.

EDEBİYAT CEBHESİNDE YAŞ QALEMLERİN İŞİ HAQQINDA²⁷³

Bu meqalede Qırım Tatar emekdar yaşlığını edebiyat cebhesine nasıl atıldıklarını köstermek ve hal hazırda ortalıqda olğan ba'zı işlerimize bir qısqa yekün çekmek istenile.

Emekdar yaşlığın medeniy seviyeleri köterilgeni kibi o yaşlıq arasından nefis edebiyatqa havesli olğanlar da doğa. Bizim Qırım Tatar yaşları arasından ise böyle yaşlar 23 senesinden körülüb başladı. Bu son senelerde ise nefis edebiyat sahasına atılan yaşların sayısı nisbeten arttı.

Yaşlıqda haveslik ğayet büyük, onların yazğan arçalarını matbuatqa çıqarmaq kerek, bizde 26 senesi mayıs 15'de bir *İleri Jurnalı* doğdı. *Yaş Quvvet* gazetemızın sahifelerinde yaşların parçalarına yer verile başladı.

Tabi'iy yeni doğmaqda olğan bu edebiyat heveskarlarının yazğan parçalarında hiç şubhesiz büyük eksiklikler var edi. Onsız olabilmez çünkü onlar daha heveskarlar. Diger tarafdı bu ösmekde olğan havesliler yardımğa, yolbaşçılığa muhtac ediler.

Bizde bu ösmekde olğan ve yardımğa yolbaşçığa ihtiyacı yaşlıqqa yol kösterecek onları Leninizm maqsadları boyunca terbiye etecek quvvetler de yaşlardan yoq kibi edi.

Qırım'da mevcut olan medeniy quvvet ise, inqılabcı yaşlıqdan qorqa, onları cemiyetlerine bile almaqdan saqına ediler. Çünkü az da olsa sınıfıy anlı ekseriyetle komsomol olğan bu yaşlıq bizim “büyük edebiyatcılarımız” qaba seyasiy yanlışlarını körecek “cemiyetin” toplaşuvlarına varsa yanlış aqaların yanlışlarına köz yummaycaq ediler.

1927 senesi martda teşkil olunub da çoq keçmeden ölüb kitken “Qırım Tatar Yazıcıları Cemiyeti”nin yaş nesilge baqışı ve yaşlardan yazıcılar hazırlav seyaseti o yaşlığı her türlü yollardan “cem’iyetden” uzaqlaşdırmaqdan ibaret edi.

Menim pek güzel xatırımdadır ki “cemiyetke kimni a'za qabul etmeli?” mes'elesinde “namlı” yazıcıların birçoqları “bala çağanı qabul etmek kerek degil, onda yalnız eserleri olğanlar a'za olub olurlar” degen ediler. Dimek cemiyetke yalnız Odabaş, İpçi, Meınof, Giray Bay, Ayvazof, Acı Asan, Latifzade ve ilaxireler a'za ola bile ediler. Köz bağlamaq içün birqaç yaşlar, komsomollar da var edi ki onlar da “cemiyet”de büyük rol oyanamay ediler. Pek meracılı bir fakt da şudur ki *İleri Jurnalı* etrafına birleşken bu

²⁷³ Yalı Böylü, “Edebiyat Cebhesinde Yaş Qalemlerin İşı Haqqında”, *İleri*, IX/44 (İyun, 1929), s. 6-7.

“namlı” yazıcıların bir toplaşuvlarında Latifzade arkadaş: *İleri*’nin “oquycılarını ta’yin etkenimiz kibi, yazıcılarımız da ta’yin etmek kerekimiz” degen edi. *İleri*’nin oquycıları ise bir avuç intelligentsiyadan ibaret (o vaqıtta *İleri* 300’den ziyade dağılmay edi)

Bir jurnalın yazıcısı ta’yin olunğan son, tabi’iy onın etrafına yaş quvvetleri celb etmek mes’elesi kün tertibinden özlüğinden tüşüb kite edi.

“Muqtedir ediblerimizin” ösmekde olğan yaş haveskar şairlere baqışlarını daha açıq köstermek içün 4-nci numerolı *İleri*’de Ayvazof’ın “Eski ve Yeni” meqalesinden bir fakt daha ketireyik. O: “Şairlerimiz pek çoqlaşmış ise de açıq söyler ise, şi’ir azalmış, şi’riyet qalmamış” diy. Ayvazof bizim yaşlarilerin yazğan parçalarını hiç de begenmey, şi’riyet yoqdır diy, halbu ise mündericesi haqqında bir söz bile söylemey. Bizim edebiyatımızda forma ile ziyade münderice nazarğa alınmalı, çünki o sınıfıy edebiyatdır.

Aynı meqalede Ayvazof neticesini şay çıqara:

“Hayatın diger sahalarında inqılabı idare idecek ve iden qollarımız vardır feqat edebiy inqılabımızı idare idebilecek qollar var mı, hazır mı?”...

Elbetde vardır Ayvazof! Hatta şimdi edebiyat sahasında Qırım Tatar edebiyatında bir inqılab bile olub keçdi. Edebiyatımıza soqulan çürük mefkürelere qarşı ateş açıldı, *İleri* jurnalının hazırki mündericesi bu sözimizge şahiddir.

İleri’de emekdar Tatar yaşları arasından quvvetli qalemler doğacaq sizin “me’yüs” etdiginiz şair ve ediblerden ileride edebiyatda mühim derecede yer qapatacaq adamlar, sağlam fikirli yaşlar, milliyet mefkürelere qalamnen bolşevikçe cevap verecek yaşlar daha ziyade arta ve artacaqdırlar.

Biz, inqılabcı yaşlıq, bir vaqıtlar Rus proletar yazıcıları cemiyetine qoşulmağa qarşı çıqqanlardan arınmaq ve proletar edebiyatı doğurub başlağan Rus arkadaşlarle birlikde kerekimiz.

Bu noqtaları qayd etken son Tatar emekdar yaşların edebiyat cebhesinde çalışuvlarına keçeyik.

1928 senesi fevralde edebiyatqa haveskar yaşlar toplanub, bir edebiyat tögeregi meydana ketiremez. Tögerək *Yaş Quvvet* gazetası yanında teşkil oluna. 5 a’za eki kandidatdan bir biyuro saylanub işke başlanıla. Tögerək özinin ögüne esas maqsad olaraq edebiyatda körülen burjuaziya mefkürelere küreşmek ve yaş haveskar yazıcıların yaratıcılıqlarını doğru ve proletar mefkürelere sağlam bir yolda alub varmaq meydana

çıqqan edebiy parçaları tögerekde tenqidqa qoyub, mefküreviy yanlıslıqlarını tüzetmek, ayni zamanda haveşkarların ma'lumatlarını da artdırmaq içün çalışıla.

Tögeregin planında “yaş yazıcılarle zavodlar-fabrikalarle bağ tutmaq, ekskursiya yapmaq, massa ile bağli olmaq, Rus yazıcılarile bağ tutub, onların çalışuvları ile daimiy suretde tanış olub turmaq, kibi maddeler var edi.

Tögeregin eki budaq çalışuv alub varmaq istedi: Birisi, matbuatqa çıqqan yaşlar arasında ilmiy, seyasiy ağırca mevzu'lar haqqında dakladlar yapmaq; ekincisi, xabercilik etken ve ösmek de olğan işçi ve köylü emekdar yaşlar arasında öz quvvetlerine gore iş alub varmaq edi.

Köresiz ki tögerek öz ögüne ğayet keniş vazıyfeler qoydı. Lakin çalışuv vaqtında birtaqım zorluqlara rast kelindi. Daklad içün büyüklere muracaat etildiği caqıtta onlar tarafından yardım yerine red cevabını aldıq, yaşlar arasından ise quvvetli yaşlar yoq edi. O sebeblerden ilkide birqaç vaqıtlar zahmet çekilgen edi.

Sonradan ise büyüklardan “ağalardan” bizge yardım olmaycağını anlağan son, öz arasından quvvetlice yaşlarğa dakladlar verdik. Moskva komüniversitetini bitirgen arqadaşlardan ve yazda otpuskaqa kelgen stüdentlerden faydalandıq.

Bu sene aprelge qadar çalışuvımızda tögerekde ameliy olaraq şöyle mes'eleler işlendi:

1. Qırım Tatar manzum edebiyatı haqqında Çavtöbeli arqadaşın dakladı dinlenildi.
2. Edebiyatımız ögünde turğan ba'zı mes'eleler haqqında daklad (Altanlı).
3. Edebiyatda idelogiya haqqında (C. Hakim).
4. Marksizm ve edebiyat haqqında (C. Seydametof).
5. Rus edebiyatı haqqında daklad (C. Seydametof).

Bu beş esas mes'eleden başqa tögerekde eki dane hikaye, bir şi'ir ve bir de piyesa tahlil olundu. Bütün bu mes'elelerin tahlilinde haveşkarlar münakaşağa çıqdı, işke qoşuldılar.

Bu son vaqıtta Qırım Proletar Yazıcıları Birligi teşlil olunğan son, tögerek bu birligin Tatar seksiyası olub çalışmaqdadır.

Hal hazırda tögeregin işi muvaqqat olaraq toqtaldı. Şimdi küzge ve qışqa hazırlıq işleri baqılmaqdadır.

Küzge taba tögeregın teşebbüsü ve ğayreti ile yaş yazıcıların ilki yemişleri olaraq bir almanaq çıqarılacaqdır, buna daha hazırlıq kitmekdedir.

İleride tögerek öz aldına qoyulğan esas maqsad proletar yazıcıları yetiştirmek vazıyfesini yapar ve Qırım Proletar Yazıcıları Birliğı'ne yeni kadrolar verir.

Yaş yazıcılara Marksizm-Leninizm esasları üzerine terbiye verir ve çürük ideologiyalarğa qarşı proletar tenqidi ile cevap verirmiz.

Yalı Boylı

KOOPERATİF KÜNİ MÜNASEBETİLE²⁷⁴

6 İyun Beynəlmiləl Koperatsiya Bayramı künidir. Kooperatsiya Küni emekdarlar bayramı ve onların bu künde kooperatsiya sahasında qazanç ve muvaffaqiyetlerine yekünler çıxğan bir kündir.

Bugünde biz bir cəhətdən burjuaziya memləketlerinde olan kooperatsiya ilə gəndi memləketimizdə, ya'niy proletariyat dikturası yaşağan şuralar memləketində kooperatsiya arasında fərq və quruluş cəhti, sınıfıy məqsədini və onların qüvvətini ögrenmək icab idərsə digər cəhətdən ən əsas məs'ələ olan gəndi kooperatsiyalarımızın muvaffaqiyetlərinə yekün çizmaq, nuqsanların ögrenmək, tənqid etmək iləridə onların ortadan qaldırılması içün lazım əməliyyat tədbirləri tüşünmək və qayd etmək icab etər.

İş yalnız bununlə də bitməy. Biz Kooperatsiya Bayramı küninin bütün şu'arlarında nevbətiy vəzifələrimiz ilə bağlamalıyıq.

Bundan ötrü Kooperatif Bayramı şu'arları bu künde memləketimiz ögündə turğan siyasiy və xəzaystva vəzifələrilə sıqı surətdə bağlıdır, zəti şuralar memləketində kooperatsiya işləri gəndi məqsədləri i'tibarilə tamamilə sotsyalist xəzaystvası və səvət həkumətinin ögündə turğan vəzifələrlə birləşər.

Kapitalist memləketlərdə isə beynəlmiləl kooperatsiya yolbaşçıları işçi sınıfını kapitalizmi inqilabiyy surətdə yıqmadan güya kooperatsiya vastasile sülh tərqiylə sotsyalizmge keçmək mümkün fikrini təlqin idərək aldamaq isteylər. Böylə reaksiyon xəyalı fikirlərlə işçi sınıfını aldamaq istəgilə qalmayıb, işçilərin işçi kooperatsiyaları meydanağa kətirübde emekdarlar təbəqəsinin mənryaları mənfa'atını qorçalayabilecek bir mu'əssesənin təşkil olunması və yaşaması işinə də bütün varlıqlarilə qarşı çıxır, bu yolda bütün istəkləri burjuaziya yardımında onun silah qüvvətilə tapırlar. Böylə hallar burjuaziya memləketlərinin hər birində korünüb kələn hallardandır.

Yalnız bizdə, ya'niy kapitalist və pomeşçiklər hakimiyyəti süpürülib atılğan, yerinə isə şuralar hakimiyyəti yerləşən bu memləketdə, kooperatsiya haqiqatən sotsyalizm aleti və bizim xəzaystvamızı sotsyalistcə yanından quru manivelaş olaraq iş köre.

Səvət kooperatsiyası, kommunist partiyası rəhbərliyində Lenin, Marksist inqilabiyy məfküresi ruhunda inkişaf ete və öse.

²⁷⁴ Cavtöbeli "Kooperatif Küni Münasebetilə", *İleri*, X/45 (İyun, 1929), s. 1-3.

Menşevik, uzlaşıcı yolbaşçılar, kooperatsiya kapitalizm memleketlerinde siyaset xarcında bulunmalı diyerek bağırırsalar da faqat işlerinde onı siyasiy mes'elelerde de alet edinerek közlerini yummadan yalan söyleseler de, bizde kooperatsiya, sosyalizm qurmaqda olan emekdarların sinfiy menfaatına xızmet ete ve etmelidir de.

Kooperatsiya sinfiy küreşde kenar turmay ve turamaz da. Bizde kooperatsiya kapitalizm elementlerle sinfiy mubarezenin, quvvetli silahlarından biri, şehirde ve köyde sosyalizm hucumının en güçlü manivelalarındandır.

Bundan sebeb Kooperatsiya Küni'ni kçeirirken biz kooperatsiya mu'esseselerimizin sinfiy küreş qalibiyetini ve onun bütün aparatını bütün vastalarını, bütün quvvetlerini ve bütün gendi te'sirlerini şehirde ve köyde sosyalizm yapıcılığı inkişafında, köy xazaystvasında kapitalizm elementlerinin sıqışdırılması işinde kullanabilgen mi? İşte bu cehetden, işte bu noqtai nazarlardan onları öğrenüv işine ehemmiyet vermek lazımdır. Bu mes'ele en esaslı ve en ciddi cehettir.

Kooperatsiya sosyalizm qurıcılığını esas sahalarından biri olaraq ögimize çıqmaqdadır. Emekdarları turmadan kooperatsiya etrafına birleşdirmek, sosyalizm qurmaq demektir. Kooperatsiyanın köyde kapitalist elementleri sıqışdırması bize sosyalizmin muvaffaqiyetini te'min etmektedir.

Böylelikle bugünde Şuralar Birliği'nde 50 milyon ehaliy kooperatsiya etrafında birleşe. Bunlardan 25 milyon qadarı (1929 senesi yanvar 1 hisabile) istihlak kooperatsiyaları hissadarları olub hal hazırda ecnebiy memleketlerde sayuzda birleşen bütün kooperatif teşkilatlarının a'zalarından fazladır. Köy xazaystvası kooperatsiyaları hissadarları miqdarı ile %37 köylü xazaystvaları xanelerini çolğab ala. Ayni zamanda milyonlarca miqdarda esnaf ve mesken kooperatsiyası a'zalarını da unutmaq caiz olamaz.

Bugünde Qırım'da bile köy xazaystvası kooperatsiyalarında 40.000 aza hissadar bulunmaqdadır.

Bununle beraber bugünde Şuralar Birliği'nden ğayrı hiçbir memleketde kollektivizm esasında köy xazaystvası birlikleri körüb olmaymız ve tapub da olmamız. Savet kooperatificiligi bu yolda da ğayet mühim rol oynadı. Bugünde Şuralar kaleminde 38.000 kollektif xazaystva ve Qırım'da ise 600 daneden ziyadedir. İşte böylelikle bütün bu sahalarda kitdikce muvaffaqiyetlerimiz durmadan artmaqdadır.

Şubhesiz muvaffaqiyetlerimize yekün yapmaqla az çoq ileride nevbetiy

vazifelerimiz xususunda ve alelxusus kooperatsiya küni ile bağlayaraq birçoq işlerimizi daha ziyade canlandırmaq icab eter.

Bundan tolayı bizim kerek istihlak ve kerek istihsal kooperatiflerimiz her birinin pravlenyeleri Kooperatsiya Bayramı bizim bütün yapıcılığımız ögünde turğan esas vazifeler ile bağlı olan şuralarla keçirmeye gayret itmelidirler. Her kooperatsiya gendinin künden ve küne adım sayın sosializm yapıcılığında gendi cebhesini qavileşdirdigini köstermelidir.

Bununle beraber fuqareleri kooperatifleşdirüv ve sınıfıy düşmanlarle küreş ve kooperatif mu'esiselerini bir çarelere soqulan yabancı unsurları temizlev, onları koperatif mu'ssiselerinden kenar etüv ve ilaxire işler de fuqaralarle orta hallılar birligini küreş etrafında da birleşdirüv işlerine ayrıca ehmiyet lazimdir. Bu mes'elenin Qırım şarayıtında özüne maxsus bir ehemmiyeti vardır. Bu xususta Merkeziy Komite'nin Qırım teşkilatı haqqında 8 avğust qararlarını xatirlemekle Dosof arqadaşın dakladı üzerine qabul olunan qararda: "Kooperatif apparantlarında çalışqan aks unsurları temizlemek ve ögümüzde kooperatif saylavlarında apparatı sağlamaşdıruvnı közde tutmaq..." degen noqtaların ve bunun biz mühim derecede hayatqa tatbik olundığında xatirlemeden keçmek caiz olamaz. Mesela bugün de netice itibarile kooperatif organları temizlevlerinden şunları köremiz: Qırımsayuz apparatından 29 adam, Qırımsayuz bazalarından 10 adam şehir kooperatiflerinden 52 adam, köylerden 109 adam (bunun 30 danesi koop. reisi) kenar idilgendir ki, bunlar alışvirişçi aks unsurlar edi. Tabi'ıy bunlarnın yerlerini işçi köylü menfaatına çalışacaq vekillerle toldırdıq.

Fuqareleri kooperatifleşdirüv işine de büyük diqqat itmek kerek. Zaten Qırım ülke 14-nci fırqa konferensiyasında bu xususta toqtalaraq ileride kooperatif keliri hesabına olmaq üzre %15 fuqare ve batrakları koperatiflendirmek haqqında karar çıqardı. Bütün bunları tam suretde haytqa tatbiq etmelimiz.

Kooperatsiyalarda iş keyfiyeti de bizim kooperatsiyalarımız ögünde ve alelxusus kooperat küninin esas ve en mühim şuarlarından olmalıdır. Aynı zamanda kooperatsiyamızın inkişafı xususında partiya siyezd ve konferensiyalarının, savet siyezdleri qararlarının esaslarını kütleye geniş tarzda anlatmalı bu xususta Şuralar Birliği ve Qırım 5 yıllığında ortaya sürmelidir. Tabi'ıy bütün yollarda kitleye ma'lumat vermek kerek, çünkü bu mes'eleleri ve nevbetiy vazifeleri keregi tarzda anlamayan köylilerimiz

işçilerimiz vardır. Bundan otri bu yolda çalışmaq kerekdir. Lenin arqadaş bu haqda: “Kitlenin cümlesi de kooperatifke gendi istegile girmesi içün, onda gendi istegile havesligile çalışabilmesi içün medeniy Avropa adamı nazarile baqqanda bizge daha çoq çalışmaq kerek. Daha doğrısını aytqanda bizge işlenmesi, yapılması kerek olğan bir şey var o da geniş xalq kitlesini kooperatsiyağa celb etmek içün, bütün kitleyi medenileşdirmek lazim...” diyurdu.

Bu bizim nevbetiy vazifelerimizi daha açıq köstere.

Böylelikle koopertsiya sahasında partiya ve hukümetimizin qarar ve tedibirini bugün de tekrar olaraq xatirge tüşürerek hayatqa tatbiqı yolında daha ziyade çalışmaq icab etecektir ki öyle tarzda çalışub tam suretde kooperatifleşdigimiz taqdirde Lenin dedigi kibi sosyalizm zemini üzerine o vaqıtta eki ayağımız üzre qaviy olaraq turacağız.

Partiya rehberliginde bütün bu işleri muvaffaqiyetle çıqarmaya ğayret itmelimiz ki sosyalizm yapıcılığı menfaatı tam suretde te'min olunabilsün.

Cavtöbeli

İleri Jurnalı idaresi K. N.-j arqadaşın Çobanzade'nin plagiyacılığı haqqında yazğan maqalesini aldıqdan sonra böyle mühim işi teşkerüb baqaraq şu neticeleri elde etdi.

Çobanzade'nin 1926 senesi Baku'da Azernesr tarafından basılıp çıxarılğan “Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usulı” adlı kitabında şu sözləri yazmaqdadır:

“Bu eserin yalnız öz tedqiqatımızdan ibaret olmadığını söylemege bile hacet yoqdur. Çünkü her bahsde menba'larımız birçoq def'alar zikir etilmiştir. Bununle beraber elifba, sarf, doğru yazma kibi bahsler de her kesden ziyade Rusların parlaq usulcıları sayılan Uşakof, Afanasyef, Beşkofskiy Ribnikova, Sokolof, Celyustkin, Derjavin, Sakolin kibi alimlerin eserlerinden faydalandığımızı ayruca qayd etmelimiz”.

Professor Doqtur Çobanzade'nin bu kitabında: “Faydalandığımız ayruca qayd etmelimiz” sözləri aytılsa da faydalanmaq degil de doğrıdan doğrıya kitabnın birçoq yerlreini başqalarının eserinden keçürüb alğan olsa da (mesela proffesor Afanasyef'in Kitabından) onun “Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usulı” adındaki bu kitabı diger eserlerine köre az çoq “namuslıca” (...) yazılğan demek mümkündür. Lakin Proffesor Doqtur Çobanzade'nin diger eserlerini teşkergende temamilə “beklenilmegen” neticeler qarşusunda qaldıq.

Mesela: Professor Doqtur Çobanzade'nin 1924 senesi Baku'de Azernesr tarafından basılıp çıxarılğan: “Türk Tatar Lisaniyyatına Medxal” adında kitabdaki bahslerde K. N.-y arqadalın maqalesinde kösterdigi faktler temamilə isbat olunmaqdadır, ondan da ğayrı yine bu kitabda başqalarından köçirilüb alındığı halda Professor Doqtur Çobanzade'nin öz malı hesab olunub kelgen yerlere çoqdan çoq ras keldik.

“Türk Tatar Lisaniyyatına Medxal” kitabının özek ve fenni yerlerinin kimin malı olğanı K. N.-y arqadaşın maqalesinden körünüb turmaqdadır. Bununle beraber Professor Doqtur Çobanzade özinin bu kitabının başlanğıcında irkilmeden “Eserin beyle bir mevzu' üzerine birinci defa' yazılmış bir kitab olduğunu xatırdan çıxarmamaq icab eter” diy.

Şimdi biz vaqtımızın tarlığından Çobanzade'nin diger eserlerini baqıb çıxarmadıq. Endiden son Çobanzade'nin qalan eserleri de güzelce közden keçirilmeli. Ondan da ğayrı

²⁷⁵ İdareden serlevhasıyla, K. N.-j'nin makalesinin ardından kaleme alınmış bir dipnot. *İleri*, X/45 (İyun, 1929), s. 6-7.

idarenin bu teşkerüvinde “Türk Tatar Lisaniyatına Medxal” kitabında Çobanzade’nin öz qaleminin mahsulü olğanına hiç de şubhemiz olamağan ve savet hukümetinin siyasetine qarşı “üstü örtülü” bir süretde birtaqım iftira tolu yerlerde rast keldik. Lakin bu xususta yazmaq şimdi ögümüze qoğan vazıyfemizin tışında olduğından yalnız bir misalcıq kösterib keçemiz.

Mesela: Prof. Çobanzade tilimizin faqirleşdığını öge sürerek diy “Şimdige qadar tilimizin faqirleşmesine sebeb: 1. İqtisadiy, fikriy, seyasiy merkezlerden mahrum olmamız. 2. Ana lisanımızdaki hukümetlerin yıqılması. 3. Ecnebiy dinlere ve medeniyetlere kirmiş “kirmekde bulunmamız” diy.

Şimdiye qadar Oktabr İnqılabı’ndan son tilimiz faqirleşmey turmadan zenginleşmekdedir. Bunı her emekdar duymaqda ve körmekdedir.

Savetler Sayuzı’nda Türk Tatar emekdarları iqtisadiy, fikriy, seyasiy merkezlerden mahrum degiller. Bu da iftira. Beyle merkezleri onlar sosyalizm qurucılığı esası üstüne ancaq Oktabr’dan son qurdılar ve qurmaqdalar. (Elbetde Savetler Sayuzı’nda Türk Tatar burjuaziyası iqtisadiy, fikriy, seyasiy merkezlerden mahrum oldılar. Çobanzade’nin yüreginin yanğan merkezleri de ancaq burjuaziyanın merkezleridir).

Çobanzade Efendi “ecnebiy dinlere kirmekde bulunamız” diy. Savet hukümetinin Türk Tatar emekdarlarını ecnebiy dinlere kirgizgenini neredede kördiniz?

Çobanzade Efendi Savet hukümetinin Türk Tatar emekdarlarına hiçbir türlü din ağuvı aşılamağını bilesiz ve emekdarların medeniy seviyeleri yükseldikde din zeherinin temamilde ortadan qalqmaqda olğanını köresiz, lakin körmek istemeysiz.

Bütün bu iftiraların esaslarını açub köstermek kerekdir. Çünki Çobanzade’nin til haqqında kitabları birçoq mekteblerde ders kitabları yerini tutmaqda ve bu kitabların iç yüzi daha keregi kibi açılmadı. Onların iç yüzlerini keregi kibi açmaq sosyalizm qurmaqda olğan bütün savet intelligentsiyasının borcudur.

ALTI YIL²⁷⁶

“Savet Cümhuriyetlerinin meydana kelöv vaqtından beri dünya hükümetleri eki lagerge bölindiler: kapitalizm lageri ve sotsiyalizm lageri. Anda kapitalizm lagerinde milliy düşmanlıq müsavatsızlık, koloniya esirligi ve şovinizm, milliy xorlıq, pagromlar imperyalizm canavarlıqları ve cenkler.

Bunda, sotsiyalizm lagerinde qarşılıqlı ve sulh, milliy huriyet, müsavat, sulhiy yaşav qardaşçasına xalqın birlikligi” işte bundan altı yıl ögine qabul olınan SSSR’nin konstitutsiyası bu sözlerle başlay.

Aylar, yıllar keçmekde, sosyalizm qurucılığında her adım, fabrikaların zavodların temeline qoyılğan her bir taş, yanıdan yapılp, tütemege başlağan her bir fabrikanın bacası, proletaryata yeni yeni ğalibiyetler ketirmekde, bütün dünya proletar inqılabını yaqınlaşdırmaqdadır.

SSSR konstitutsiyasının qabulından bu zamana qadar keçken devir haqıqaten büyük işler, büyük yapıcılıq sevinçli künlere dolı bir devirdir.

SSSR’de yaşağan milletlerin emekdarları bu tarixiy devrin içinde öz kulturalarını, mekteblerini ana dilinde edebiyatlarını, gazetalarını, jurnallarını meydana ketirdiler. Bu kulturanın temelini tamamilə yanı esaslar, proletar kulturası üstine qurdı ve qurmaqdalar. SSSR’nin konstitutsiyası her zaman emekdarların medeniy ve xazaystva qurucılığının qorçalavcısı olmaqle böyle bir inkişafa yollar açmaqdadır.

Bu altı senenin içinde işçi sınıfı özinin ne qadar büyük ve zorlıqlı işlerin içinden ğalibiyetle çıqabilgenini bütün dünyağa kösterdi.

Her gün proletar diktaturasının yıqılacağını beklegen sınıfıy düşmanlarımızdan az çoq aqıllıları Savetler Birligi’ni yıqmaq o qadar qolay bir iş olmağanını anlamaqdadırlar. Lakin Savetler Sayuzı quvvetlendikçe onların dünyanın tek bir işçi hükümeti olğan Savetler Sayuzi’ne qarşı küreşlerini quvvetlendirmekde ve qanlı cenkler hazırlamaqdadırlar.

Bunıñçün SSSR’i bütün dünya işçi sınıfının vatanını qorçalav vazıyfesi her vaqıtdan ziyade bütün keskinligile ögimizde turmaqdadır.

Andan da sonra sosyalizm qurıcılığının esas mes’elesı olan memleketi

²⁷⁶ Ç., “Altı Yıl”, *İleri*, X/45 (İyun, 1929), s. 11.

industrializatsiya işini bütün zorlıqlara baqmadan ve bu zorlıqları bölşevik qat'ıyligile yenerek XV-nci Siyezd'in ve XIV-ncı fırqa konferensiyasının çizgen köstergen yolile kitüb SSSR'nin quvvetine quvvet qoşacaqmız. Oldığı kenış olğan sosyalizm qurıcılığını beş yıllıq planını muvaffaqiyetle hayata keçirib daha kenış, daha büyük yapıcılığa başlaycaq ve daha se'adetli künleri körüb, maqsadımızğa daha ziyade yaqınlaşacaqmız.

Ç.

QIZIL KÜN²⁷⁷

Ta 1887'nci senesi Fredrix Engels Sigizmond Bargxeyim'nin kitapçasına yazğan muqaddemesinde: “Artıq Prusya-Almanya içün dünya muharebesinden başqa ayrı muharebe olamaz. Bu dünya muharebesi bu vaqıtqa qadar körülmemiş bir miqyasda ve bu vaqıtqa qadar körülmemiş bir quvvetde olacaqdır. 8-9 milyon asker birbirini boğacaq ve Avropa'nı çegertke sürüsinden daha fena süretde parçalayub yiyecekler. Vaqtile Almanya'yı felaketlere qoyan otuz senelik muharebe bu def'a üç, dörd senelik olacaq, bütün Avropa qıt'asını sarub alacaqdır.

Neticede keskin ihtiyac, ticaret, sanayı' ve kredit mexanizmindəki buzğunluq ve ümitsizlik, açlıq, yıqıcı xastalıq, ister ordu, ister xalq kitlesinin vahşileşmesi, umumi iflaslar ile neticelenecekdir. Böyle iflas neticesinde onlarca taclar yaqılacaq ve bu tacları qaldırmaq içün adam tapılmaycaq... Bütün bu işlərin ne ile neticeleneceğini evvelden körmək, küreşdən kimin gəlib çıxacağını bilmək qat'ıyyen küçdür. Lakin bir neticeye hiç şübhe olamaz, bu mutlaqdır: iflas neticesinde umumi yoqsullıq ve işçi sınıfının qat'ıy gəlibiyeti içün şərait vücade kəlir...” diy edi.

Onlarca sənələr evveli Engels tərəfindən söyləngən bu böyük sözlərin əsasında ne qadar ağıllara hayret verəcək bir doğrılıqla həyatda 1914-1918 sənələri körlidigini söylemey keçəlməyimiz. Engels'in ve Marks'ın fənni dialektika materyalizminin ne qadar quvvətli bir silah olğanı köze çarpmaqdadır.

Esasen “küneş altından yer” almaq içün gəyret edən gənc Almanya sanayı'ı ilə böyük miqdarda bazarları ele keçirən İngiltərə sanayı'ı beynində rəqəbət, demir, kömür (Elzas, Lotaringiya, Saar Havzası), Stambul Boğazı və Aziya bazarları içün küreş səbəbləri ilə zühur idən bu muhəribələr on milyonlarlə ehalinin silah altına alınması ilə qalmayub 1914-1918 sənələri imperyalist muhəribələri devrinde on milyon doqsan yedi bin canın ölümünə 20 milyon 740 bin adamın topal, çolaq, saqat bir halğa kəlüb qalmasına və bundan da ma'da 600 milyard altun rublə ehalıy parasının masraf idilmesine səbəb oldı.

Muhəribə neticesində dünya xəritəsi də dənişmədən qalmadı. Almanya ölkələrindən Yuqarı Siliziya, Gərbiy Ukraina, Polşa elinə keçdi. Rumaniya isə

²⁷⁷ Cavtöbeli “Qızıl Kün”, *İleri*, XI/46 (İyun, 1929), s. 1-2.

Bulğarstan'ın Dobrica'sını, Macarıstan'nın Transilvaniya'sını, cebriy tarzda Besserabiya'yı ele keçirdi. Alamanya'nın Elzas ve Latingiya ehali Fransa idaresine keçdi. Balqan Yarımadası birçoq ufaq hukumetler; Cenübiy İspanya Çex-Slavakiya kibi hukumetlere çevirildiler.

Cihan Muharebesi'nin en fa'al iştirakçilerinden Germanya'nın muharebe neticesinde bir esir kibi qırpalmaqdan ve bögünecek yağma etilmekte devam etilgeni her kime belli.

Sabıq Rusiya memleketinde ise inqılab bombaları patlay edi. Muharebenin ortaya sürdigi umumiy iflas ve buhran neticesinde işçi sınıfının ğalibiyeti içün şarayit vücude keke. İnqılab neticesinde Rusiye'de proletaryat diktaturası qurula edi.

İşte yuqarıda qayd etdigimiz tarzda başlayan ve neticelenen mezkür Cihan Muharebesi'ne bu sene avgüst birde tamam 15 sene tola. Her ne qadar vaqtile Avropa'yı qanğa boyan bu muharebe kendi neticesi i'tibarile dünya xazaystvasında pek büyük yıqıntılar meydana ketirse de birtaqım inqılabların töremesine, ba'zılarının ğalib kelmesine sebeb olsa da ve bu künde kürrei erznın altında birinde proletar hakimiyeti devamitse de yine de yanı imperyalist muharebeleri olması zaruridir.

Lenin arqadaş bu xususta toqtalaraq Birinci Cihan Muharebesi'nden sonra kapitalizmnin canlanabilecegini qayd eter ve bunı cenk, inqılab mes'eleleriyle bağlayaraq, "Birçoq bombardumanlara qayd eter ve bunı cenk, inqılab mes'eleleriyle bağlayaraq: "Birçoq bombardumanlara, kitleviy baş qaldıruvlara, razısızlıqlara ve sarf etdigimiz quvvetlere baqmadan bu muharebeden inqılab töremezse insaniyetin ikinci imperyalist muharebesinin fena neticelerini de inkar itmeyimiz" diy edi (13-nci cıld-115 sah).

Lenin ölmeden evvel kendi eserlerinde bu keyfiyeti tekrar qayd ete ve ikinci imperyalizm muharebesinin zuhur ideceginden ve birçoq büyük inqılablar olacağını da bahs ete edi.

Haqıyqaten Kommünist İnternasionalının 6-nci Kongresi'nin qayd etüb keçdigi kibi biz büyük muharebeler ve inqılablar arfesinde bulunamız. Zaten kongres cenk tehlikesini beynelmilel memleketlerinin yanı qanlı muharebelere hazırlanuv ve Şuralar Birliği'ne qarşı hücümge tedariklenmelerine qarşı küreş alub baruv oğrında da kominternin bütün seksiyalarının nazar diqqatını celb eterek bu xususta onlarğa muracaatda bulundu. Aynı zamanda avgust bir künini de bütün dünya proletaryatının

cenke qarşı küreş küni olaraq qaratıldı. Bu kün bütün dünyanın işçi ve emekdar köylüleri yanı imperyalist muharebelerine kapitalizm zulmına... ilaxirege qarşı kendi protest ve nümayişlerini yapacaqlar ve Şuralar Birliği'nin mudafeası, beynelmilel proletar inqılabı oğrında vahid cebhe etrafında birleşmek maqsadını taşıyacaqlardır.

Kapitalistlerle beraber qanlı cenkeri hazırlav işine sosyal demokratlar aktif bir süretde qoşulmaqdadırlar. Onlar şimdi bile işçi qanı tökmekdeler. Onlar öz xiyaretliklerini eyice kösterdiler.

Onların qolları ile keçen bir mayıs künlerinde Berlin soqaqları işçi qaninen boyandı.

Ögümüzdeki qızıl künde de sosyal demokratların qolu ile onların yardımı ile tökülgen qanlarle kapitalist memleketlerinde birçoq şehirlerin soqarları işçi qaninen boyalacaqdır. Bügünde proletariyatı hazırlandığı kibi kapitalistler ve onların quyruğı sosiyal faşistler de hazırlanmaqdadırlar.

Faqat şunu unutmamalıdır ki imperyalizm memleketlerinde işçiler sollaşa ve inqılablaşalar. Ameliy olaraq inqılab küreşine girişeler.

Mesela: Parij'de birinci may kününde olğan iş taşlavlar, mezkür künde Berlin'de barrikadalar, Polşa'da ayni künde qanlı uruşmalar, Bombay'da iş taşılağan işçilerge qarşı pulemyot ve broneviklerle cevab, Amerika'da toqumacıların qahramanca iş taşlavları, Latviya'da hukumet tarafından yasaq etilgen sol profsayuz siyezdlerinin işçi köylü hukumeti oğrında sosyal demokratlarğa qarşı ve Şuralar Birliği'ni qorçalav için küreş xususında qararnameleri, Hindistan'da Mirot şehrinde İngiliz imperyalizmine qarşı oldıqları için İngiliz imperyalizmi tarafından mahkemeye çekilen 31 işçinin mahkeme salonına öglerinde "Bütün dünya işçileri emekdarları birleşiniz" diye yazılı qızıl alamelere internatsiyonal marşı çalub kirmeleri ilaxire kapitalist memleketlerinde proletariyatnın sınıfıy küreşnin ne qadar keskinleşdigini pek açıq kösterir.

Bundan da ma'da kürrei erzdaki ehalinin ekserisini teşkil eten ve sayıca milyonlarca köyliler arasında kendi istismarcılarına qarşı isyan ve bunları da qayd itmeden keçmek caiz olamaz.

Mesela: Polşa'nın şarqiy vilayetlerinde pameşçiklere ve Polşa hakimiyetine qarşı olub keçen Ukrayin, Belarus köylülerinin qanlı partizan qavğaları, Rumaniya idaresinde bulunan Bessarabiya, Dobrica köylülerinin küreşleri, Çexo-Slavakiya'da batrakların baş

qaldırması, Bulğariya'da ve Yunanstan'da son vaqıtdaki köylü qiyamları, esir bir halda ömür keçiren Qıtay köylülerinin pameşçiklerle qavğaları, yanı inkişaf devri keçiren Hindistan köylü hareketi, Meksika'da pameşçiklere qarşı silahlı qiyamlar... ve sayire de bu miyard sayıdan ibaret olğan zapas quvvetin hareketini kösterir. Milyard sayıdan ibaret bu quvvet, işçi sınıfı ve kommunist partiyası rehberliginde dünya proletar inqılabının ordusu halına çevirilecekdir. Bütün bunlardan son isteklerle imperyalist muharebelerine qarşı ve aksdirler.

İşte yoqarıda qayd etdigimiz kibi birçoq tarixiy vaqı'alar qarşusunda biz bir avgust künini keçirecegiz. Bu sahada bizim ögümize büyük vazıyfeler çıkar ki o da VI kongres qararlarından güzelce ifade olınğan: "...İmperyalisy muharebesine qarşı mübarezedde kommunistlernin, birinci vazıyfesı burjuaziyanın maskasını açmaq, onların muharebe hazırlıqlarını ortaya çıxarmaq ve işlerin asıl haqıyqatını kitleye köstermekdir".

Sınıfıy düşmanlarımız yanı imperyalist muharebelerine hazırleneler. Aynı zamanda Şuralar Birliği'ne qarşı da hücumge tedarik köreler. Nitekim ekspertler konferensiyasında Almanyada delegatsiyası reyisi: "Avropa'nın birinci adımı bolşevizmge qarşı küreşü bolsa, ikinci adımı Rusye'nin tabı'ıy baylıqlarından faydalanuv olmalıdır" diy edi. Bunun neticesi nereye varub yetdigi zanıma köre ğayet açıqdır.

Şuralar Birliği bütün bu kibi birçoq cinayetli siyasetlere qarşı dünya üzerinde yekane olaraq sulh siyasetini yürüte.

Lakin Savet hukümetinin sulh siyasetine baqmadan, onı her türlü yollarnen cenke çekmege çalışalar. Yaqında Qıtay generallarının Qıtay-Şarq Demiryolu'ndaki pravakatsiyaları buna şahiddir.

Beynelmilel proletar ise imperyalistlerin, bütün pravakatsiyalarına qarşı öz quvvetini birleştirmekde ve savetler sayuzını qorçalamağa hazırlanmaqdadır.

Avgust bir küni beynelmilel proletaryatnın, qardaşlıq ve imperyalizm ile küreş ve Şuralar Birliği'ni mudefea oğrında gendi quvvetini istidad ve qabiliyetlerini muayene künidir. Bugünde Qırım proletaryatı ve emekdar köylüleri gendinin öğüne tüşen vazıyfeyi hat iteceedir. Bugünde geniş emekdarlar kitlesini bir avgustnın ehemmiyeti ve maqsadile tanış etmeli ve bu xususda işke başlarken Qırım Fırqa Ülke Komitesi'nin bü künni keçirüv xususında mektübindeki: 1) beynelmilel kommünizm hareketi ve proeltar inqılabıy, 2) işçi küntlesinin beynelmilel terbiyesi, 3) Şuralar Birliği'ne qarşı silahlı hücumge ve yanı

imperializm muharebelerine hazirlengenlere qarşı inqilabiy küreş, 4) Şuralar Birligi'ni mudafe'a mes'elelerini emekdarlar ögünde güzelce aydinlatmalı degen mühim noqtaları da közden qaçırmamalı.

Qısqadan aytqanda geniş emekdarlar kitlesi bir avgustnın maqsad ve ehemmiyetini tam suretde ögrenmeli, proletar inqilabiy vazıyfelerile bağlayabilmedirler.

Cavtöbeli.

SOSYALİZMG²⁷⁸

Herhangi bir işke milyonlarla insanlar yurekmen apışsalar o iş erte keç muvaffaqiyetle neticelenecekdir.

İşte Sovet hükümetinin en quvvetli yerlerinden biri de buradadır. Ya'niy milyonlarca insan kütesinin sosyalizm qurucılığına yurekmen atılmasıdır. Beyle bir quvvet ise en büyük zorlıqları yıqabilecek en büyük mes'uliyetli işlerin başına muvaffaqiyetle çıqabilecekdir.

Massanın iştiraki olmayınca milyonlarca insanlar sosyalizm qurucılığına yurekden isteyerek atılmağan olsalar biz bugünki muvaffaqiyetlerimizin yüzde birini bile köremezdik.

Sosyalist yarışı ve industriyalizatsiya küni bize sosyalist qurucılığına milyonların, milyonlarca emekdarın atıldığını pek açıq köstermekdedir. Suvaci arqadaş Slobodçikof'ın bir industriyalizatsiya küninin meydana ketirüv teklifinin milyonlarca adamları coşdırması, Sovet hükümetinin sosyalizm qurucılığının ne qadar bitmez tükenmez quvvetlere malik olğanını bir daha köstermekdedir.

Burjuaziyanın bizim beş yıllık planımızı büyük bir fantaziya sayması da, sosyalist xozaystvasının beyle bir quvvete malik olmasına bir türlü keregi kibi aqıl yeşdirüb olmamasıdır. Çünke kapitalit cemiyeti milyonca emekdar tabaqasının iş entuziyazmını körmedi de ve köremez de. O böyle bir şeyin özinden olmamasından sosyalist xozaystvasında da olabilecegine şubhe etmektedir. Burjuaziya özinin sınıfıy körliğinden sebep şubhe etmektedir. Burjuaziya özinin sınıfıy körliğinden sebep sosyalist xozaystvasındaki massanın iş entuziyazmını hiçbir vaqıt keregi kibi anlap olalmaz.

Bununle beraber biz 5 yıllık plan muvcibi industriyalizatsiya işine 6-4 milyar rub. qoymağı qararlaştırmamız yine de massanın quvvetine bazanaraq yapılğandır. Bu qadar büyük, aqıllara hayret verecek derecede yapıcılıq, bu zamana qadar hiçbir yerde körilmegen temp, bizim zanlarımız harcinde olaraq ileride daha ziyade yüksek olması ihtimalı vardır.

Çünkü işçi sınıfı ve emekdar köyliler içinde o qadar büyük doğırıcı quvvetler var ki temamile harekete kelməsi beklenilmegen muvaffaqiyetli neticeler verebilecekdir.

²⁷⁸ Cemil Seydahmet, "Sosyalizmge", *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avgust, 1929), s. 1.

İşte indüstriyalizatsiya küninde yapılan işler, bu kündeki emekdarların entuziyazımı buna delildir. Bütün Savetler Sayuzı'nda indüstriyalizatsiya faydasına gonilli olaraq milyonlar, milyonlar toplanmaqda şehirlerde, fabrikalarda zavodlarda, işçiler müessiselerde xadimler, köylerde köyliler bu büyük sosyalist yapıcılığı bayramındaki indüstriya faydasına milyonlarca insan tabaqalarının iştiraki bize ayrıca ve bir daha fırqanın alğan kursının doğrılığını köstermekde insan tabaqalarının iştiraki bir daha ameliy olaraq fırqanın alğan memleketi indüstriyalizatsiya kursının doğrılığını köstermekdedir.

Uzaq Şarq'da ve dünyanın diger yerlerinde imperyalist devletlerin bize qarşı cenke hazırlanamaları. Sovet hukümetini cenke çekmek maqsadı ile yapılmaqda olan provakatsiyalar, işçi vatanına qarşı qanlı qollarını uzatup onı boğmaq istemeleri, köy xazaystvasının mahsulünü köterüv, geniş emekdar massalarının medeniy seviyelerini ve maddiy ahvallarını daha ziyade güzelleşdirüv işleri kibi mühim mes'eleler memleketimizin indüstriyalizatsiyasını istemektir.

Bizler quvvetli ağır indüstriyağa malik memleketi, müdafaa işi küçleşcegi kibi, böyle bir sanayı'sız köy xazaystvasının yeni keregi kibi kollektifləşdirilmesi ve mahsulünün köterilmesi de mümkün degildir.

Köy xazaystvasına traqtorlar, diger maşınalar ve sun'ıy kübreler vermek kerekdir. Bu ise indüstriyalizatsiya işinin şimdiki tempi eksiltilmedigi halda muvaffaqiyetle icra etilebilecekdir.

C. S.

MİLYONLARCA EMEKDARLAR İRADESİLE²⁷⁹

Zaten XVI-ncı Konferensiya'da beş yıllık plannın hayatqa tatbiq olunması işinin muvaffaqiyetli çıqması içün milyonlarle emekdarların iştiraki kerek oldığını qayd ete edi. Şuralar Birligi proletariyatı Lenin'in partiyası rehberliginde artıq bu işlerin icrasına başladı. Sosialist müsabaqası ilaxire yollarle bu muhim vazıyfeleri praktik suretde çezmekdeler. Zaten bu xususlarda Lenin tarafından birçoq def'alar söylengen ve yazılğan edi. O gendisinin bir sözinde "Ya helak olmalı ya da ileri ketken memleketler peşinden yetişmeli ve ayni suretde onları iqtisadiyat cihetden de ozub ketmeli, ya helak olmalı yaxud her sahada ileriye doğru ketmege çalışmalı. İşte tarix mes'eleyi bu tarzda qoya" diy. Ve diger bir sözinde ise: "Rusiye'de teyloz sistemini öğrenmez ve oqutmaq onı sistematik suretde sınamaq ve uydırmaq kerek. Bununle beraber emek istihsalciligini yükseltmeye doğru kapitalizmden sosyalizmge kiterək kapitalizmden sosyalizmge avuşuv zamanının xususiyetlerini köz ögüne almaq kerek ki o xususiyetler bir tarafdən sosialist müsabaqasının temelleri qoyılmasını talab eteler, diger tarafdən da mecburiyetni o suretde talab eteler ki proletariyat diktaturası şu'arı proletar hakimiyetinin eski halından praktikası ile bulaşmasun..."

Haqıyqaten ancaq sosializm, sınıflarını yoq etmek ve bunun arqasından da kitleni esaretnden qurtararaq haqıyqaten kitleviy kalemde sosialist müsabaqası içün ilk yolını açə ve ancaq şura teşkilatı burjuaziya cümhuriyetinin formal demokratizminden emekdarlar kitlesinin kerçekden idare işlerine iştirakine avuşaraq geniş müsabaqayı ilk olaraq qoymaqdadır. Siyasiy sahada bunu qurmaq iqtisadiy sahaya nisbetle ğayet qolaydır lakin sosializmin muvaffaqiyeti içün ancaq sonğısı muhimdir" diy edi. (Leni 15-nci cıld, 195-194 sahife.)

Texnikaca en ögdeki kapitalist memleketlerinin peşinden yetişmek ve onları da ozub da keçmek ğayesini taşıyan Şuralar Birligi emekdarları partiya rehberliginde bu vazıyfeleri kollektif suretde amelge keçirmekde ve Lenin ocanın vasiyetlerini yerine ketirmekdedir.

İşte bayram etdigimiz "industrializatsiya küni" bunun canlı misalidir. Sanayi'laşdıruv küni sosializm yapıcılığı ve komunist partiyası qararlarının amelge

²⁷⁹ Cavtöbeli, "Milyonlarca Emekdarlar İradesile", *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avgust, 1929), s. 2.

keçmesi oğrında şuralar proletaryasının ğayretle işke kirişmesi demekdir. Partiyanın şura hukümetinin öğümize qoydığı memleketni sanayı’laşdıruv vazıyfesini hayatqa keçirüv içün en güzel canlı nümunedir.

Şuralar Birliğı proletariyatının sosyalist vatanını qavileşdirüv sahasında istek, anı daha ziyade artdı. Zaten Leningrad şeheri zavodı işçilerinden boyacı Slabodçikof’nın adiy bir işçi oldığı halda memleketni sanayı’laşdıruv münasebetile “sanayılaşdıruv küni” keçirüv xususında teklifi ve onın umum şura işçi ve emekdarları tarafından alqışle qarşı alınması ve bugün icrasına kirişilmesi buna delildir.

Bugünde Şuralar Birliğı emekdarlarile Qırım emekdarları da industriyalizatsiya künini keçire. Özinin haqıyqıy emegini sosyalizm yapıcılığının istinadkahu olan industriya qazanına qoşa.

Bugünde şunu unutmamalı ki sanayı’nı köterüv yalnız işçilerin vazıyfesi olmayub aynı zamanda emekdar köylülerin de vazıyfesidir. Zira bizde sanayı’ ve köy xazaystvası köterilmesi işi birbirine sıqı suretde üzölmez bir bağle bağlıdır. Bundan sebeb sanayı’laşdıruv künine bütün emekdar ve emekdar köylülerin de iştiraki lazim, onların da bayramıdır.

Bu künde Qırım emekdarları ögünde bu künnin ehmiyeti ve maqsadı kenış suretde açıq turması lazim olmaqla, beş senelik plannın, alelxusus Qırım beş senelik plannın esas maqsadları tam suretde aydınlatılmalı, yanı yapıcılıq vazıyfelerimiz onlar ögünde açıq olaraq turmalı. Beylelikle milyonlarca işçi ve köyli emekdarlarının iştiraki ve iradesile bütün küçlükleri yener, eski Rusiye erazısını sosyalist memleketlerine çeviririz.

Cavtöbeli

TİL-İMLA SAHASINDA²⁸⁰

Memleketimizde proletar hukumeti qurulğan künden başlab medeniy mearif işleri tez adımlar ile ilerilemeye başladı. Keniş kitleler arasına medeniyet ve mearifin bağla başlaması yanı yanı ihtiyaclarını ketirüb çıkardı. İşte böyle ihtiyaclardan biri de ortaya çıqqan til-imla mes'elesidir.

Eski tarixiy, an'aneviy imladan; sarfiy, savtiy imlağa keçkenimizden ta bugüne qadar bu mes'ele üstünde müzakere olub keldi. Mes'elenin ğayet qıyın olğanı, hazırlıǵımızın az ve yetersizligi arqasında bu mes'ele doğru hall etilmedi ve hall etmek de imkan xaricinde edi. Çünki bunun kibi mes'eleleri başqa Avropa milletlerinde de asırlar boyınca çalışuv neticesinde hall etilgeni ma'lüm bir şeydir. Bizde ise bu mesele ancaq inqılabdan sonra qozğaldı. Hezırlıǵımız ve quvvetimizin azlıǵı medeniy seviyemizin aşāğı derecede olması arqasında biz sistematik suretde bu mes'eleni hall etemedik, belki bu sahada yapqan işlerimizin hepsi plansız, tesadifiy xarakterde oldı.

Kün sayın massa arasına daǵılmaqda olğan ve ösken mearif yine ikinci bir mes'ele körgen çarelerimiz imla mes'elesinde körgen çarelerimizge baqqanda daha da az edi. Şunun neticesinde birisi Arabca-Farsice, birisi Rusca istilahlar qullandı. Bu istilahların transkripsiyası yazılış tarzı imladaki qarışıqlıqnı yanıdan küçleşdirirdi. Bunun üstüne ğayet çoq şivelerge malin Üzbekistan'nın türlü yerlerinde çıqqan matbuat ve edebiyatda mahalliy şivelernin te'siri olub keldi, hatta her bir yazıcı özinin ana şivesinin unsurlarını edebiy tilde de qullana keldi. Bundan başqa edebiy tilimiz singarnomizmli olub, ekseri azıcılarımızın singarmonizm şive vekillerinden olğanı, bu işni yine de qarışdırdı. Neticede imlamızda tam bir anarxiya vucuda keldi. Bu mes'eleden bir derece tertib ve nizam qıdırmaq, bir çıǵır ta'yin etmek içün, tesadifiy olsa da, birqaç kerreler til-imla siyezleri çağırıldı. Lakin hazırlıqnın azlıǵı ve mes'elenin yanı, yaş, taze olması sebebinden tamamen hall etilmedi. Böyle olmaqle beraber imlada bir derece tertib ve hudud ta'yin etildi. Arab harflerinin nuqsanı, tilimizdeki saitlerin ifadesi içün şekillerin yetişmediği ve bu mes'elenin qarışıqlıǵı işimize mani' ola keldi.

Türkolojiy Qurultayı'ndan sonra yanı elifba resmiy suretde qabul olındıǵından sonra, bu mes'ele yanıdan bütün tezadları ile beraber bir daha ortalıǵa çıqdı. Arab

²⁸⁰ A. Aleviy, "Til İmla Sahasında", *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avgust, 1929), s. 3-4.

harflerinin nuqsanları perdesi astında körinmey ... birçoq şeyler, yanından meydanağa çıqdı. Yanı elifba tilimizin bütün seslerine yeterlik harflerge malin olğanı sebebinden, meseleni kenişce ve etraflı suretde qoymağa ve mufassal suretde hall etmege imlan verdi.

Yanı elifbanın hayatqa tatbiqı münasebeti ile çağırılğan 26-ncı yılın mayıs ve avğust konferensiyalarında yine de imla mes'elelerini hall etmeknen oğraşdılar. Faqat iş acele ve darbeli qoyılğanı içün uzun hazırlıqlar, çoq teftişat yapmağa vaqıt olmadı. Şay olsa da bu konferensiyalar bir mes'ellerin esas cihetlerini ta'yien etüb keçdi ve bu sahada güzel bir tecrube verdi. Avğust konferensiyasında birinci kerre olaraq, imla mes'elesinin edebiy til mes'elesine bağı olğanı kösterildi. İşte şundan başlab bu sahada keniş çalışuvlar başladı. Bunun içün bir yaqdan Özbek canlı şivelerini teftiş, ikinci yaqdan Rusiye'deki ufaq milletlerin bu xususdaki tecribelerinden faydalanuv yolından kitdiler. İnqılabdan son Rusiye'deki ufaq milletler şu cümleden Türk xalqları arasında, bizde olğan ilmiy, edebiy mes'elelerin aynı var edi. Bu mes'elelerni hall etmek içün onlar da bizim kibi çalışır ediler. Bunların arasında medeniy seviyesi bizden yüksek ve bizge baqqanda tecribesi daha çoq olğan cümhuriyetler (Tataristan, Azerbaycan) var edi. Onların tecribelerinden faydalanmaq bizim içün gayet faydalı edi. Bunun üstüne bu mes'elelerin Avropa xalqlarında nasıl hall etildiği tariqını öğrenmekde çoq faydalar verecek yollardan biri edi. Bizde kitken hazırlıq işte şu yaqlardan oldı. Yanı elifbanın hayatqa tatbiq olına varuvı nisbetinde, til istilah ve imladaki eksiklekler ve hall etilmegen noqtalar kün sayın közge urıla başladı. Bu mes'elelerin halli, en büyük medeniy ihtiyaclardan olub qaldı ve tezden bu eksiklekleri toldırmaq lüzümü kelib çıqdı. Bu münasebetle til-imlada küreşler başlandı. Bir grup şu vaqte qadar qullanılıb kelgen edebiy tilni taşlab, onın yerine Taşkent tili esasında edebiy til tüzüv fikrini ileri sürdü. Professor Palivanof tarafından ileri sürülgen bu fikir yalnız Avropalı müsteşriqlerin bir kısmında özine tarafdar tapsa da, Özbekler arasında o fikirge qoşılğan adam olmadı. Faqat singarmonizm qullanmayuv ve saite tarafdarı olğanlar tapıldı. Bu aqın ister Polivanof fikrine, ister mes'elenin tübine tüzmezden kelüb çıqqan edi. İkinci aqın %100 singarmonizmciler aqını edi. Bunlar singarmonizmni tilde olğan bir hadise olaraq degil de, belki tilni ta'yin etdirgen qanun etüb aldı ve şunun neticesinde yüz faiz singarmonizmleştürüv ketdi. Tabi'iy bu aqınların her ekisi de alup qaçuvlar edi. Ekseriyet tilde olğansingarmonizmni inkar etmek ve ne qadar doğru olmağan bir iş olsa tilde olğan bu hadiseni bir esas qanun süretinde aluv ve

her bir sözni şunun çerçevesine kirsetüv şu qadar da doğru degil edi.

Böyle bir anarxiyadan qurtulmaq için bir konferensiya çağırmağa qarar verdiler. Lakin konferensiyağa qadar kitab ve matbuatda qullanmaq için bir imla lazim edi. Şunun için Özbek İlmîy Şurası'nın havalesi mucibi yaş filolog Abaulla Aleviy tarafından tertib etilgen imla lüğatı neşir etildi. Lakin lüğatın küçükligi ve imla mes'elesinin yalnız böyle lüğat ile hall olınamayacağı sebebinden, bu mes'eledeki anarxiya yine devam etdi. Eger de bu lüğatda kösterilgen yol matbuat ve edebiyatda da tutulsa edi, bu qadar anarxiya olmaz edi. Lakin, ma'atte'esüf lüğatdan istifade etilmedi. Neticede imla lüğatını söggen Taşkentciler "yürgen"ni "yurgan", "oturğan", "ötürgen" süretinde yazmaqda devam ete, ikinci grup "Aleviy falan sözni istisna qaldı, singarmonizmge uydırmadı, Aleviy mına bu sözni böyle yazğan, halbuki benim(qışlağımda) köyümde, yakın şehirimde ise böyle aytila" degen ilmiy tenqidler de oldı. Bunların hepsi konferensiyanın tez çağırılmasını talab etmekde edi. Lakin birçoq sebeblerden bu konferensiya keçikdirilüb kelindi. Konferensiyağa hazırlıq için Mearif Komisarlığı yanında bir komisiya saylanğan olsa da komisiya a'zalarının başqa işleri ğayet çoq olub, bu mes'eleğe çoqça vaqt sarf etalmağanları sebebinden, hazırlıq işi ğayet yavaş kitdi.

Konferensiyağa hazırlıq işlerinden biri gazeta sahifelerinde fikir alışmaq oldı. Bu doğrıda matbuatda mubahaseler açıldı ve efkar umumiyenin fikri toplandı. Bu yıl baharden başlab Özbek Yanı Elifba Komitesi bu işke qat'ıy olaraq kırışdı ve birqaç kişilerden ibaret komisiya ayırdı, lakin komisiya a'zalarının ekserisi ziyade meşğul olğanları sebebden, üç dört kişiden başqası da'imiy süretde çalışub olmadı. Yanı Elifba Komitesi'nin bu sahada körge hazırlıqlarından biri lisany yaqdan mühim olğan rayonlarğa teşviqat için kişiler çıqardı. Bu kişiler Ferğane, Qaşqa Darya ve Semerqant okruglarından lisan materyalları topla keldiler. Bunun üstüne Özbek İlmîy Şu'besi'ndeki toplanğan materyallar da közde tutuldu. Konferensiyanın Semereli olması için til edebiyat alimleri ve til cihetinden qardaş olğan cümhuriyetlerden vekiller çağırıldı. Böylelikle bütün Özbekistan miqyasında çağırılğan konferensiya, haqıyqatda bütün ittifaq konferensiyası olub keçdi. Bunda kelişmegen bir şey olsa, o da Tatarstan Cümhuriyeti'nin bizimle xaberleşmeyüb, bizim konferensiyamız ile bir zamanda konferensiya çağıruvı oldı. Şunun neticesinde Türk Tatar ilmiy küçleri ekkige bölündi. Bir kısmı bizge, bir kısmı Kazanğa kitdi. Lakin şay olsa da bu sahada en büyük tanılğan alimler ve tecribesi çoq

işçiler bizge keldiler.

15-nci mayda Özbek Til-İmla Konferensiyası Pedagogiya İnstitutı binasında çetden kelgen vekiller ve 150 qadar Özbek ilmiy küçlerinin iştiraki ile tantanalı suretde açıldı. Çetden kelgenler arasında Türkologiya sahasında bütün dünyaca tanılğan alim, akademik, Professor Samayloviç, lisaniyat dünyasında bütün Avropa'ğa ma'lüm Proffesor Şçerba, Tataristan til-edebiyat alimlerinden Professor Abdurrahman Sa'diy ve ilmiy işçi Ni'met Hakim, Oral Altay lisaniyyatının birden bir alim Proffesor Poppe var edi.

Konferensiyada en merkeziy yerni edebiy til mes'elesi aldı. Çünki edebiy tilni qat'ıy suretde ta'yin etalmay turub başqa mes'elelerge kirişmek mümkün degil edi. Şunun içün konferensiyanın kün tertibi mes'elelerin ehemmiyetine köre şöyle edi: 1- edebiy til mes'elesi, 2- ıstılah meselesi, 3- imla mes'elesi.

Edebiy til mes'eleside ma'ruzacı arqadaş Aleviy ve Naim Saidler, bugünkü Özbek edebiy tilinin tarixı tarafına toqtalub onın inkişafı ve keçirgen devirleri doğrısında aytub, Özbeklerin edebiy tili var, bu til inqılabından sonra ösken ve büygendir. Bu til esasen “tağ, bol, kel, yoq” şivesi üzerine qurulmuş ise de, başqalardan da özine mal alub ösken. Birqaç eksiklikleri olsa da bukünge qadar bizim ihtiyaclarımızğa cevap verüb kelgen. İşte şu tilni edebiy tilge esas olaraq almaq kerek ve başqa şivelerden de söz mal alub tinli ösdirmek kerek, dediler. Bunlarğa qarşı ba'zı bir arqadaşlar, Özbek'nin edebiy tili yerine Özbekistan'da çoq nüfüzge malik olğan Qıpçaq kürühi “çoq, tav” kürühinin tili edebiy tilge esas etilsüz dediler.

Çetden kelgen vekillerin hepsi şu cümleden akademik Samayloviç ma'ruzacıların fikrini tasdıyq etdi ve ekseriyetin fikri ile ma'ruzacıların teklifi qabul etildi.

İstılah mes'elesinde arqadaş Ğaziy Alim ve Sa'diy Huseyin ma'ruzası imla doğrısında Batu arqadaş ve Ğayyur Ramazanların ma'ruzaları oldı.

Bu mes'elelerde konferensiya ğayet qıymetli fikirler qaldırdı. Çet sözler imlası ve singlarmonizm kibi mes'elelerde konferensiya ğayet doğru çizgiler çizib qaldırdı. Bundan sonra Mearif Komisarlığı yanında til-imla, ıstılah mes'eleleri içün ayrı komite tüzüv ve bu mes'elelerdeki işlerni şu komitelerge havale etmekni konferensiya qarar olaraq qaldırdı.

A. Aleviy

TEATR VE YAZICILARIMIZ²⁸¹

Nefis edebiyatın teatro ile sıqı bir bağı vardır. Zaten nefis edebiyatın dram qısmı yalınız sahna için yazılır; sahnağa qoyulmağa kelişmegen bir drama, drama sayılamaz. Bundan başqa, sahnada oqulğan bir şi’ir, küçük bir hikaye dinleyicilerge, onı oqudıqlarından da ziyade bir zevq verir, şevqqa tüşürür, hissiyatını daha ziyade qozğatır.

Bütün xalqların nefis edebiyatlarında onun dram qısmı büyük bir yer işğal ete ve en meşhur şa’ir ve edibler sahna için birçoq eserler yazarlar. Mesela, Rus edebiyatında Puşkin’den alub bu künün yazıcılarına qadar pek çoqları teatr için yaza keldiler ve yazmaqđalar. Gogel’ni unutulmaz bir edip yapqan onun “Revizorı”dır. Maksim Gorgi’nin “Na Dnesi” birçoq tillerge çevirilüb birçoq xalqların sahnalarında oynaldı. Tolstoy, Çehof daxiy teatr için yazdılar. Ostrofskiy ise būs-bütün teatr yazıcısı edi. Şa’ir Lermontof’nın “Maskaradı” hala bugün sahnadan tüşmey.

Bu hal bütün diger milletlerde de böyledir. İngiliz yazıcısı meşhur Şekspir özünün sahna için yazdığı “Hamlet”, “Maklet” ve diger tragediyaları ile bütün dünyanın en büyük yazıcısı tanıldı. Onun faci’aları her ne qadar bu künkü hayatdan uzaq iseler de bütün dünya sahnalarında yaşay ve yaşaycaqdır. Diger xalqların nefis edebiyatlarında da aynı hal mevcüddir.

Şarqda, alelxusus, İslam dininin İslam dini hüküm sürgen şarq halqları arasında edebiyatının dram qısmı hiçde yoq diyerlik derecede edi. Edebiyat tarixleri Ümer Xayyam, Şirazi ve digerleri kibi, bütün dünyanın nefis edebiyatında sarsılmaz bir yer işğal etken Acem edebiyatı son vaqıtlarğa qadar piyesin adını bile işitmegen edi. Türk-Tatarlarda da aynı hal vardır. Bunun en birinci sebebi, en büyük qabahatcisi müzika ve yırını, resim ve diger nefis san’atlarını yasaq etgen İslam dini olmışdır. Çünkü İslam dininin haram qıldığı bütün bu şeylerin sahna ile ayrılmaz bağları vardır.

Bizge keline, hatta bugün, yaş yazıcıların en ziyade, şi’ir ve hikaye yazmaqle oğraşub, nefis edebiyatın dram bölümünde qalem oynatmamalarının en birinci sebeblerinden biri de bunlardır. Bizde şa’ir çoq, çünkü xalq edebiyatı cınğa bay, bizde hikayeciler epice, çünkü xalq edebiyatı masalğa bay. Bizde piyes yoq, çünkü xalq edebiyatımızda teatr yoq edi, çünkü xalq edebiyatında olmağan ve yazıcı için yanı bir şey

²⁸¹ Ümer İpçi, “Teatr ve Yazıcılarımız”, *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avgust, 1929), s. 6-7.

olğan sahna eserleri yazmaq onlarçün küç körülgen bir şey.

Halbu ki Oktabr İnqılabı sayesinde biz eyi bir sahna işçileri kadrosı estirmege, meydana ketirmege başlağan bir teatroğa malik oldık. Ömrümüzün ayrılmaz bir parçası olğan teatromız kün-künden inkişaf etüb yanı reisler üzerine minmekde, dram tögeregi olmağan bir klub tasvir olunmamaqdadır. İşte bu bizde nefis edebiyatın dram kısmının doğması ve ösmesi içün qaviy bir zemin olmaqdadır. Biz ümid etemiz ki yanı ösüb yetişmekde olğan yaş qalemlerimiz bundan sonra sahna eserleri yazmağa da kırışır, medeniy içtima'ıy seyasiy ömürde pek büyük bir rol oynağan teatrğa yakınlaşdırlar.

Bununle beraber şurasını da qayd etmeli ki bizde bu günge qadar bu sahada ciddiyy adımlar da atılmadı, piyes yazğan arqadaşların emeklerine keregi kibi qıymet de kesilmedi. Aylarca üstünde köz nurı tökdigi, emek sarf etdigi piyesi içün yazıcı ya hiçbir şey almadı, ya da pek az emeginin yüzde biri qadar mukafatını aldı. Yaş yazıcılarımız keregi kibi teşviq olunmadı, onları teatr ile yakınlaşdırmaq içün lazim tedbirler körülmedi. Bunda bir derecege qadar laqaydsızlıq ve meraksızlıq yazıcılarımızın özlerinde de vardır. Mesela işçi kütleleri teatronın quruluşını körmek, sahne ile pek yaqından yanımaq içün Devlet Teatrosı sahnasına ekskursiyalar yaptıkları halde, hiçbir Tatar yazıcısı meraqlanub da sahnanı kelüb körmedi. Bunun ehemmiyeti ğayet büyükdir. Çünkü sahna ile yaqın tanış olmağan. Onın texnikasını bilmegen, andaki incelikleri anlamağan bir yazıcı, repetitsiyasının nasıl keçkeninin temaşanın nasıl verilgenini, artistin nasıl boyanğanı, kiyingeni ve ilax. ile tanış olmağan bir edib ve yazıcı, her ne qadar büyük bir isti'dadğa malik olsa da, sahna içün mükemmel bir eser yazamaz.

Bununle beraber bizim ile yaş yazıcılarımızın en büyük bir qusuru, onların uqmadıqlarıdır. İşte bu oqumamazlıq bizim, alelxusus yazıcılarımızın en büyük qusurlarındandır. Biz bu xususqa pek büyük bir ehemmiyet vermek kerekimiz. Alelxusus piyes yazacaq arqadaşlar hiç olmağandan Rus klassiklerinin eserlerini oqumalı, onların yazı texnikalarından örnek almalılar. Bu onlar içün çoq eyi bir mekteb olacaqdır. Daha sonra yazıcılarımız mümkün oldığı derece teatr temaşarının hiçbirini qaldırmayub qatnamalı, yalnız Tatar teatrosı temaşalarını değil, Rus teatrın temaşalarını da körmelidirler. Bu onlarçün çoq eyi bir ders olur.

Piyes yazmaq içün birinci kerekli olan bu şartlar, yazıcılarımızın birtaqım nafile emek sarf etmemeleri, piyes yazmaqda meharet qazanmaları içün son derece kerekdir.

Men bu yerde piyes yazmaq için eline birinci qalem tutqan bir arqadaşnın eserinden ba'zı nümüneler ketireyim.

Bu arqadaş çox eyi bir mevzu' buldıǵı halda bu mevzu'ını işleye bilmegen. Burada, tabi'ıy şu arqadaşnın piyesini hiç hükmüne tüşürgen onın birinci piyes piyes yazmaǵa başlaması degil, belki onın yuqarıda aytqan şartlarımız ile cahil olmasıdır. Mesela, bu arqadaş özünün piyesini şöyle yazǵan (men onı harfı harfine yazmayım).

Birinci perdede ana ile oǵul arasında laqıdı kite. Şeherge sebze kötürgen ve qaç künlerdir şherden qaytmaǵan ağasını varub bulub ketirmekçün anası küçük oǵlına “var arabanı yekde, şeherge varub kel” dey. Oǵlı çıqa, aradan bir daqıyqa keçmeden qaytub keke. Anasına “ anay, men arabanı yekdim, hem pamidorlarını da arabaǵa yükledim” dey. Qısqası oǵlan şeherge kite ve yine şu birinci perdede şherden qaytub keke “anay, men şeherge vardım, pamidorlarını felanca fiyatqa satdım, öyle etdim, böyle etdim, qaytub keldim” dey.

Bütün bu işler birinci perdede olub keçer. Hiç buna inanmaq mümkün midir? Bu bizge köz açub yumǵanda ka'bege varub kelgen şeylarnı, hazret Ali masallarını xatirletmey mi? Beş daqıyqa arasında araba yeküb, pamidor yüklemek, onlarını şeherge kötürüb, satub kelmek, bu hiç olacaq şey midir? Bunı araba ile degil, en çabik uçqan ayroplan ile de yapmaq, xayalǵa sığamaz.

Bir perdesinde daha Tatar toyı ve onın zararları haqqında yazıla. Şu perde içinde toy başlana, qudalar kelin almaǵa kite, kelinni ketireler, qart ağası qurula, kiyev qapala, qiyev kelin odasından çıxarıla, bir daha sabah ola ve ilax. Yarım sa'at içine bir kün bir de giceni sıqdırmaq olsun mı? Buna hangi temaşacını inandırırısn? Temaşacılar teatr qoyǵanlarǵa: “delirgen bu erifler” demezler mi?

Arqadaşda ba'zı bir isti'dadlar yoq degil, lakin qurı bir isti'dad para etmey, az çox piyes yazmaq qaidelerini bilmek kerek.

Mearif Komisarlıǵı Devlet Tatar Teatrı için piyes konkursı açdı. Bu konkursqa qoluşmaq bütün yazıcılarımıznın borcudur, çünkü teatromızın yerli piyeslerden zahmeti büyükdir. Aynı zamanda bu konkurs yazıcılarımız için de, öz özlerini sınamaq, nefis edebiyatnın dram bölüǵne atılmaq için ğayet eyi bir fırsattır. Her ne qadar konkurs müddeti eki ay ise de bu zaman zarfında az çox sahna quruluşı ile tanışmaq hiç olmaǵanda birqaç piyesler oqub,piyes yazuc texnikası ile az çox tanışmaq ve üç dört perdelik bir

piyes yazmaq mümkündür. Yaş qart hiçbir yazıcımız bu konkursdan çetde qalmayub, ona qoşulmalıdırlar.

Biz hem konkurs vasıtasile yazıcılarımıznı teatro ile yaqınlaşdırmalı ve nefis edebiyatımızın en ziyade aqsağan dram qısmını inkişaf içün birinci adamnı atmalıımız. Bu konkurs bizim sosyalizm müsabaqamıznı da özüne maxsus bir qısmıdır. Hiç unutmamalıdır ki bizim sosyalizm yapıcılığımızda medeniy, ictima'ıy ve siyasiy ömrümüzde sınıfıy küreşimizde teatronın haqıyqıy bir proletar nefis san'atı ocağı olmalıdır. Teatromız emekdar kütleelrini yanı terbiye ile terbiyeleycek bir mekteb olmalıdır. Bu işde ise en büyük rölini oynaycaq bizim öz proletar, yaş yazıcılarımız olacaqdırlar. Biz ancaq bu zaman teatromızın ögüne qoyulğan vazıyfelerni eda etebilirmiz. Biz ancaq teatromıznı ve onınle beraber yanı edebiyatmıznı kenış kütlelerge yaqınlaşdırub olurmız.

Ü. İpçi

HÜSEİN ŞAMİL TOXTAR ĞAZI²⁸²

Mes’eleğe yanaşmazdan evvel şu birkaç sözi qayd etmək istimiz. Bugünde bizim mekteblerimizde edebiyat dersi keçkende olsun veya edebiyat qıraetlerinde olsun bu adını maqalemizin başına yazdığımız adam haqqında pek az bir ma’lumat bulabiliriz. Bununle beraber Qırım Tatar edebiyatının XIX-ncı asır sonunda ve XX-nci asır başındaki devrinde bu adamı oldıǵça bir meraq idilecek simadır. Bizim son devir edebiyatını ilk tedqiq itmege qalqışan Professor Çobanzade kendi kitabcasında şu sözlerle Şamil’i qayd ete: “1905 bize Şamil Toxtarğazi” cenüb ve Hasan Çergiyef şaxsıyetinde şimal şivelerinin şairlerini verdi.

“Şamil”in şi’irlerinde nisbeten inqılabiy mizac daha quvvetli ise “Çergiyef”de şi’riy quvvet daha ziyade edi. Türkçe cenübi yazan şairlerimizin pişdari Şamil ise Tatarca-şimalca yazanların pişdari “Çergiyef” edi. Çergiyef idealoǵıyası i’tibarile doquz yüz beş islahcılarının şa’iri oldıǵı halda Şamil’in şi’irlerinde daha ziyade “sosial revalütsya emellerinin, ictimaiy inqılab tellerinin ditredigini seziyoruz”.

İşte Şamil haqqında ayrılğan bütün fikirler. Bundan ötede şey qıdırsaq da biz gendi edebiyatımızda bir şey bulmaq H. Odabaş’ın diger bir arqadaşle quraşdırdıǵı “Edebiyat Örnekleri” kitabında da Şamil için yalnız onın “O nedir” degen esirine yer verilgen edi.

Ötesini onda da bulmaq mümkün degil edi... Ben bütün bunların sebebinin bulmağa olmayman. Hal bu ise kendi inqılabiy işleri tarafından Şamil çoqdan ortalıǵa çıqmaq kerek olğan bir sime edi.

Burada “inqılabiy işleri degende Şamil’in bir bolşevik” oldıǵı anlaşılasın, zan etersem Şamil’in öz satırları onın kim olğanına daha güzel suretde cevap verir.

Benim bu maqalemenden maqsadım unıtılıp kitken qadar adı unıtılğan bir inqılabiy (stixiyni) simayı biraz aydınlatmaq ve öz edebiyatımızın tarix temeline küçük de olsa bir taş salmaqdır.

Biz Şamil’e (yazması qolay olsun dep biz yalnız bir Şamil sözini kullanamız) mutlaqa onın devrine baǵlı bir süretde baqmalımız.

Hiçbir tarixiy şaxs tek yalnız kendisinin “tenqidçi beyninin” mahushı olmağanıday Şamil de tek yalnız özinin bitmez tükenmez tenqidiy beyninin mahsuli degildir.

²⁸² Altanlı, “Hüseın Şamil Toxtar Ğazi”, *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avgust, 1929), s. 10-12.

Her tarixiy şaxs belli bir ictimai şərtlər neticesində doğğandı. Şamil'i də doğğananın yaşadığı mühit və ictimai şərtlər idi. O mühit o şərtlər onun aqlının təbi'i zənginliyinin işlənməsinə səbəb oldu.

Şamil özünün vergən məlumatına görə 1881 sənəsi 14 fevralda düşənbə günü, səhər saat 4'də doğğandı (1905 sənəsinə qədər kənddə Şamil öz tərcümehi halına özi yazmış və o saxlanmış. Öz evində var və onların şəhərin qadını Həcirə əblə başından pek saxlay) 1884 sənəsindən 1913 sənəsinə, öldürülməyə qədər bütün ömrünü ocalıqman keçir.

İlk şeiri yazıb başlıvı özünün aytqanına görə 1898 sənələrində ola. Bundan iki üç il əvvəlisi 15 yaşında iken bəzi beytlər də yazmış. İşdə onun bütün tərcümehi halı... Bu qısa ömürdə 1904 yılından başlayaraq onun qurbağına pristav politsiya qapılmışı, bilməm daha digər məsələləri onun tərcümehi halından ətraflı çalışacaq arqadaşlara qaldıramız.

Şamil'in şəhərlik dövrü belə belli tərzində də ikigə bölünür: 1-ncisi aşiq Kərəmcilik dövrü, ikincisi ictimai şəhərlik dövrüdür.

Birinci dövrdən belə az materiallar qalsada biz burada şü:

“Arzulayıp çıxdım gurbət illərə,
Dəstənim düşdü dildən dillərə,
Lənet olsun işbu gurbət illərə,
Yandı ciğər, yandı bir kebab oldu.”

Yakide:

“Dir ki Şamil çox belələr çəkmişəm
Nəfəs kərə can və tənədən keçmişəm.
Gurbət əlin əzab suyun içmişəm
Nəfəs tətli suvlar bənə zəhər oldu...
Ol Hüseini Şamil'i gurbət aldı.
Gəndisini gurbət əlinə saldı.
Dir ki Şamil gəməyim boyı boyımdan aşdı...
Gurbət əli bənə cəzalar oldu...”

Beytlərini yazdı. Əgər də Hüseini Şamil'in adı bu beylərə qısıdırılmağın olarsa onların bir Qırımlığa aidiyyətini oylanmaq güc olğandı, onları Kökəzli on yedi, on səkkiz yaşlarında Baxçasaray kimi (o vaxtda) mədəniyyət mərkəzindən uzaqda Közlevə rayonu böyük Asqı ocalıqqa kitkən bir adam yazmışdır deyə düşünmək daha küçdür.

Əvvəl də Aşiq Kərəm, Aşiq Ümər, Aşiq Gərib bilməm daha nələr deyə, aşiqlərin kitablarından tərbiyə almış və şeiri yazmağa seçməsi istedadı olğın adam belə yazmağa

mecbur edi. Bu tazırda yazuv Husein'in cenüb şairi olmasından degil edi, belki onun yapıyandır bütün Qırım'da bir dayın ösmesi ve diniy feodal eserlerin xalq arasında pek büyük te'siri olması edi...

Evet de bugün de yazmağa yeni başlağan yaş arqadaşlar böyle başlamaylar. Bunun böyle olğanını gazet ve jurnal (*Alexusus, Köz Aydın, Yaş Quvvet*) idarelerine kelgen ayrı manzumeler köstereler. Şimdi yazmağa yeni başlağan arqadaşlar, belli bir adamların eserlerini oquylar onlarnı taqlid eteler. Şamil ise yalnız o "aşiq" kitablarına muraci'at etebile edi.

Bundan başqa söylemesi kerek olğan bir şey varsa o da bu devirde Şamil onın eserleri şekil tarafından endi kördigimiz kibi olduğına baqmadan texnikiy tarafdən bayağı bir şeyler (zemanına ve öz hazırlığına köre Şamil bu devirde aşıklardan başqa eserlermen tanış olmasa kerek) yapqan demek mümkün. Ba'zı bir şeyler yapqan dimen mümkün dimenden ma'na şu ki, Şamil bu devirde özi aytqanıday eski edebiyatımıza nisbeten bayağı şi'irler yazğan devirde yızğan eki manzumesinin baş harifleri elifba harifleri sırasını köstere (eger olardan bir adamın familyasını toplamaq mümkün olsa, mesele C-e-m-i-l C-e-n-b-e-k sözlerini o vaqıt Rusça buna agrostix diyebiler edik). Ben onlardan burada eki dörtilik naql etemen.

"R-ahət eyleyup gonlim xatırım sormaz mısın

Z-emanə güzelisen bana ram olmaz mısın

S-enin xop cəmalına meftün oldım ağladım

Ş-amil dir: "gel güzelim qaçma Aslıxan gibi"

Oqıyıcı artık bu satır başlarının harfleri elifba sırasıman olğanını özi de köre. İşte şu da ikinci bir manzumesinden:

"Ğaribim zamanın efədim senşam sinem

Fariğ olursem aşqınle yanar tendə canım

Q-arip olamam sana ya ben nice iderim

K-eremiyem zamanın yanıyır yanıyırım ağlarım..."

Bu satırlar da boş harfler sırasının ne tarzda kitkenlerini köstere. Bunlar haqqında Husein Şamil Toxtarğazı özi: "Şamil'in balalıqda ya'niy 1898 senesi oğraşıp uydırdığı şarqisidir" dep yaza. Şamil öz eserlerine büyük muqaidlik köstergeninden bularnı 1905 senesi bir daha temizge çekken ve yuqarıdaki sözleri 1905 senesi iyul 3'de yazıp qaldırğan.

Bu eserlerin yuqarıda başda ve naql etken beytlerimizin ma'na tarafına ehemmiyet vermi de texnikiy noqtadan baqacaq olırsa onlar bu tarafdən hal hazırda yazğan pek çoq, ocaları olğan şa'irlerimizin eserlerinden artda degiller, daha doğrusı hal hazır şa'irlerimiz texnika cihetinden Şamil'den pek uzaq kitkenleri yoq. Şimdiki şa'irlerin esas nuqsanları tasvir quvvetinden mahrumlik, bu quvvete malil oldıqları taqdirde işleri küçleri eskicilik, qafiyelerini musiqiyeti “güzel” ola dep qafiyeleri %100 fi'li yapmak, silinmiş para gibi qıymeti qalmayan qalp qafiyeleri (mesela: boş, taş, aş, yaş, qaş, qan, can, bağırdı, çağırdı ilaax. kibi) yorılmadan qullanmaq, yazğan sözlerinden çıqqan ma'nasızlığı şi'ir zan itmek ve ilaax. şeyler. Aynı bunun kibi qabahatlerle Şamil'i de qabahatlamaq mümkün lakin ma'nasız sözle onı qabahatlamaq mümkün degil. Muhit ve şartlarğa qulaq vermek istemegen “Marksistler” onın mefküresi çürük olğanı söyler ve bu satırları yazğannın boş işlerge vaqıt ğaib etkenini ayırlar. Şamil'in bu “deliqanlı” devrinde ondan mefküre soramaq pek küç. Biz “aşıklar” edebiyatını nasıl devir doğırğanını bilemiz. O edebiyatın mefküresini de zan etsem anlaymız. Bununle beraber o edebiyatın te'siri altında qalğan Şamil'i “aşıklar” mefküresini anlı insişar etmekle qabahlemek yanlış olır. Bu devirde Şamil'i öseyatqan ve ileride direk olacaq bir fidanğa uşatmaq mümkün. O fidan o qadaş yaş bir çağda edi ki ona baqub da onın ileride nasıl bir ağaç olacağını söylemek küç. Şamil'in aşıklar şagirdi oldığı devirde, ileride ne olacağını Şamil de bilmiy edi...

Şamil'in bu devrinden qalğan parçalar bize son devir edebiyatımızın hangi yollardan kelip çıqdığını köstere. Ba'zı bir “tahqiqatçılar” yeni devir, 1880 senelerinden başlap edebiyatımızın xanlıq devrinden doğğan edebiyatın devamı sayalar. Lakin Şamil, Çergeyef, Özenbaşlı kibi yeni devir edebiyatımızın il mumessilerinin yaradıcılıq ömürleri bize yeni devir edebiyatımızın aşıklık, Türk ve Rus edebiyatlarının te'siri altında doğdığını köstere. Şamil'in ilk devri bir tarafdən Şamil'in ne suretde öskenini kösterse diger tarafdən yeni devir edebiyatımızın menba'larını köstere. İşte bu eki noqta biri bu ilk devir üstinde toqtalmağa mecbur etdi.

Altanlı

KÜÇÜK BOLŞEVİKLERİN QIRIM SLÖTİNİN YEKÜNLERİ²⁸³

Avğust ayının o hararetili sığağı, tabiat yeşilliklerini soldıra, şeher soqaqlarının taşlarını qızdırır, etraftan alev çıxara edi. Yürmeknin çaresi yoq, nefesin tutula, hararet hep arta. İşte, böyle bir vaqıtta Qırım slötına Qırım'nın her köşesinden yaş balalar: avtobus, maşına, poyezdlernen, arabalarnen, cayav bile olaraq merکزge aqa ediler. Sıcaq... Tınçlıq... Küçük yaş adamlar pişeler... qızara yana terleyler. Sağlam bacaqlı bolşevikler, qızıl yavluqlı pionerler şehnin soqaqlarını yaraşdırır ediler. Onlarnın düzgün safları, uzun kalonnaları Puşkin soqağında zıncır kibi süzüle. Cez trubalar küneşke qarşı yaltıray, onlardan mantıqsız sesler qopup tüşe edi.

İnqılabiy türkölernen xalqın nazarını özlerine celb eteler. Haqıyqaten onlarnın adımlarında bir yapıcılıq duyula edi. O kiçkene dostlardan neler, neler beklemek mümün. Onlar şehnı bir qat daha yaraşdırdılar. Qırım'nın her köşesinden toplansun da büyük yapıcılıq içün çıqışlar yapsunlar, onın içün ki bir kün nümayiş oldıq da; Qırım hukumeti binası, toplanğan bu bolşeviklerin slötını Ülke Fırqa Komıtası adından xayırılağan Merkürıyef arqadaş her sözinde pionerlerge: “Pionerler! Ülkemizni industriyalizatsiya, köy xazaystvasını kollektifleşdırmek ve medeniy inqılab içün hazır olunız! Şıarlarını bıraqqanda, onlar “her vaqıt hazırımız” deb truba sesleri, urra sadaları ile bildire ediler. Bunlar slötının ilk künleri şeher soqaqlarında nümayiş etkergen vaqıtlarda edi.

Bu slöt tarixi bir kün, ya'niy daha böylecesine büyükler kibi siyezdler, umumiy konferensiyalar topla onlarnın fikirleri dinlenmegen edi. Lakin o Bolşevikler küçük olsalar da, sotsiyalizm yapıcılığında, kollektifleşdirüv, kooperatifleşdirüv işlerinde büyük bir teşebbüs, teşviqat yapıqları köridi. Medeniy yarıqlandıruv ve terbiye işlerine birer vasıtacı olğanlarını öz tantanalı merasimlerinde aytqan sözlerinde, teşkil etdikleri sergilerinde açıq olarak köstere ediler. Qırım'da avğust 3'den 8'ne qadar ötkerilen bu pioner slötı: bütün ictimayı fırqa ve onların terbiye işlerine daha ziyade ehemmiyet vermek kerek oldığını kösterdi.

İlk mecliste Oblast Pioner Byurosı ve ştab reisi Veliulayef arqadaş pioner teşkilatının tarixi ve işleri haqqında yapıqlı dakladında ictimayı teşkilatlarının baxusus şura cemaatçılığının yolbaşçılığı ve yardımları az olduğına qayd etdi, ileride bu

²⁸³ Seyt Xalil, “Küçük Bolşeviklerin Qırım Slötünün Yekünleri”, *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avğust, 1929), s. 17-18.

yolbaşçılığı ve yardımını ziyadeleştirmek gerek. 28 senesi nisbetle pioner teşkilatı eki kere yükseldi. Bu büyük sayı mutlaka yolbaşçılıq yardım ve terbiye isyey, dedi. Pioner teşkilatı, öz sıralarında yat unsur balalarına terbiye etüb, onları sosyalizm yapıcılığına iştirak etken, öz ailelerine yumruq urğan küreşçiler yetişdirmek maqsadını közde tuta. Lakin, emekdar balaları arasında o yat unsur balaların da te'siri olmay qalmaq. Bir fuqare Tatar balası yazdığı mektübünde şöyle diy:

“Bizim bölükde bir zengin balası var, o her vaqıt güzel kiyinib, maynen ekmek aşay. Men ise fuqare olduğımndan maysız ekmek aşay ve çirkin urbalar kiyem. Lakin bu zengin balası mana her vaqıt küle” diy. İşte bu sınıfıy düşmannın mında da baş soqdiğını köstere. Qulaqlar, nepmanlar, alışverişçiler öz balaları vastasile teşviqat işleri yapa. Pioner teşkilatına büyük bir darbe urmaq isteyler. İşte, bu sebebden pioner teşkilatı yat unsurlarının balalarını terbiye etüvde büyük işler talab ete.

Bundan sonra profsayuz teşkilatlarının maddiy yardımları gerek ola. Pioner Slötında KSPS vekili Komisarof arqadaş pioner teşkilatına profsayuzlarnın ne qadar yardımları ve neler yapmaq keregi xususında yapıdığı dakladında profsayuz budcesinden bütün Qırım pioner teşkilatına 41 bin ruble para çıkarıldığını qayd etdi. Bu para ile 1500 bala pioner lagerlerine yerleşdirilecek. Balalrın medeniy yarıqlandıruv işlerine pek az para verile. Komisarof'nın dakladına pionerler sağlam tenqid ile:

-Bizim maddiy cihetimizni tüzetiniz! Klublarımızğa, teşkilatlarımızğa yardım viriniz! İla xiri kibi çıqışlar yapıdılar.

Diger bir kün, slötde Qırım Maarif Komisarlığı'nın açıq kollegiyası oldu. Anda M. Nedim arqadaş pionerlerge yapqan qısa dakladında inqılabdan evvelki ve şimdigi mektebler haqqında söyledi.

Amma balalar yerlerindne ve tribunadan pioner işlerine ba'zı ocalarının ayaq çaldıqlarını mekteblerinde eski lanlarla beraber balalarının başlarını kütdiklerini aytaraq:

-Bizge yanı adamlar yetişdirmek içün, terbiye etecek yanı ocalar viriniz!

-Bizge emek çoq texnikalı (politexniçeskiy) mektebler açınız, deb umumiy şiarlar bıraqalar. İşte, o küçük bolşevikler de temamile sınıfıy an ve duyğu doğdığı, onlarda büyük bir yaradıcılıq qudreti olduğu körüle.

Bütün Qırım köylerinden, şehirlerinden pioner slötına 500'den ziyade vekil keldi. Beş kün içinde pionerler “Vozrajdeniye”, “Nobles” fabrikalarını, Tavrida muzeyini

hukumet matbaasını ziyarət etdilər. Onlar, istihsalda sotsiyalist yarış, emek nizamının eyileşməsi, emek istihsalının artması haqqında meraqlandılar.

Bir yerni qayd etmək kerekdir ki 4-5 kün zarfında Aqmescid emekdarlarının evlerine müsafir olmaqın pionerlər içün büyük ehemmiyeti vardır, çünki pionerlər işçi hayatı ilə daha yaqından tanış oldular.

Vekiller, yalnız bir daklad dinlemekle qalmayub, özlerinin canlı gazetaları ve oyunları ilə bütün emekdarlarını hayretde qaldırdılar. Onlardan pek büyük ümidlər bekleyimiz. Eger slötə çıxarılan qərarlar muvcebi bütün şura cemaatçılıqın fırqa ve komsomollarının tərbiyə və yolbaşçılıqları olursa biz mutlaqa birqəç yıllar içində haqıyqatən bütün ma'nasile yanı adamlara malik olacaqmızdır.

İşte onlar yalnız Qırım slötına iştirak etməkə qalmayub kendi vekillerini Umum İttifaq Pionerlər slötına qızıl Moskva'ğa yolladılar. Daha Qapısxor köyindən çıqmağan Osmançiq ve Habibe içün Merkez qızıl şəhərin te'siri daha ziyadə olacaqdır. 18 Avğustda Umum İttifaq pioner slötında yalnız şura ölkələrində vekiller kelmeyub, bütün dünya köşələrindən də vekiller iştirak etdilər. Kelecek nesilge etraflı surətdə yardım etmək, onların tərbiyəsinə diqqət etmək və kommunist cəmiyyətinin quracaq neslini meydana kətmək bütün Savet cemaatçılığının borcudur.

Seyt-Xalil

EKMEK HAZIRLAV KAMPANYASI²⁸⁴

Ekmek hazırlav kampanyası 5 yıllık plan ile bağlıdır. Ekmek hazırlav kampanyasının muvaffaqiyetle ötkerilmesi, beş yıllık planın da hayatqa tatbığını yengilləşdirecekdir. Bunun için ekmek hazırlav kampanyasına ziyadesile ehemmiyet vermek kerek olacaqdır. Lakin sinfiy düşman bunda da rahat turmay, küreş alub barmaqdadır. Kulaklar küreş usullarını künkünden denişdireler. Lakin keçirmekte olduğumuz az bir vaqıt içerisindeki kampaniyada emekdar köylilerin birlik ile kulaqqa qarşı cevap berdigini köremiz.

Qırım'da zaxirenin digər cümhuriyetlere köre erte hall olması, ekmek hazırlav işine ayrı ehemmiyeti bar. (Qırım'dan tışqa zaxire xususiler vastasile ketmek, yerli xalq alub satmaq ve çoq mesarif kibi). Onın için her işi erte başlamaq kerek ola.

Ekmek hazırlav kampanyasının vaqtında keçmesi için bize zaxireyi tımar işinin, erte ve vaqtında bitmesi kerekdir. Bunun için de köy xazaystvası maşınalarını plan muvcebi qullanmaq ve anlatuv işini alub barmaq kerek. Bizler bu işke umumiyyetle keç başladıq. Köy xazaystvası maşınalarını nizam ile qullanmaq için Qırım Merkeziy İcra Komitesi'nin qararı olsa da bu qerar keregi qadar ve vaqtında hayata keçmedi. Çünkü o keç çıqdı. Canköy rayonında zaxireyi tımar etüv işinde fırqa ve savet teşkilatları vaqtında mes'eleyi hall etmediler.

İcrakom'da, şuralar keç hall olındı. Hatta Tağanaş şurasında şimdige qadar bir türlü plan yoqdır. Qırım M. İ. Komitesi'nin mecburi qararı keç çıqması ile bu qerar Kezlev rayonu köylərində 21-23 iyülde barub tüşdi. Köylülər in çoqısında zaxire hazırlav işinde teşviqat yeterlik alınıb barılmadı. Molotilalar keç mobilize olındı. Birçoq yerlerde xazaystva kediklərinin nizamsız taqsim olındıqları (Pavlof köyi kibi) ve ta'mirin yeterlik ve vaqtında olmadığı işke keder etdi. Canköy rayonında böyle birçoq sebeblerden tımar işi 20 avğustqa qadar sürecekdir.

Ba'zı rayonlarda hazırlıq işi bir qerar alınıb barılsa da bu iş etrafına ırğat fuqareleri celb etmek işi daha yetersizlikdir.

Ekmek hazırlav işine başladığı bayağı bir vaqıt ola yata. Bu işde köylere yardım için rayon komiteleri tarafından köylere vekiller yollanıldı. Bu işke başlağan vaqıtda

²⁸⁴ A. Özenbaşlı, "Ekmek Hazırlav Kampanyası", *İleri*, XII-XIII/47-48 (Avgust, 1929), s. 25-26.

sanki her şey hazır kibi körüne edi. Lakin bunda birçoq eksiklik olduğu körindi. Köy şuralarının çoqısında şimdige qadar plan yoqdur. Aqmescid rayonında iyul ayı planı %80, Canköy'de ise %60 tatbik olındı. Diger rayonlardan daha xaber yoqdur. Bu sene qızıl abozlar yaxşı bir başlanğıçdır. Bunun ile beraber yalnız qızıl aboza baqaraq daimiy zaxire teslim etüv işi toqtalmamalı. Ba'zı yerlerde 4 araba zaxire ketire ona da qızıl aboz adı bererek bütün gün muzika çaldıra 70 ruble çalğığa bereler.

Rayonlardan verilgen kontrolni raqam daha pek çoq yerge varmadı. Köy şuraları bu işke pek suvuq baqdılar. Kooperatif teşkilatının iştiraki de pek zayıf. Köyde bu işi esas olaraq etmek hazırlayıcılar ve fırqa yaceykaları alub baralar. Köy şuralarının zayıf iştirakleri işke keder ete. Bu işde en başda kolxozlar ve tovarişçestvalar aldda olacaqları yerde pek çoq yerde artıda qaldılar. Zaxire hazırlayıcı teşkilatların öz araları reqabet yaparaq birçoq yerlerde işke zarar eteler. Öyle yerler oldu ki, kooperatif fuqare orta hallığa kerek malı bermey. Sebebi o, ekmegi Koopxlebgе bergen eken.

Qırım Merkezi İcra Komitesi'nin qararında bu mes'ele ayrıca qayd olınaraq reqabete bir türlü yol berilmemek kerek edi ise de çoq rayonlarda böyle hallar körildi.

Mal ile köy fuqare ve orta hallılarını te'min etmek işi esas bir vazıyfe olaraq tura. Çünkü bu bütün işin kidişatına te'sir ete. Köylülerge bugünde esas kerek olğan malları bulundırmaq kerek edi. Bu işke Qırımsayuz ve Qırımselsayuz vaqtında keregi kibi hazırlanmadılar. Birincide zaxire hazırlav rayonları mal ile te'min olunmadılar, ikinci kooperatif ve tovarişçestvalar üzerinde yolbaşcılıq yapılmadı. Bu ise işe çoq keder etdi. Kezlev rayonu Qulsadıq şurası rayonu kooperatifinde şarab, raqı çoq diger kerek şeylerin biri de yoq.

Kooperatifnin bu işde çoq eksiklikleri olub o eksiklikleri çaltdan yoq etmek kerekdir.

Bütün rayonlardan alınğan ma'lümata köre, komsomol teşkilatının ve köy medeniy quvvetinin şehir teşkilatlarının bu kampaniyağa iştirakleri daha zayıf olğan yerler vardır.

Kulakların akis teşviqatları

Kulaklar bu kampaniyada özlerini yapıdıkları akis hareketler ile kösterdiler. Daha şimdige qadar kulkların artqaç zaxireleri yerinden qıbırdamay, çünkü kulaklar köy cemaatının çıkarğan mecburiy qararına tabi' olmaq istemeyler. Şimdi bütün köy

teşkilatlarını kulağın cemaatın çıxarğan qararlarını icra etmesini te'min etmege çalışmalılar.

Qıtay vaqiası çıqmasile kulaklar bundan faydlanaraq köyliler arasına çeşid yalanlar yiberib qorqıtdılar: “Mına sizin şuralar hukumeti Qıtay ile cenk açacaq onun için askere erzaq toplay” deb ve daha türlü laflar aytaraq qorqutalar. Ba’zı yerlerde kulaklar etmek hazırlayıcıları urdılar. Aqmescid rayonu Çığırçın ve Züye köylerinde kulaklar köy aktivini köteklediler. Züye’de ötmek hazırlev işine çalışqan bir komsmolı öldirdiler.

Kezlev rayonu Koymaçinskiy savetinde, kulaklar ayrı toplaşuv yaparaq ötmek hazırlığı kampaniyası haqqında mes’ele çezeler. Şura reisi bu iş ile tanış olmaq için barğanda bu toplaşuvnı toplağan kulak, taş ile reisi ura ve öldürmek istey.

Qarasuv bazar rayonu Çavluş köyünde köylüler kulakların te’siri ile artqaç ekmeklerini vermeyler.

Kulakların akis teşviqatları haqqında çoq yazmaq mümkün ise de bunun ile yeter sayamız.

İleride ne yapmalı?

- 1) Ayda hem bu aynı planle hem de iyül ayı yetersizligini toldırmalı;
- 2) İşke bütünile denişiklik yaparaq artıq bu iş ile alaçası olan herkes bu işde keregi kibi çalışmalı ve işde sistema olmalıdır;
- 3) Arman basdıruv işine ğayet diqqat bererek maşınalar ile faydalanmaq ve tez bir vaqıtda toplaş almak, zaxirelerni çölde yatmamasına diqqat eterek çalışmaq kerek;
- 4) Rayonlardan verilgen kontrolni raqamları denelere alub barmak işine ğayet diqqat etmek. Bu xususiy olaraq satmayı toqtatır. Bu işi yaparken bütün emekdar köylüler iştirak etmeliler;
- 5) Mecburiy qararı bütün şuralarda qabul eterek bu qarar ile hareket etmeli ve kulakları bu qararın icra etmelerini te'min etmeli;
- 6) Ekmek hazırlayıcı teşkilatlar arasında olan reqabeti yoq eterek bu işi devam etdirenleri mes’üliyetke çekmeli;
- 7) Bütün köy şuraları bu işde imtihat tutmalılar. İleride bütün şuralar plan yaparaq plan mucebi çalışmalılar;
- 8) Komsomol, şehir ve kooperatif teşkilatları özlerinin iştiraklerini artdırmalıdır.

Umumiyetle aldıda işde büyük canlılıq olsa da eksikler de çoqdır. Bu eksikleri
yoq etmek için çalışmalımız.

A. Özenbaşlı

KELDİLER²⁸⁵

Qırım'a kelgen Tatarstan'ın 18 proletar yazıcısına, proletar selamı.

Qırım Tatar emekdarları sizi, Tatar yazıcıları olduğınızdan ziyade, proletar yazıcıları, inqılabiy yazıcılar olduğınız için yürekden selamlay, öz qolına quvanç ... uzata.

Qırım Tatar emekdarlarının sizi böyle qarşılması Tatarstan ve Qırım Tatar milletlerini Pantürkistlerine quvvetli bir darbedir.

Çünkü savetler sayuzında sosyalizm quruluşu genişledikçe, kapitalist elementlerin tamırları çıkarılıb atıldıqça, milletler arasında kapitalizmden miras qalan qoralar yaqılmaqda, eski milli xurafatların çuruklikleri biri biri ardı sıra temizlenmekde, internatsional bağlar sıqlaşmaqdadır. Proletar yazıcılarının Savetler sayuzını dolaşmaları, emekdarlar arasındaki internatsiyonal bağları daha ziyade qavileşdirecekdir ve proletar edebiyatını zenginleşdirecek, yani eserlerin doğmasına sebep olacaq, proletar edebiyatının nefasetini, dilberligni, zenginliğini artdıracaqdır. Proletar edebiyatının gegomonyağa doğru kitiş yolını qısqartacaqdır.

Yazıcıların arasında internatsiyonalizm bağlarının quvvetlenmesi ve onların başka milletlerin emekdar kütlelerinin xazaystva ve medeniy yapıcılıqlarıle tanış olmaları ise bu yazıcıların eserlerinden derin izlar bıraqacaq silinmez te'sirler doğricılıq ve bu te'sirler milyonlarca emekdarlara aks etecek. Onların sosyalizm yapıcılığı entuzyazizmi ve internatsional terbiyelerinin daha ziyade qavileşdirmesine sebep olacaqdır.

İşte bunun için Tatarstan proletar yazıcılarının Qırım'ı ve diger yerleri ziyaret etmeleri büyük, ehemmiyetli ve tarixiy bir işdir.

Bizim vazifemiz ise kelgen proletar yazıcılarını Qırım xazaystva ve medeni yapıcılıqla yaqından tanış etmek, onları kolxozlara, savxozlara ve Yehudi kalonyalarına kötirmelidir. Böylelikle onları bizdeki sosyalizm yapıcılıqla tanışdırıb Qırım'daki yapıcılığın bütün derenligile Tatarstan proletar yazıcılarının eserlerinde aks etdirmesine yardım etmektir. Biz Tatarstan proletar inqılabiy yazıcılarının öginde bütün muvaffaqiyetlerimizi açup köstermekle beraber onlara eksiklerimizi de aytmalı, köstermeli ki ele verip bu eksiklikleri ortadan qaldıra bileyik. Andan da sonra, bögüne

²⁸⁵ Cemil Seydamet, "Keldiler", *İleri*, XIV/49 (Avgust, 1929), s. 1.

qadar Qırım emekdar massasının ve intelligentsiyasının büyük bir kısmı Tatarstan'ın proletar edebiyatı ile tanış degiller. Tatarstan proletar yazıcılarının Qırım'a kelmesi, bu edebiyatın Qırım'da keregi kibi cayılmasına başlanğıç olmalı. Tatarstan proletar yazıcılarının eserlerinde pek qıymetli parçalar var. Onları massa arasına dağıtmaqla beraber, bu eserler Qırım Tatar inqılabiy proletar yazıcıları içün de nümüne olabilecekdir.

Cemil Seydamet

XV-ncı BEYNELMİLEL YAŞLAR KÜNİ MÜNASEBETİLE²⁸⁶

Sentabr birden on beşime qadar, beynelmilel yaşlar küni ötkerile. Bu sene beynelmilel yaşlar küni ile kommunist yaşlar internatsionalının X senelik yübiley bayramı da tesaduf ete. Bu künnin mayıs vaq’aları, bir avğustda cenkke qarşı nüsayış ve işçi hareketinin yanından yükselmege başlaması, cenk tehlikesinin her zamandan ziyade olğan bir vaqıtda ötkerilmesi, yaşlar künnin ehemmiyetini qat qat artdırmaqdadır.

Bu sene beynelmilel yaşlar künni ötkerüv inqılabiy nümayış xarakteri taşub, proletar hakimiyeti, kommunizm içün bütün dünya yaşlığının küreş hazırlığını kösterecekdir.

Bu künnin dünyaca büyük bir ehemmiyeti olsa ayni zamanda xazaystvamızı yeni şekillerge tekkende memleketni industriyalaşdıruv işinde ve iç düşmanlarının açuvlıca qarşulavları keskinleşkende de büyük ehemmiyete malik olacaqdır.

Nesil yetişdiruv mes’elesi bütün sınıfların can mes’elesi sayıla. Dünya burjuazyası özüne smena hazırlamaq içün bütün energiyasını sarf ete: Matbuat din, mekteb hepsi de burjuaziya içün, öz sınıfıy intereslerini “saqlayacaq”, “qorçalayaca” kibi yaşları terbiyelemekdeler. İkinci internatsional ise bu işe yardım itmekdedir.

Şimdi, burjuazya sotsial faşistlerinin terbiye sistemalarına qarşı, işçi yaşlarından kommunizm terbiyesi ile terbiyelengen, burjuazya hukumetini devirecek milyonlarce yanı qahramanlar yetişdirmek künnin mühim mes’elesi olub, onların diger işçiler ile kapitalğa qarşı kitmeleri icab etile. İşte bu kommunist yaşlar internatsionalının her bir yaş emekdar yaşlığının ögünde qoyduğı bir vazıyfesidir. İnqılabçı yaşlar, şimdi fa’al suretde, beynelmilel proletaryat işi içün küreşmekdedirler. Fransa komsomolının militarizma ve faşizmağa qarşı beynelmilel çıqış, Germanya komsomolı ve qızıl cebhelernin fa’aliyetleri, Qıtay komsomolının qahramanca küreşleri bunı tasdıyq ete. Feqat dünya komsomolı sülh devrinde hur serbest olaraq ösmeyüb, ancaq sınıfıy küreşnin küç daqıqalarında, istismarcılar, celladlarle qanlı toquşmalar dibinde inkişaf ete. Hiç tea’ccüb etilecek bir şey degildir ki dünya faşizması hucumı yalnız “balalarına” qarşı çevirmeyüb ayni suretde “babalarına” da hucumı artdıra. Mesela, faşistler Polşa’sında az komsomol mı öldürildi. Tsankof Bulğarya’sında, Boyarlar Rumanya’sında az komsomol mı telef

²⁸⁶ Seit Xalil, “XV-ncı Beynelmilel Yaşlar Küni Münasebetile”, *İleri*, XIV/49 (Avgust, 1929), s. 2-4.

olundu. Uzaq Qıtay’da “inqılabci” Can-Qay-Şin’in elinden az komsomol mı qurban kitdi. Qapitalistlərinin hiçbir türmesi yoqdır ki, hangi emekdar yaşlar ve komsomollarnen tolı olmasun.

Bu sene biz 15-nci beynelmilə yaşlar künini ötkermekdemiz. Bu 15 kere ötkeruv zarfında yaşların pek büyük inqılabiy xızmetlər yapıdılar açıq olaraq körüldi. Biz qıسادan olsa da onun doğuşı ve tarixi cehetine bir köz taşlayıq.

1914 sene biz 15-ncı beynelmilə yaşlar künini ötkermekdemiz. Bu 15 kere ötkeruv zarfında yaşların pek büyük inqılabiy xızmetlər yapıdılar açıq olaraq körüldi. Biz qıسادan olsa da onun doğuşı ve tarixi cehetine bir köz taşlayıq.

1914 senesi iyülde daha körülməgen insanlar tarixində o zamana qadar olmağan bütün dünya cənki başlağan edi. Bu cəbhə binlerce verst yerni qapladı. Akoplar qazıldı. Tellerden taşlardan sınırlar çekildi. Həman texnikanın bütün zənginlikləri, muvaffəqiyyətləri insanların bir-birini nə qədər çabik və çox ғаib etmələri üçün qullanılıb başladı. Nemse işçi və köylüləri, Fransız işçi köylülərini urdı. Fransızlar, Afstryalıları, Afstryalalar, Rusları ilaxrı ilaxrı... Bütün Avropa əhalisi bu qanlı furtnağa qarışqan edi. Dört sene bu dehşətli atəşli cənək davam etdi. Eger telef olunanların cəsədləri toplanılıb br oba yapılsa, aşağıdan yuqarı çıqmaq üçün belki birqəç künlər kerek olur. Nə qədər qanlar töküldi. Eger bu qanları bir havuzğa yaxud büyük bir neherge toldırırsaq, üzərindən belki bugün Avropa’nı ən yüksek texnikası ilə bərabər qurulğan milyon tonnalar yük kötergen dört trubalı zırhlıları yüzebilir. 20 milyon qolsız, ayaqsız saqat, zəif insanlar hala bugün soqaqlarda sürəklənib, dilənib gəzələr.

İşte bu dehşət, atəşke, zulumğa, afatqa qarşı iki adamın səsi hər kəsindən ziyadə yüksəldi. Onlarda, birisi Rus bəşevigi Lenin, digəri Nemse haqıyqıy inqılabçısı Karl Libknext edi. Onlar:

“İşidilməgen hucumlar ola. İşçi dostlar sizi aldatalar. Sizin dostlarınız deb tanılğanlar mənşevik və es’erlərdir. Onlar burjuazyağa satıldılar. Burjuazya isə bizim düşmanımızdır. Zaten işçilərgə bu cənklərin nə lüzümü var. Bu kerek olmağan cənklərdə işçi sınıfının və onun yaşlarının quvvətlərini telef etdirən öz burjuazyalarına, saldat şineli kigen işçi köylülər ştiklərini çevirməli” deb bağırıdılar.

Onlar bu büyük yanğının ögünü almaq üçün yalnız emekdar yaşları təşkilatlandırmaqle, onları öz burjuazyalarına qarşı qoymaqle mümkün olacağını bilə

ediler. Çünkü cenklere askerler piçek kibi qırıla, onların yerini ise yaşlar toldura ediler.

Birçoq seneler artında, Germanya ve Şvetsarya'da yaşlar teşkilatı meydana kelüb başladı. Bu beynelmilel yaşlarını birleşdirub, yaşlar internatsionalı adını ala alğan edi. Bu internatsionalda 1907 senesi Karıl Libknext'nin teşebbüsile teşkil olunğan ve bu teşkilat haqıyqaten küreşçi, işçi sınıfına sadıq bir teşkilat edi. Lakin birqaç seneler balşevik-menşevik ayrılmasından sonraki da'valar neticesinde, menşevikler bu yaşlar internatsionalını öz ellerine aldılar. Teşkilatnın ayrı bölüklerinde Karl Libknext tarafından yanğan inqılabiy ruh, yaşların yüreginde sönmegen edi. Kitkide ayrı olaraq işçi yaşları teşkilatları meydan alub başladı.

Cenk başlab doquz ay keçken son, işçi yaşların iştraki ile 1915 senesi 4 aprelde Şvestsarya'da "Berne" şherinde bir siyezd çağırıldı. Bu siyezd bir ağızdan cenkke qarşı olduğunu bildirdi. İşte ilk beynelmilel yaşlar küni böyle doğdı. Başdaları bir cenkke qarşı olduğunu bildirse, şimdi kitkide onun vazıyfeleri genişley. Dünya burjuazyasına qarşı olub, dünya üzerinde proletar hakimiyeti qurmaq için ameliyatda küreş kerek ola. Yaşların her bir bayramında, burjuazyanın qa'qibi ile qanlı toquşmalar olub, binlerce yaşları zıncırlab türmelere ata, çekişdireler. Böylelikle dünyada sınıfiy küreşnin yanğınları arasında, dünya emekdar yaşlığının dostlıqları arasında, dünya emekdar yaşlığının dostlığı daha ziyade arta.

Bu zamana qadar hepsi 15 dane beynelmilel yaşlar küni ötkerildi. Biz yaşlar tarixinde dünya imperyalizması ile işçi yaşların küreşlerinin keskinleşdigini inqılabiy duyğular ile devamlı iş tavlalarının büyük meydan aldığını köremiz.

1915 senesi 3 oktabrde ilk olaraq yaşlar küni bayramı ötkerilgen edi. Bu vaqıt cenk başlağanı bir yıldan ziyade olğan ve işçi teşkilatları dağıla, pasivleşe edi. Burjuazyaya ise sevine sevine öz bayramları yapa edi. Nasıl yapmasun? İşçiler hareketli tınğan, kimsenin sesi gürlep çıqmadan cenklere aqa ediler.

Lakin burjuazyanın sevinçi çoqqa varmadı. Cenklere protestolar yağdırğan insanların sayısı arta berdi. Beynelmilel yaşlar siyezdinde saylağan büyrünün bütün dünya emekdar yaşlarının birleşmesini, o büyük cenkerge qarşı protestolar bildirmesini söyley edi.

Endi bu vaqıtlarda, dünya işçi yaşlığının siyasiy seviyeleri, inqılabiy hareketleri turmadan artmağa başlağan edi. 1914-1918 senesinin cenki bitdi.

Lakin, yeniden cenk qara bulutları dolana. Yine de qardaş qardaşda qurşun atmaq içün, yanı texnikalı cenkler hazırlana. Artıq buna qarşı inqılabiy yaşlıqnın vazıyfesı oynaycaq roli mes'üliyetli ve büyükdir. Daha yaqında ötkerilen kominternin X-ncı plenümü şöyle qayd ete:

“İmperyalist lagerinin içindeki qattı küreşlerge, aksliklere baqmadan, şuralar hukumeti ile qapitalist hukumetleri arasında olğan siyasiy, xazaystva sisteması, dünya köleminde ixtilaflar, anlaşılamazlıqlar doğurub bu eki birbirine qarşı turğan prinsip mes'ele esas olaraq qala. Bundan ötrü imperyalistlernin şuralar hukumetine qarşı olğan hucumu baş tehlikedir” di.

Haqıyqaten kün künden imperyalist hukumetlernin fitneleri, provakatsiyalı hucumleri bizim sınırlarımızda bir qırğı kibi dolanmaqda. İmperyalistler bütün şura sınırında şuralarğa qarşı yanı cenkler hazırlaylar. Nankin, Qıtay hukumeti öz şorbacılarının yardımı ile Mancurya etraflarında ordusını ve cenkke hazırladıqlarını artdıra, akoplar qaza. Songı vaqıtlarda şarq sınırlarında beyaz gvardiyalılar ile, Qıtay bandalarının delirmişcesine olğan çapqınlıqları sıqlaşmaqdadır.

Hiç şübhe yoqdır ki bu bandaların arqasında imperyalist hükümetlerinin qolları saqladır. Biz Afganistan'da İngiliz hukumetinin siyaseti ile bizim ile dost olğan Afganistan hukumetini devirüb öz siyaseti, öz sistemasına uygan bir hukumet qurdurğanını kördik. Onalr içün bu ucastkanın büyük ehemmiyeti var. Çünkü onların mustemliklerinden baş kelirleri sayılğan Hindiya buraya yaqın... Ayni süretde Monğolya o da bizim ile dostdır. Çan-Qai-Şi Şarqıy Qıtai demiryolını zabt etdikden sonra: “diger adımımız Manğolya'yı zabt itmekdir” deb açıqdan açığa beyan etmeden çekinmedi. Qıtay militaristleri, Yaponya imperialistleri inqılabcı müsteqil Manğolya'nı temelinden sarsıtmaq isteyler.

Bunun kibi vaq'alar dünya siyasetinde her kün ola. Her kün yanı bir fitne şekillerini köremiz. Lakin dünya proletaryatındaki inqılabiy hareket sönme, arta. İnqılab qıgılımları alevlenüb başlay. Hiçbir quvvet dünya proletaryatının çıqışını, hareketini toqtatamaz. Birinci mayısa ve avgustda Berlin proletarının inqılabiy faliyeti, Fransa emekdarlarının nümayişleri ve diger ülkelerdeki vaq'alar: proeltar inqılabının ocağı şuralar hukumetini qorçalamaq içün, beynelmilel destlığını artırğan, dünya proletariyatının hazirlik quvvetini baqqan közden keçirgen bir kün edi. Haqıyqaten o bütün dünyanı

sarsdı, nizamlı inqılabçasına keçdi. Şimdi ötkerilen beynelmille yaşlar küni de büyük çarpışmalarnen ötkerilecek. Belki yine de yüzlerce emekdar yaşlar kapitalist türmelerine doldurulacaq. Lakin yaşların inqılabiy hareketini söndirecek hiçbir quvvet yoqdır. Kapitalizm artıq çürügen pişkendir.

Bütün söylediklerimizge yekün çizerek ameli vazifelere keçelim. Endiden sonra bizim vazıyfemiz, geniş armiya flot arasında kitlevi işlarni sisteme ile alub varmaq. Bütün işçi köylülerni yanı cenklerge qarşı mublizatsiya etməkdir. Avgust birde nasıl keçdi ise, beynelmilel yaşlar küni de dünya yaşlığının internatsional birliğı dibinde yanı imperyalist cenklerni qarşı sitemalı küreş ve kitlevi mubizatsiya etmek lozungları altında kececekdir. Bu sene bir beynelmilel yaşlar internatsionalının 10 senelik yübiley bayramına tesadif etemiz. Bu iki künnin bir zamanda ötkerilmesi büyük ameliy neticeler virecekdir.

Hiç unutmmaq kerek olmay ki hazırlanğa nyanı cenkler yine de milyonca insanları top ağzına qoyacaq, uluqlardan aqan suvlar kibi nsanlar qanını tökdirecekdir. Bunı közde tutaraq, dünya yaşlığı ile imperialist cenklerinig razdan cenklerni çevirüb proletar inqılabı doğurmaq, şura hukümetini qorçalamaq şuarı ile soqaqlara aqmaq. Bu sebebden beynelmilel terbiyesi almayınca hiçbir türlü kommunist fırqasına haqıyqıy sınıfı küreşçiler hazırlab olamamız yaşlarımız, komsomollarımız bu iki künnin ehemmiyetini dünya siyaseti ile bağlab anlatmağa ve anlatmağa bilmeliler.

Bütün komsomollar tış memleket komsomolları ile bağ tutmalı. Mopr teşkilatları etrafında toplanmalı. Lakin bizim komsomollarımızdan, yaşlarımızdan Mopr'ğa a'za olğanların sayısı pek az.

Bunı merkeziy komsomol komitesi ve kiminin beşinci qonqresinde ayrı olaraq aqayd etdi.

Komsomollar arasında geniş olaraq beynelmilel terbiye içün teşviqat yapmaq. Komsomol bağını qaviyleşdirüb çeşit milli düşmanlıqlara şıvenizm, anti semitizme qarşı küreşüb, bölşevik beynelmilellerni qavileşdirmek. -Xarici memleketlerdeki komsollar ile münasebetleri artırmaq, mektübler yazışmaq, maddi yardımlar köstermek. -Merkeziy komsomol komitesi bugünde 100 faiz işçi, batrak yaşların ögdeki soylarını komsomol safına almalı. Şuarını qoya. Buna da ziyade ehemmiyet virmek kerek olacaq.

-Şuralar hukümetine hazırlanğan yanı cenklerge protestolar bildirüb ülkeyi cenk tehlükесinden qorçalamaq içün ülkeyi mudafe'a işlerini artdırmaq.

-Komitern kongresilerini de yaqında  tkerilen X-nci plen m ve kommunist yaşlar beynelmilelin qararlarını  gren b d nyanın siyasi vaz'iyeti ile tanış olmaq. İşte bu yuqarıda qayd olunğan noqtalar ile dig r tarafı da unutmamalı ki o da:

-Biz d nya sulhını saqlayaraq  z sosialist xozaystvamızn n inkişafı i  n, b t n quvvetimizle  anlışmalımız.

   nci inductriya zayomını daha ziyade darqatılmasına teşebb ş olmaq ve yazılmaq.

Kollektifleşdirmek, kooperativleşdirmek işleri yaşlarını daha ziyade sarub almalı.

-Fırqa ve şura hukumeti i  n xavflı olğan sotsializm qurumı esnasında  ıqan k  l klere dayanmay fırqanın merkez  ızğından tayğan sağ uklon teoriyasına qattı ateş a mak.

İşte biz bunlarle beraber ne qadar  oq kollektifleşirsek, ne qadar kooperatiflere a'za  oq yazılırsaq ve ne qadar beynelmilel terbiyesini artdırırsaq, o qadar biz sotsializmağa yaqın kelir ve o qadar d nya proletar inqılabının daha tez bir zamanda kelmesini te'min et rmiz.

Seit Xalil

TATARSTAN YAZICILARI EKSKURSIYASI²⁸⁷

Milliy cümhuriyetlerge olacaq ekskursiyağa iştirak etken yazıcılar 10 avğustda artıq yolğa çıqdılar. Marşrutları şundan ibaret: Astraxan, Maxa-Qala, Baku, Tiflis, Batum, Qaradeniz yalıları, Suxum, Soçi kurortlarını keçüb Qırım cümhuriyetinin merkezi Aqmescid (ekskursiya Yalta'da toqtab qart edib Alimcan İbraimof'qa kirecek) Harkof, Moskva.

Moskva'da Tatar yazıcıları ekskursiyası kelüvi münasebetile san'at ve fenler akademiyasının meclisi çağırılıb Tatar şu'besinin tantanalı açılıvı olacaq.

Ekskursiyağa kimler iştirak ete

1. **Alimcan Ni'meti:** Meşhur tenqidçi, "Tatar Yazıcıları Cemiyeti" reisi. 1919 yılı yazub başlay. *Qızıl Tatarstan* ve *İşçi* gazetlerinde çalışqan. Şimdiki vaqtda *Tatizdat*'nın baş muharriri. Basılğan eserleri "Edebiyat Meydanında", "M. Gorki", "İnqılab Yıllarında Edebiyatımız" ve bundan başqa muxtelif gazet ve jurnallarda bir siyasi, ilmiy meqaleler ve ayrı basılıb çıqqan eserleri var.

2. **Şerif Kemal:** Tatar edebiyatının tanılğan qart klassiklerinden. 1908-9 yılları yazub başlay. Hal hazırda TAIİİI pravleniye a'zası. Dağılğan ve sahnalarda qoyılğan birçoq eserlerinden: "Quzğunlar Yuxasında" (hikayeler), "Aqçarlaqlar" (provest), "Hacı Efendi Evlene" (piyes), "Tan atqanda" (roman), "Ot" (piyes).

3. **Kerim Tinçürin:** Meşhur dramaturg, rejissör ve namlı aktör. Hal hazırda Tatar Devlet Akademik Tiyatrosı'nda bedi'y işleri bölügi başında tura ve "Tatar Yazıcılar Cemiyeti" a'zası. 1912 senesi matbuatqa çıqa. Basılğan ve sahnalarda oynalğan 20'den ziyade piyesi var. Bunlar içinde "Birinci Çiçekler", "Söngen Yıldızlar", "Neni Abi", "Zenger Şal", "Yelkensizler", "Yel" ve başqaları...

4. **Ümer Ali:** Tanılğan tenqidçi, *Biznin Yol* jurnalının redaktörü ve TAIİİI'nın reisi. Pek çoq gazeta ve jurnallarda fa'al suretde iştirak ete. Basılğan eserleri "Cit İllerde" (Berlin, Parij xatireleri), "Kuban Boyları" (hikayeler), "Nefise Yenge" (hikayeler) ve bundan başqa birçoq siyasiy, ilmiy ve tenqidiy meqaleleri basıldı.

5. **Ümer Tulumbayskiy:** Tanılğan yazıcı. *Qızıl Tatarıstan* ve *Krestyan* gazetarında muharrer olıb işlegen. Şimdiki vaqıtda Tatar Yazucılar Cem'iyeti'nin

²⁸⁷ İsimler, "Tatarstan Yazıcıları Ekskursiyası", *İleri*, XIV/49 (Avgust, 1929), s. 8-10.

a'zası. 1922 senesi yaza başladı. Beşir olınğan eserleri: “Biz Öskende”, “Qızıl Ordıdan Qaytqanson”, “Qora Boyı”, “Uslan Minareleri”, “Bahar Taşqınları” ve digerleri.

6. **Qavi Necmi:** Tanılğan edib. *Qızıl Ormeys* gazetasının muharriri. TAPP cem'iyetinin hey'et idaresinin a'zası. 1923 senesi yaza başlağan. Dağıtılğan eserleri: “Tatar ve Başqurtlar Qızıl Armiya Safına!”, “Jerebke!”, “Üyirmeler”, “En Sonkısı”, “Taş Toğayqa Qaytmaymız”, “Qavi Necmi'nin Eserlerinde Bir Kesek” ve başqaları.

7. **M. Alı:** Qart edib. 1912 senelerinde yazub başladı. Hal hazırda Tatar Yazıcıları Cem'iyetinin hey'et idaresinin a'zası. Basılıb dağıtılğan eserleri “Küçücik Çağlarda”, “Biz Şehir Adamları Oldıq” ve M. Alı eserlerinden birinci kesek.

8. **Zakir Alı:** Yaş tenqidçi ve yumoris. 1922-nci senesi yazıb başladı. Hal hazırda *Qızıl Tatarstan* gazetasının mes'ul katibi. Türlü gazeta ve jurnallarda ilmiy, siyasiy, tenqidiy maqaleleri hem oçerkleri basıla TAPP cem'iyetinin hey'et idaresinin a'zası.

9. **Salih Seydaşef:** Tanılğan kompazitor. Tatar aqademik tiyatrosının muzika işlerinin yolbaşçısı 1917 yıldan beri yaza. “Şol”, “Hüseın Mırza”, “Nayomşık” piyesalarına yazılğan muzikası ve “Şarq Baleti”, “Matem Marşı”, “Qızıl Armiya Marşı” gibik meşhur muziki eserleri var.

10. **Bileyef:** *Kineş* gazetasının muharriri. Tatar kreşın (döndirilgen Tatarlara, kreşen diler) yazıcısı. 1922-nci yıldan berli yaza. Kreşence ve Tatarca yazğan “Birinci Adımlar” ve “Sözlik” degen eserleri var.

11. **Aziz İdilli:** Yaş yazıcılardan. TAPP a'zası.

12. **Şakir Şamılski:** Tatar devlet aqademik tiya trosının tanılğan artistlerinden.

13. **Hadi Taqtaş:** Hal hazırda talebelerin en sevdikleri şa'ir. TAPP a'zası. Matbuatqa 1916 senesi çıqdı. Basılıb dağıtılğan eserleri “Cirulları”, “Furtonadan Son”, “Mühabbet Tevbesi”, “Kömilgen Silahlar”, “Sağınış Yırları” ve Taqtaş şi'irleri degen mecmu'a.

14. **Mirsey Emir:** Yaş yazıcı. Yaşlar matbu'atında fa'al iştirak idenlerden. 1926 senesi yaza başladı. Basılıb çıqqan kitabı “Cıft Kögercin” (*Hikayeler Mecmu'ası*)

15. **İsmail Remi:** Jurnalıs yumoris. 1920 senesi matbu'atqa çıqdı. Hal hazırda “Tatar Yazıcıları Cem'iyeti'nın” a'zası. Basılıb, dağıtılğan eserleri “Derdimend”, İmla Lögatı”, “Vaqıtlı Matbu'at Tarifi” ve “Spekülyant Beyiti”.

16. Zarif Beşiri: Tanılğan qart şa'ir. 1905 senelerinde yazıb başlay. Basılıb dağılğan eserleri: “Çuvaş Qızı”, “İslamcılıqda”, “Kartada Yurdırılğan Qız” ve “Zarif Beşiri” şi'irleri ve başqaları.

17. A. Qütüy: Jurnalıs. Dramaturğ. 1922-ncı yıldan başlab yaza. Şimdiki vaqıtta “TAPP” hey'et idaresinin a'zası. Türli gazeta ve jurnalların fa'al satrudnigi. Basılıb dağıtılğan ve türli sahnalarda oynalğan eserleri: “Qaynağur Günler”, “Boldız”, “Direktor Cemilef”, “Kök Kögercin” ve başqalar.

18. Demyan Fethi: Yaş şa'ir. 1925-nci yılından başlab yaza. Basılıb dağıtılğan eserleri: “Taliyan”, “Orman Haqqında”, “Aqbolatof” ve başqaları.

ŞAMİL TOQTAR ĞAZI²⁸⁸

Burada ikinci devre keçemzden evvel söylemesi lazım olğan bir şey varsa o da Şamil'in 1899 ve 1907 seneleri arasında eserlerine ben rast kelmedim. "Rubam Yoqdır" degen eseri 1907 senelerinde yazılsa kerek. Zan itsem onlar o eserler şa'ir ölgen son ağaları tarafından ğaib idilseler kere. Söylengenlerine köre (şairin qadını Hacire ablanın) şair ölgenden son onun pek çoq kağıdlarını harci biyeden ağaları alıp kitkenler. Onlar şimdi ğayib. Şimdi benim elimde onun yazğan eserlerinin cedveli var. Lakin benim közden keçirdigim kağıdlar arasında onlar yoq edi demek mümkün. Belki onun yaqın adamlarının kağıdları arasından bir vaqti ile onlar da tapılıp çıkarılır. Bu ikinci devrde Şamil'i müstaqil çalışqan şa'ir saymaq kerek. O artık "Aşiq Şamil"den ictima'i mevzûda şiir yazğan şa'irge çevrile. İkinci devrinin esas eserleri "Nalei Qırım'da" toplanılıp basılğan (basılmağanlar basılğanlardan çoq) Şamil öz yazğan eserlerinin cedvelini sayıb bitirgen sonra: "'Nalei Qırım"ın beş on sahifesinden başqa hiçbir şey basılmağı" diy. Bundan anlaşıldığına köre "Nalei Qırım" bayağı bir kitab olacaq edi. Hal bu ise bütün ixtarlarımın beraber "Nalei Qırım" büyükçe harıflermen basılğan 16-17 sahifelik kitapcadır. Bu kitabça 1910 senesi Qarasu bazar şeerinde basılğan. Bu kitapcadaki şi'irlermen qol yazıdaki manzumeleri qıyas etip baqsan onların arasında bayağı bir ferq var. "Nalei Qırım"ın esas noqtası xalqı oquvğa sevgi onun için de ne bay, ne molla, ne de başqalarğa qarşı ayılğan manzumeler olmağanıday ilk baqışda bu eserlerde ayrı sözlerin, beyitlerin ayat ve hadislermen daha ziyade quvvetlendirilgenini köremiz. Bundan ğayrı oldıqça artıq qaviy bir renke kirgen milliyeci dikerlerde tapamız. Mesela bu kitapçanın altında sahifesinde "Hubbül vatan minel iman" hadisimen dep başğan dörtlik, bundan başqa aynı fikir "o kimdir degen" manzumede de var. Lakin Şamil belli tarixi ve ictima'i sebeplerden tolayı bunda ötege ketib olamay edi, çünkü o artıq polislerin kim olğanını bilgeniday, "sarıqlı oğrılar (xırsızların)" ona qarşı neler hazırlayacağını bile edi. Bununle beraber senzir degen adamda olğanından o da ondan ötege söylengenlernin avzını tıqay edi.

Şamil'in bu devirde daha belli bir qalıba tökilgen mefkuresi yoq edi. O bir taraftan xalqları zenginlikke çağıra, diger taraftan (qol yazılarında) zenginle açları arası açıq olğanını söyliy. O bir taraftan "Paraxod"lar türlü nizamın mevla yaratqanını ayta diger

²⁸⁸ Altanlı, "Tatarstan Yazıcıları Ekskursiyası", *İleri*, XIV/49 (Avgust, 1929), s. 13-15.

tarafdan basılmağan eserlerinden “Bayram Kime” degen eserinin sonunda şöyle diy:

“Aqlıça böyle bir hikmet
Güzel körinmeyor bana
O halde isterim senden
Ya hikmet aqlıma uysun
Bu mıver ayama benden
Ya aqlım hikmeti düysin”

1900, 26, XI.

Bu beyitlerden evvel Şamil:

“Qadır Mevla’m bunu qudret yaraşdırmam bunu sana” diy.

Bu beyitlere biraz derin baqacaq alırsaq o Mevla’nın faqir ile zengin arasına bayram mes’elesinde soqqan nizamını Şamil anlayalmay ve Mevla’nın bu eksikligini körgen Şamil “ya hikmet aqlıma uysın, ya kide aqlım hikmeti duysın” dep qıçıra. Diger bir yerde “Faqırın Du’ası” degen manzumede gene de o Mevla’dan birtaqım şeyler sorağandan son:

“Ne yaratdın
Xalqa qatdın
Bizleri de
Son unuttın?” dep soray.

1911, 10, VII.

Bu satırlardan evvel yine de yaqir Mevla’sından:

“Bize kimek,
İçün kerek,
Degil midir
Ruba kelme” dep soray.

Bu her eki noqtadan anlaşılganına köre Şamil’in Mevla mes’elesinde fikri tam suretde belli bir şekilde olmağanı kibi, tarixi vaqialarle tabiat mes’elelerilnin onun Mevla’sını onun başından quvğanı körile. Eger böyle olmasa neden sebep “Güneş” degen manzumesi şu:

“Güneşdir o, sıcaqdır ziyadır o
Canlara ruh: ruhlara uyu (yuva)’dır o”

Ben zan etsem bizim fikrimiz tasdıq olındı. Biz bir daha şöyle dep qayd etemiz “Nalei Qırım” bize Şamil’in esas betini köstermiy. Şamil daha xam suretde teşkil olğan mefkürege malik olmasa da o gendi el yazılarında belli bir derece inqılabcı. “Nalei

Qırım”da ise belli bir derece milletçi edi.

Şamil’in kün künden başından dini xurafatların kitkenini bir tarafdən, şu aşağıda naql etcegimiz satırlar ve o diniy yanı bir qalıpqa çekerek onunle insanlarını sa’detke çekmek istemesini onun roman adı vergen “Sa’adet Adası” degen, eseri aydın köstere. Biz burada en ziyade nazımlar üstinde totalamız.

Şamil sınıfı ayrılığı anlavğa doğru kitken bir ictima’i xadim edi. Yuqarıdaki üstinde toqtaldığımız eserlerinde: “zenginlerin qurbanlar çalıb xuddamları şevqlə qur’an oqıb bayram” yapqanlarını köre ve:

“Faqat faqirlerin başı
Töben oldığı halde hep
Melüldür qartı hem yaşı
Bilir misin nedir sebeb”.

1910, 26/XI

Dep soray.

Bundan evvel ise Şamil oğlu Danyal dağğan devirde ise:

“İster ol Müsülman
İstersen Xristiyan
Yoqsa sende iman
Ol bir güzel insan
Dime budır felan
Ya bu Xristiyan
Her kim say insan
İnsanında (sen) say insan”.

Bu satırlar Şamil’in milliyetke ve dinge olğan nazarını köstermekle beraber onun mefküresinin esası “insan” olğanını köstere. Bu noqtağa arqa dayağanlar zengin faqir her adamda insan parçası olğanını iddi’a etkenleri ve onların sınıfı noqtai nazardan kimler olduğu ma’lüm. Lakin Şamil bu derecede qalğanı yoq bu yuqarı da naqıl etken satırlarımızdan körinse de biz bu fikrimizi tasdik itmek için şu satırları qayd etemiz. Şamil dünyada neler var degen manzumesinde:

“Kimi çeker enine
Kimi çeker boyına
Ba’zı gendi dinine
Ba’zı cenk meydanına
Hepsinin muradı şu

Sen qazan vir yesin o...”

Eger bununla töqtağan olsa anlardı anlamaq küç olur edi... lakin ilerideki satırlar bu satırların fikrini daha ziyade derinləşdireler. Onlar:

“Kimi kiyer altun tac
Kimi bir pula muhtac
Ba’zının boynında toç
Ba’zının boşında saç
Kimi ruhani sıyat
Sen bunlardan uzaq qaç”

Bunların ilk dörd beyiti “ilahlerden” birini andıra. Lakin sonki satırlarını köze alacaq olursaq onların ilk altı satırın fikrini derinləşdirgenini körürüz.

Biz ozimizin Şamil bu derecede qalğanı yoq. Şamil sınıfiy ayrılığı anlavğa doğru kitken bir ictimai’i xadım edi degen fikrimizi bir daha tasdiq için burada onun şu qısartılğan fikirlerini qayd etemiz. “Dünyada başqasının haqqında keçmeyince zengin olmaq asla mümkün degildir”. Bu ise “aldatabilmek ve aldatmaq ile olabilir”.

Bu beyitler sonradan elimize keçken tedradqa temizge çekilgende şu suretde yazılğanlar:

“Kimi kiyer altun tac
Kimi bir pula muhtac
İş viren toq, işçi aç
Bulmadı bunca hekim
İş bu derde bir ilaç”

Manzume temize çekilgende türlendirilmesi neticesinde ictimai noqtadan daha ziyade büyük bir qimet elde itdi. Bu satırlar Şamil’in ketken sayın faqirmen zengin arasındaki ferqqa sınıfiy tarafdən baqman için hazırlanğanını Şamil’in anınınyükselgenini köstere. “Aldatmaq için san’atında te’siri büyükdir. Tuvarçıya baylıq asla mümkün degildir. Çünkü o xırsızlamaq veya aldatmaq için kitse onun tuvarları cayrar bu ise onun xırsızlığa kitkenini kösterir ve iba at”. Zən itsem Şamil’in fikrini oquyıcı anlağandır. Evetde Şamil açıqdan açığa “istismar” fikrine qadar yükselip olmadı lakin o gendini ket kete bu fikri qabül itmege hazırlay edi... Onın anı öse edi. Zən itsem bu qadarlıq yeter. Ben burada bir de Şamil’in ruhanilerde olğan munasebetini qayd etmek istimen. Şamil onları pek “seve”, bir yerde Şamil:

“İnad etme inad etme

Sana duşmanı şad itme
Sofılıq tam eşşeklikdir
Onı gendine ad itme”

Degen ve yazıp da qaldırğan. Sofılığın bundan daha esi tasvir etken satırları men bilmimen zan etsen digər adamlarda şa’irlerin eserlerinde böyle satırlarğa rast kelmegenlerdir. Şamil tek bununle toqtamay o:

Satmasan amel yoq etmək bunu doğrılıq
Qalbi qaradır aq başın işi oğrılıq

Dep söyliy. İşte Şamil’in “aq laş qaldırğan adı... O ad “oğrı”. Bu ya’ni xirsız adıdır. Burada bunlara qoşma olaraq bir de şu satırları qoşaman.

“Mekteb yapılacaq yerde cami’ yapıdıq her zaman
Belledik bir budır derdimize en büyük derman
Qıldıq namaz hep ilimsiz şimdi halimiz yaman
Zira mescid mekteb binasına sebeb olamaz”

1910 Sentabr

Bu satırları temizge çekkende “Sofılıq sözini, faqirlik” sözimen denişdirgen. Burada yuqarıdaki ixtarın aksını köremiz. Nasıl bir maqsadman olğanı bize qaranlıq.

Altanlı

QIZIL GENC QALEMLER²⁸⁹

Eski edebiyatımıza sathıy bir nazar, genc qalemler ve aralarındaki teferruqa Qızıl genc qalemler vazıyfeleri, yanı vesiqalar, son ve netice.

Eski edebiyatımıza sathıy bir nazar

1905 inqılabi başqa ölkelerde büyük denişiklere sebep oldığı kibi, Azərbaycan'ın da siyasiy, ictimaiy, medeniy ve edebiy hayatında büyük denişiklige sebep olğan edi. Bu sıralarda Celik Mehmed Qulizade (Molla Nasraddin) tarafından *Molla Nasraddin* adlı külkü mecmuası çıxar çıqmaz, etrafına birçoq Sabir (Mirza Ali Ekber), Sijim Quli (Ali Nazmi) ve sa'ireleri toplandılar. Bunlar, yavaş yavaş muhitlarını qoqlab, o muhitin isteklerini ödemeye çalışdılar. Sabir bir anatomik kibi, pameşçiklerin, qulaqların köylülerge, ırğatlarğa etdikleri ağalıqlarından tutmuş, xazayinlerin, işçileri istismar etmelerine adar birer birer köstererek o muhitni bizge açub qoydı.

1907'de Ali Bey Huseyinzade tarafından çıkarılğan *Fuyuzat* mecmuası, *Servet ve Fünin*'nin Türkiye'ge ketirgen yanılıqlarını edebiyatımızğa ketirmek istedi ve qısmen de muvaffaq oldı. Ali Bey Hüseynzade özi Göte kibi Avropa'nın meşhur klassiklerini, Abbas "Sihhat" meşhur Rus şa'irlerini tilimize tercüme ete; Azeri edebiyatını, ğarb edebiyyatı ile tanış ete ediler. Mehmed Hadi ve başqaları, hala "Fuzuli" edebi mektebini devam etdiren ğazel, qaside, matem şa'irlerine qırılmaz baltalarını urdılar... Yani künler, yanı aylar, yanı yıllar, yanı cereyanlarile edebiyatımıza yanı bahar ketirdiler... Faqat, bütün bunlarle beraber yine birçoqları eski aynenni sesile yuqlay ediler.

Bunlar yine Muhammed'in dinine tayanub, onun şeri'atından ve qur'anından mevzu'larını alırlar ve din edebiyat yaratmağı çalışırdılar:

"Bismilla ile başlanur invan adalet
Haqqın adıdır Fatih divan adalet
Peyğamberimizden bize çoq vazı' qanun
Te'sis olunub vahiy ile bünyan adalet
Bedr eyler eki haftada bir şubhe helalı
Qaldırsa serengüstini sultan adalet".

Avam halqqa yalnız qur'an ayetleri ile rehberlik ete ediler. Bir taraftan böyle, bir zahid (sofu) kibi passifcesine kelecük tali'ni qur'an ayetleri ile hall edenler; diger tarafnda

²⁸⁹ Abdülbaqi Fevzi, "Qızıl Genc Qalemler", *İleri*, XIV/49 (Avgust, 1929), s. 15-17.

da xalqın Pan-islamizm ve Pantürkizm ile zəherlegənler, onları uçurumlarğa doğru süyrüy edilər:

Müjdələr olsun, bugün oldıq hamu nail meram
Çoq aziz kesler qonar kelmış bize ba ihtiram
Kürd, Sergi, Laz, Qumuq, Qars, Erdihan oğlanları
Şişe, Tiflis, Naxcivan, Gence, Şeki mihməmləri
Alim ve Arif, meshal pirlər, savatlar.
Türk milliyet tərəfdarı Müsülman zatlar.
Doldı “hayriye” binası yerli eşxas ilə
Muhterem e’yan ilə, alimlər ilə, nas ilə...

(Seyyah) *Yanı İqbal*, 1917, no:584

diye yazılan bu şi’ir 1917 Fevral İnqılabı’ndan sonra. Baku’de ilk def’a oalraq bütün Kafkaz Müsülmanlarının 17 aprelde açılan siyezdi münasibetile söylenmişdir ki, yuqarıda söylediklərimizin canlı bir vəsiqəsidir. Buna səbəb, Fevral İnqılabı’ndan sonra əllərinə yanı bir dərbəglik keçirgen Azərbaycan pameşçikləri bəyləri və zənginləri yoxsul və avam köylülərin və işçilərin üzərində demir yumruqlarını daha da muhkem tutmağa can ata və bunları öz nüfuzləri altında almaq üçün vətəncilikdən, Türkcilikdən və milliyətdən istifadə ete edilər. Nəticədə isə köylülər topraqsız qala və işçilər də kapitalistlərin istismarı altında can verə edilər. Bir sözdən işçi və köylülərin heçbir şeydə haqqı yox edi. Ancan buaların eteklərinə yağlı sözlərlə aldatub başlarını yora edilər. Ara sıra memləketin tali’ini hall etmək üçün bir toplaşu felan da olsa da, anda toplanğınlar yalnız “alim”, “arif”, “Türk milləti tərəfdarı”, “Müsülman zatlar” və “mühterem a’yanlar”dan ibarət olurdı.

Böyləliklə burjua, proletaryatın şimdilik sınıfiy düşüncəsizliyindən və avamlığından istifadə etüb türlü renkli agitatorlarını Türk-Müsülman işçilərinin və köylülərinin arasına cibərüb: Her ne istesəniz öziniz istəməz. Xəzayinlərin mülk və mallarına siz sahib olsanız da bizgə bir şey degil. Lakin İvan, Vartan kelüb bizim neft quyularımıza sahib olmasun dep Türkləri, Rus, Ermeni və ғayri Türk yoldaşlarından ayırmağa, aralarında fitnə çıxarmağa çalışırdılar.

Türlü tüşdə, türlü cıddlı kitablar Türkiyə’nin Emin Bəylərinin və Gök Alplərinin “vətənciliklərini” turan cılıqlarını bizim eməkdarlarımız arasında bir dərviş kibi intişar etdirir, mısra başı öz şiirlərində aynı məqamlarını tərənnum etərdilər: “Ali Razi”lər, Azəri xalqının qonşu millətlərlə olan qardaşlıq əlaqələrini qırmağa can ata, Türk’in

tarixini bir kör eşek kibi eşüb, Baba ur"ı, "Torxan"ı batırlataraq xalqqa kefin öz ta'birile "aq don" kidire, müfti ve şeyx islamlarımız kibi "cihad" çağıra edi. İşte onun "Bilişme" adlı şı'ırını:

İsteyesin çatasın yüksek ışıqlı hevene
Bir çığır var ki seni çatdıracaq sen diyene
Tüs alarsan o çığırda seni qandan sevene.
Hun ol eski Hun'dır k, tamarzı heyene
Köz tilkübdür o Hun, sen kibi Türk'üm diyene,
Anlı şanlı babalar kitdigi yoldır o çığır
Kit qoşul erge sünlik için aq don kiyene
Bu çığır ile kidüb eski baba orxanımız
Yaşadub illeri hep erke snün torxanımız
Qalmış ağlar güneşimdi o geniş Turan'ımız".

Müsavacı: Ali Razi, *Müsavat Gazetasi*, 20 Okt. 1917, no:5

Xanlar asırlar boyı emekdarlarğa hangi seadetni ketirdiler ki, Ali Bazıyler ise öz hürrüyetini almağa qanalr aqıtqanların mıylarını böyle nikotinlerle, tiryankilerle zeherlemek istey ediler.

Biz beylerin, xanların, sultanların, çarların ve şahların qanlı istibdadlarından azad olmaq için qavğa etkende, cevadlarımız yine de Türk xalqını "ğaflet uyqusundan uyataraq" xanın, beyin kelmesini xalqa müjde alaraq yırlay ediler:

"Dinle bir ses söyler sana
O ses senin öz vicdanın.
Diyur, sen ey batmış yase
Gelir yine beyin, xanın
Sen ey yatan uyan, uyan
Qıyametdir olmuş ayan".

E. Cevad, *Doğrı Söz*, 1916, no:35

Böyle "teşviqatlardan" ve "fütühatlardan" bahs edenler, yalnız şa'irlerimiz degildi, şa'irlerimizde vardı ki, bunlar da Türk qadınlarına:

"Türk degil, biz Türkligin qızıyız
Milletimiz bizim ile canlanır
Qazanalım, Fatih Xan'ın qızıyız
Türklük adi fütühatle şanlanır".

Üm Gülsüm, *Açıq Söz*, 1917, No:477

degende deha Türk qadınlığı degil o zamanki cem'iyeti, muhiti, hatta özlerini,

hayatlarını ve varlıqlarını bile anlamay vəzifələrini düşünməy və adiy bir esirdən fərqləri
yoq edi, bilaks, qara və çirkin çarşafılar onları asırlardan beri, yelqanatlar kibi kündüzlərin
ışığından məhrum etdiyi halda “Cavid”lərimiz!

“Örtün ey şi’ri xilqatın örtün!”

diye nasihat verirdi. Faqat buna qarşı bir tezaad qüvvəti təşkil edən şairlərdə yoq
degildi. Mehmed Hadii Hüseyn Cavi de ittihaz və xitab etdiyi bir şi’rinde:

“Bir yıldırım olsam da, iritsem gicələrdən
Bir parça olan ürtüyü gül yüzli sahərdən...
Gül yüzlü sahar, işte qadındır bu fərişte,
Yol kösteri virsün kirelim biz de biheşte...”

diye hayqırır, Türk qadınları çarşafılarını yırtub inqilab və mədəniyyət səhnələrinə
atılmalarını istey və bununla da Türk xalqının kelecək tabi’ı və seadet hall etileceğini köre
edi.

Demək: bir yığın emekdar xalqı felakət uçurumlarından yuvarlatmaq isteyən bir
avuç burjua şairləri bunların ruhlarına şövenizm aşlamaq üçün çalışdıqları bir zamanda,
yanğınlər içində Oktabr İnqilabı doğdı.

1905’den beri din, vatan və millət matiflərini eski və qırıq sazlarla inlətən şairlərin
yüzlərinə, bu devrdən (1917 Oktabr İnqilabından sonra doğan yanı bir grup, hayatın o
demir seslərini urdı. Bu yanı grup isə esəsən “İctimaiyun-Amiyun Amele Fırqası
himmetin tərəfindən nəşr edilən” *Himmet Gazetası* ilə qaç *Al Bayrak*, *Exbar* və başqa
gazeta və jurnalların etrafına doplaşan proletar ruhlı edebiy simalardan ibarət edi.

Asırlarca dərdrinin dərmanı aranılmayan, böyük bir emekdar kitlesinin hayatını
az çoq yanı sazlarında hayqıran yene bu grup oldı:

Zulm edən tacir və xan, begzade
Millete hile qurub canlandı.
Ey cihaletdə qalan qardaşlar
Siz ra’iyet söz, olar, beg-xandı
Biş nefer xane, bege, tüccare
Binüva, ...ivezname qurbandı.
Zulmı qanmaqlığa vaxt lazım
Qanmayan zulmı meger insandı?
İşçilər! El bir olun firsətdir
Çoq güzel asır güzel devrandı,

(Melek, *Himmet*, 1917, Səntabr)

demekdir ki bu da Rusye'de Oktabr İnkılabı'nın alevlenecek künlerinde ayılğan edi. Bu zamanlarda ise Azərbaycan'da es-erler, menşevikler, müsavətcılar, daşnaqlar ve sosial demekratlar kibi siyasiy grupların arasında bir tartışma devam etmekte edi.

Şubhesiz ki bu son grupta ideologiya cehetden tam ma'nasile sağlam degildir. Faqat ne qadar olsa bunlar Turancılığın ve şovenizmin qarşısına bir Çin Seddi çekerlerdi. Bu şiirden artıq köremiz ki, emekdarlar da özlerini düşünmeğe başlağanlar ve meydanda ciddiyy sınıfıy küreş devam etmekteydi. Çoqları milli ve ölüm türküleri yırladıqları halde, özini toplağan ve kelecək sınıfıy vazıyfesı anlağan tabaqanın yazıcı vekilleri inqılab türküleri çala ve ezilgen xalqıyı oktabrin gəlibiyetinden doğan “gülüstan sirine” çağıra ediler.

Başlansun adlı xıtabe natıq şirin saxn
İlmi te'min etmeğe her yan qurulsun encümen
Bir huquqa malik olsun her tarafda merd, zin
Qaynasun aqsun vatanda selsebil ilim ve fen
Merd, zin bir yerde qoşsun kesb irfan etmeğe
Arqadaşlar! Qoşmalı sir gülüstan etmeğe.

(H. Aciz, *Bürhan Haqiqat*, İyun 25, no:6)

Qayd: 1- 1905'den beri aqub kelgen bu edebi grupların yaradıcılıqlarına keline, qısqa bir cümle ile demeliyiz ki, bunların yaradıcılıqları ve sanatları ekseriyetle Türkiye edebiyatının taqlidinden ibaretdi. Hatta o dereceye qadar taqlid ki, onların vezn, redif, qafiyelere bile, aydın bir suretde bunların şiirlerinde aks eterdi. Esas veznleri, aruz olmaqla beraber terkipleri de qısmen Arapca ve Farsica terkiplerdi: dilleri ise 18-19-nci asırdan ileriye atlamağan edi. Dil sahasında ilerileyen ancaq bir az Cavid edi.

II- Bütün söylediklerimizle beraber bir şeyi de i'tiraf etmeliyiz ki, bu edebi gruplardan herhangi olursa olsun, belli mefkürelı bir grup degildir. Çünkü isterse dini mahsul veren şairlerinin, isterse vatan ve milletcilerin ve isterse insanların bir huquqa malik olmalarını, emekdarların hayatını terennüm etenlerin tutdıqları yol, bize temamilə müayyen bir sınıfın xarakterini keregi derecede verebilmegenlerdir.

Emin Abid yoldaşın dedigi kibi “bu devir edebiyatımızda tam bir “sınıfıy” secilesizlikelr vardır. Herhangi edebi cebbheyi alsaq, alayıq, içinde mollacasına “İmam Hüseyin aşkı”, şovenistcesine “milletperverlik”, sosyalistcesine “beşeriyetçilik” kommunistcesine “işci-yoqsul” tarafdarlığı mevcüddir.

ORFOGRAFIYA KONFERANSİYASININ YEKÜNLERİ²⁹⁰

Keçken Ekinci Orfografiya Konferansiyasının qararları özinin ehmiyetile, bizim edebiyatımızın ve tilimizin inkişafında inqılábın yapqan büyük medeniy işlerinden biri olaraq tarixa keçecekdirler.

Konferensiyada tildeki Arabcılığa Türkcilige güzel bir şamar uruldı. “Temiz Tatar tilciligi” aqındısı da payını aldı.

Bu sonki aqıntı konferensiyada türli boyalara kirüb tilimize soqılmaq istese de, her seferinde qulağından tutulıp yarıqqa çıxarıldı.

Konferensiya Arapcılığa Türkcilige qarşı olaraq: “Tilimizde yetimeşmegen terminleri Rusça vasıtasile internatsional terminlerden alaraq mümkün olduğu qadar öz tilimiz usullarına uydurmalı” qərarını qəbul etdi.

Böylelikle tilde Pantürkizm, Panislamizm ve Tatar burjua milliyetçiligine qat’ıy darbe uruldı. Ve münasebetsiz “Şevqıy Bektöre icadcılığının” ögine keçildi. Bu qərar büyük inqılabiy bir adımdır. Konferensiya özinin bu qərarile Qırım Savet Tatar intelegentsiyasının proletar inqılábının vazıyfelerini derenden anladığını, bu vazıygelerin icrası, hayata keçmesi için yürekden çalışdıqlarını ve çalışmağa hazır olduqlarını açıq olaraq kösterdi.

Bu qərar tilmizin endiden son büyük bir sür’atle zenginleşerek, edebiyatımızın nefişleşmesine ve inkişafına yardım etecek. Andan sonra bu qərar hayata tatbiq olunduğı taqdirde Tatar emekdarlarının medeniy seviyelerinin ösmesi ve Qırım Tatar tilinin umumiy internatsional umumiy insaniyet tiline doğru ilerilemesine çabukleşdirecek.

İmperyalizm devrindeki ayrı milletlerin kapitalistleri arasındaki antaganizmin artması ayrı milletlerin tilleri arasında antaganizm doğmasına inkişaf etmesine sebep olmaqdadır. Böylelikle her milletin kapitalistleri öz milletlerinin tilinin hakim olması için küreşe. Diger tarafdən ise mahküm milletler öz tillerini tışdan olğan hücumleri qarşı saqlamaq isteyerek onı başqa tillerin te’sirinden qorçalamaq çarelerine kırışeler. Çünkü hakim milletin kapitalistleri özlerinin eksploatatsiya maqsadlarını til mes’elesile de baylaylar. Burada til ezilgen milletleri eksploatatsiya aletlerinden biri olaraq qullanıla. İşte “temiz ana tili” teoriyasının meydana kelmesine böyle bir şarait sebep ola.

²⁹⁰ Cemil Seydahmet, “Orfografiya Konferansiyasının Yekünleri”, *İleri*, XV/50 (Sentabr, 1929), s. 1-2.

Lakin proletaryatın hukumeti eline almasıla mes'ele temamilə denişə, millət xorlığı ortadan qaldırıla. Her millətin tilinin oquya yazabilə. Tilin eksploatatsiya aleti olaraq qullanmasına da nihayət verilə.

Bizdəki “temiz Tatar tilciliği”nin temelleri Çarizm vaxtında qurulğandır. Onın tamurları kapitalizmdedir. Proletar diktaturası vaxtında bu aqıntının çoqraqlarını qulaqlarda və şəhərdəki nepmanlarda aramalıdır. Bu aqındı bizim sosializm qurucılığı devrinde tilde ən reaksiyon aqındılardan biridir. Proletar inqılabının neticesinde texnikanın gigant adımları ilə ösməsi bütün tillərin bir til etrafında birləşməsinə yollar açar. Bütün dünyada proletar inqılablarının olması və bütün dünyada sosializm qurucılığına başlanması tillərin ümumi bir insaniyyət tili etrafında birləşməsinə daha ziyadə yaqınlaşdırar. Til insanlar arasında münasebət anlaşıv aleti və vasıtasıdır, bu vasıtə və alet nə qədər ümumi olursa nə qədər çox insanların bir birimən anlaşımsına münasebətine yardım etsə o qədər faydalıdır.

Tillərin arasında ayrılığın nə qədər böyük zorlıqlar doğırdığı millətçilik tumanıman körənməğənlərin həpsinə bellidir. Bütün insaniyyət üçün ümumi bir tilin doğması insaniyyətin böyük ideallarından biridir. Böylə bir şey insanları bir-birinə nə qədər yaqınlaşdıracağını təsəvvür etiniz.

İştə til haqqında yapılgan bütün təkliflərimiz və bizim bundan əvvəlki til haqqında yazğan məqalələrimiz bu əsas üstünə qurulğandır. Lakin bütün insaniyyət üçün ümumi insanların tilgə olğan bütün ihtiyaclarını dəf' etəcək kibi ümumi elastik bir tilin doğması kapitalizm yıqılmasına sotsializm və kommunizm qurulmasına bağılıdır. Kapitalizm insanlar üçün ümumi bir til doğurmağa muqaddər degildir.

Lakin proletar inqılabı yaşağan bir memləkətdə til mütəxəssisləri, hər bir eməkdar bütün insaniyyət üçün ümumi bir tilin meydanə kəlməsinə çalışmaq kerkədirlər. Bunun üçün də tildəki olğan bütün reaksiyon çıxışlara kerek cavab verilməli.

İştə ikinci İmlə Ortografiya Konferensiyası böylə bir cavabı verərək tilimizin inkişafı yollarını inqılabi bir surətdə konkret olaraq köstərdi. Və ondan da gəyri til məs'ələsinin siyasi məs'ələlərdən sotsializm qurucılığından, sinfiy küreşdən ayrı bir şey olmağanını bir daha isbat etdi. Lakin bununla bərabər ayrı şəxıslər tərəfindən yapılan “til məs'ələsinin hallı üçün o qədər aşiqməgə kerek mi” kibi maskalı çıxışlara da kerek cavab verildi.

Bu çıxışlar til mes'elelerinin inqilabiy suretde çözilgenini körüb bu işi toqtatmaq teşebbüsini yaqmaqdan başqa bir şey degildi.

Konferensiyadaki canlılıq, faaliyet Qırım'ın şimdi keçirmekte olan qurucılıq ve Qırım'da xazaystvanın büyük adımlarla ilerilediginin, emekdar massasının, emekdar intelegensiyasının sınıfıy anlarının, medeniy seviyelerinin ösmesinin neticesidir.

Andan sonra kenferensiyadaki bütün çıxışlar, qabul etilgen qararlar Qırım Tatar emekdar intelegensiyasının til sahasında Marksizm ve Leninizm yolıman kitkenlerini fırqanın bugünki vazıyfelerini anladıklarını ve fırqanın her işinde yardım etmege hazır olduklarını bize bir daha kösterdi.

Ondan da ğayrı konferensiya bize Savet emekdar intelegensiyasının quvvetine inanmağanlara bundan daha güzel bir cevap olamaz.

İkinci İmla Konferensiyası birçoq zor ve ... mes'eleleri praktik suretde büyük bir ustalıqnen çekdi. Til anarxiyasının ögine keçmek için qıymetli yollar kösterdi. Bizim vazıyfemiz ise İmla Konferensiyasının bütün bu inqilabi ve progressif qararlarını hayata keçirmektir. Bu qararları hayat keçirmek için de pek çoq çalışmaq kerek olacaqdır. Bu qararların hayata keçmesi ise geniş emekdar massalarının, bütün emekdar Savet intelegensiyasının bu işe aktif suretde qoşuluvı ile olacaqdır.

“Qararları qabul etdik. Bizim işimiz bitdi” demeyub, til mes'elesinde konferensiyanın qararlarını hayata keçirmek için çalışmaq, çalışmaq kerekdir. Bu işde ögimizde daha bir çoq zorlıqlar turmaqdadır. Bu zorlıqları ise biz kommunist fırqasının yolbaşcılığı altında yener, ilerige doğru kitmekde devam etermiz.

C. Seydahmet.

TATAR MATBUATININ VAZİYETİ VE NEVBETİ VAZİYFELERİMİZ²⁹¹

(Milliy müşavere münasibeti ile)

Umumiyetle matbuatın ehemmiyetini anlamağan azdır dimek mümkündür. Bizim bu maqaleyi taxsis etüb yazdığımız müşaverege keleceklere ise bu mes'ele daha ziyade aydındır.

Onın içün burada onun ehemmiyeti üzerine toqtalmadan en ziyade köylilere maxsus olğan Qırım Tatar matbuatının bugünkü rekonstruksiya devirinde, bilxasa köynin yeni esasler üzerine qurulmasında oynaycaq rolini qayd etmek kerek.

Köyde sınıfıy küreş ğayet keskinleşe, sotsiyalist elementlerinin ösüvi neticesinde sıqılğan ve kün künden daha ziyade sıqılaşacaq sınıfıy duşmanlar tabii olaraq sotsiyalist qurumına akis çıqalar.

Bütün bu akisliklere qarşı küreşde, o eksikliklerin iç yüzini açuvda onları meydana çıkaruvda matbuat ğayet büyük rol oyay ve oynamaq da kerekdir.

Matbuatımızın en diyerlik rollerinden birisi daha onun kendi eksikliklerimizi meydana çıkaruvda onları kösterüvde küzgi vaziyfesini körmesidir. Biz matbuat vastası ile kendi eksikliklerimizi küzgideki kibi köremiz.

Aceba bu mes'elede Qırım Tatar matbuatı nasıl bir mevqida turmaqdadır? Bu, mundericelerini diqqatlı analiz eterek sonra cevap vermek lazim kelgen süale cevap vermezden evvel, matbuatımızın maddiy vaziyeti üzerine toqtalayıq.

Biz gazetanın zararına çıqub çıqmayuvı onun oquyıcısından daha doğrusı abunecisinden tayin olunır. Gazetanın tirajı ne qadar çoq olurse, o gazetanın defisiti de o qadar az, nehayetde hiç de olmaz.

Merkeziy gazetaların birtaqımının zararına çıqdıqlarını nazar itibarğa alır ise, onların yanına ğayet az bir tirajğa malik olğan Qırım Tatar gazetalarının turışı ile dimek mümkün defitsitli olacağına şaşmamalı.

Yanı Dünya gazetasının 28/29 xazaystva senesi içün yapılğan smetası 28293 rub. 92 kapik olaraq tertib olundu. Bu gazetanın ise senelik keliri 18720 rubledir. Dimek smetanın tertib olunışı kibi çevirilege başlağan olsa onun 59573 rub. 92 kapik defitsiti var

²⁹¹ Ab. Dermenci, "Tatar Matbuatının Vaziyeti ve Nevbeti Vaziyfelerimiz", *İleri*, XV/50 (Sentabr, 1929), s. 2-4.

edi. Yerli budçeden *Yanı Dünya* gazetasına 38500 rub. para verildi. Dimek *Yanı Dünya* gazetasına kendi planını bozmaq ve 78293 rub. 92 kapik ile degil de, kendisinin de az bir keliri ile beraber yerli budçeden verilen 38500 ruble ile çevirilmek kerek oldı.

Yaş-Quvvet gazetasının 28/29 senesi için yapılan smetası 25667 rub. 70 kapikden ibaret iken, onun kendi keliri yalnız 5 bin ruble qadar oldı. Dimek 20667 rub. 70 kapigi defitsitdir. Lakin *Yaş-Quvvet*'ke de kendi geniş planını qısqartmaq ve yerli budçeden verilen 16500 rublenin içersinde qavrulmaq kerek oldı.

Dimek, hukümetimiz kendisinni budcesinden her eki Tatar gazetası için 55000 rub. masraf çekdi.

Halbu ise *Qızıl Qırım* gazetasının, bizim Tatar gazetaları qadar eki olsa da defitsiti bizden azdır.

Aceba bunun sebebi ne? Tabii oquyıcılar bu raqamlara şaşar ve Tatar gazetalarının neçün pahalığa çıqqanlarını bilmek isterler.

Anlatayıq:

Tatar gazetalarının bir kerre basılışları (buna kağıt kirmey) 135-140 rublege mal ola. Amma gazetanın tirajı isterse 100, isterse 1000 olsun ehemmiyeti yoq. Tirajı 2000 olan bir gazetanın, danesi 3 kapikden 2000 danesi 60 ruble eter. Halbu ise bizim tirajımız 8000 olsa, bir defa satılışından 240 ruble para almamız. Amma basma parası bir kere basılışı için kene de 135-140, yaxut da 150 rub. verecekmiz.

Demek; anlaşılması için bilerekden tekrar etemiz ki bir gazetanın tirajı ne qadar çoq olur ise o gazetanın defisiti de ona köre eksilir. Halbu ise bizim her eki Tatar gazetasının tirajları 3000'nen 1800 arasında dolanmaqdadır.

Bunun sebebi ne? Yoqsa Tatar gazetalarını oquycaq yoq mı? Yoqsa Qırım'daki 170.000 keçen Tatar xalqının hepsi cahil mi?

Elimizdeki taxmini ma'lumata köre qartları saymasaq, yalnız yaşlardan oqur yazar olğan 30.000 can Tatar yaşı vardır.

Eger bunların 25 gaizi gazetanı daimiy süretde oqusalar bizim Tatar gazetalarının tirajları kene de 7500'den aşağı qalmaycaqdır. Ya bizde gazeta oquğan qartlar, pionerler yoq mı? Tabii vardır.

Bu raqamlı analizden son bizim çıkaracağımız netice (oquyıcılarda o neticeni çıkaracaqdırlar, çünkü başka bir netice çıkarmaq için başka yol yoq) Tatar xalqı daha

gazetadan lezzet almay. Bilxassa bizim köylü yaşlıgı gazetanın dadından daha güzel anlamay demekden ibaret olacaqdır.

Men Tatar jurnalları üzerine toqtalmadım çünkü onların vazıyfeleri de gazetalardan eyi degil, belke daha da fenadır.

Oquyıcılar; ya bu idarede çalışqan adamlar, gazetaları tarqatmaq için bir şey yapmadı, tedbir körmediler mi? Deycekler. Ona da evvelden cevab verüb keçeyik.

Her eki Tatar gazetası idaresi de tirajları kötermek içinü çoq tedbirler kördiler.

Yaş-Quvvet 28 senesi bütün komsomol raykomlarına ta'limatname yazdı. Bu talimat gazetağa da basılğan edi. Lakin hiçbir raykomnın aqlına bu xususda bir iş yapmaq kelmedi. Ta'limatname xasır astına kitdi. 29 senesi bütün Tatar komsomol yaceykalarına mektüb yazıldı, lakin kendini sıqan yaceykalar pek az oldı.

Her eki gazetadan rayonlara adam gönderildi. Bu usul, tedbir hepsinden faydalı körüldi. Birçoq cevat toplaşuvlarında dakladlar, idarelerin hisabları yapıldı, qızğın qararlar qabul olundı, feqat onlar da yalınız qarar olub qaldılar. Gazeta vastası ile yapqan teşviqatımızın hesabı yoq.

Tatar Matbuatının Mündericesi

Şimdi yuqarıda toqunub keçdigimiz münderice mes'elesien keçeyik.

Hal hazırda Tatar gazetalarının mündericeleri hayatın kitişatımızın bütün soravlarına cevab verüb olamaylar. *Yanı Dünya* gazetasındaki materyalların muayyen bir faizı tercime olmaqla bazı vaqıt bütün bir nusxasının tercime oldığına rast keline. Onda Rus gazetaları kibi nazar diqqatını celb etici materiyallar daha doğrusı yerli materiyalların taze soyına rast kelinmey.

Bizde sınıfı yolına çıqışdırğan müessiselere, ayrı Tatar partyaceykalarına (Dermenköy kibi) partiyalara, Savet Tatar xadimlerine rast kelindi, bu meseleleri vaqıtında körüb üstünü açmaq için gazetada büyük rol oynamaq kerek. Halbu ise Tatar gazetalarının böyle fealliyetleri körinmey.

Yaş Quvvet komsomol gazetası olmaqla ğayet küreşçi, şamata çıkarıcı, Savet partiya ve komsomolın nazar diqqatını celb etici bir gazeta olmaq kerek. Lakin biz bu vazıyfeni tamam 100 faiz degil 60 faiz bile ömürge keçirüb olamaymız.

Bizim gazetaların muvaffaqiyetleri de az degil, lakin men en ziyade bizim eksikliklerimizin üstünü açmaqnı kerek tanıdım. Muvaffaqiyetimiz oquyıcılara da

ma'lumdur.

Bu eksikliklerin esas sebepleri benim fikrime köre şunlardır:

1. Tatar aktivi kerek partiya a'zası, ictimai xadimler komsomol aktivi Tatar matbuatına kerek ehemmiyeti vermey, yazay, o gazetaları oqumaylar.

Halbu ise yazmak için onların ellerinde pek büyük tecrübeler ve ameliy işde kördikleri noqsanlıqlar ile küreşde zorluqlar vardır.

2. Tatar gazetarlarında çıkan tenqidlere ehemmiyet verilmeyüvi, xabercilerin yazmaq haveliklerini suvundıra. Bu gazetanın küreşci olmasına mani' ola.

3. Bizde hazırlıqlı xaberciler olmadıǵı kibi, gazeta idaresinde çalışacaq hazırlıqlı kadrolar da yeterlik degildir.

Bütün bunlar gazetarımızı nmünderice i'tibarı ile zayıf olmasına yardımcı sebeblerdirler.

İleride Ameliy Vazıfelerimiz

Birçoq mühim yollar, çızacaq milliy müşavere, matbuat mes'elesine de ayrıca ehemmiyet vermeli ve bu sahada da ameli tedbirlere yol açmalıdır.

Menim fikrimce ileride matbuat mes'elesinde şöyle ameliy işlere diqqat etmek kerekdir.

1. Tatar gazetaları ve jurnallarının defitsitlerini azaltuv için tarqatuv mes'elesine diqqat etmek lazımdır.

Rayon mearif şu'beleri, siyasiy-yarıqlandıruv bölükleri, partiya, komsomol, savet, kooperatif ve diger teşkilatlar vastası ile onların yaceykalarına gazetaları tarqatmak işini daimi bir bagruzka olaraq vermek.

Tarqatuv mes'elesinde bütün Tatar matbuatının daimi bir instruktör vazıfesini körgen bir ştat teşkil etmelidir.

Abunecilerin en ziyade mi'delerini buzğan hallardan biris, poçtaların gazetaları vaqtında yerine teslim etmemeleridir. Kekeneiz köyinde poçta şu'besi oldıǵı halda gazetayı eki kün son alasın. Daha içersinde poçta olmağan köylerin halını sorma.

Onın için poçta mes'elesini sırasını qoymaq lazim.

2. Gazeta ve jurnallarımızın mündericelerini eyileşdirmek ve mahalli materiyyaller ile zenginleşdirmek için Tatar, savet, partiya ve komsmol aktivitin daimi süretde qalemleri ile matbuatqa iştirak etmeleri lazımdır.

3. Müəssisələrə aid bəilğan xəberlər doğrısında vaxtında tədbirlər k r lmelidir. Şunu s yl mek k rek ki idar  t rafından t ftişk  g nd r l n p r aların bir oqlarına cavab k lm y. Bunun  g n  almaq i  n t dbirl r k r lm li.

4. Hazırlıqlı xəbərcil r yetişdirm k i  n, maxsus seminariyalar t şkil  t b qış mevs mində xəbərcil r hazırlamalıdır.

5.  d r l r hazırlıqlı, k r ş i partiyalılar v  aktiv kadrosı il  t 'min  tmelidir. Sonra  mekdar Tatar yaşlarından matbuat i  n hazırlıqlı xadiml r yetişdirm k doğrısında kurslar a maq   r l r n  k rm li.

6. Tatar matbuatı  zerin  partiya r hb rlign  daha ziyad  artdırmalı. Bir vaxtlar t cr b   tilg n partiya r tsenzistl r  şimdi susdılar ğalba. O m s' l n  ğayrı başdan canlandırmalı. O g z l n tic l r verm y t rmaz.

7.  n m him m s' l l rd n biri olğan m ddiy yardım m s' l sin  ayrıca diqq t  t r k bu s n  y rl  budc d n Tatar matbuatı sm taları  oq k sil m m lidir. Eger m mk nat olur is  bir miqd r paray  m rk zd n ist m lidir.

M q l miz n i  rissində qayd olunmağan y n   lifba m s' l s   zerin  d  toqtalmaq k rek.

Qırım Tatar matbuatının bu sahada xatrı sayılır m vaffaqi tl r  vardır. Yalınız şunu s yl mek k rek ki *Yanı D nya* g z tasının hal  b g n y n   lifbağa k  m m s  m s' l s  b y k bir n qsanlıq sayılar.

K  m k vaxtı k l b k    yatr .  tk rdigimiz oquyıcı toplaşuvlarından b y k bir  ksəri tl : k  ilsin, *Yanı D nya* k   qaldı d s l r d , hatta *Yanı D nya* sahifəsində a ılan oquyucılar konf rensiası bil  k  ilsin m s' l sin  il r  s rs  d  oquyıcıların t klifl r  daha  m rɡ   ıqmay. Buna artıq vaxtdır. M ş v r  v kill r  d  bu xusud  k nd  fikirl r n  s yl m li v  partiyanın bu xusudak  qararını uzatmayub, t z bir k l c kd   m rɡ  k  irm lidir.

Ab. Dermenci

**AZLIQDAKİ MİLLETLER ARASINDA OQUV-YARIQLANDIRUV
İŞLERİNİ CANLADIRMALI (MİLLİY YAPICILIQ MÜSAVERESİ
MÜNASEBETİLE)²⁹²**

Şuralar hukumetinin 12-nci yıl yaşavı devrinde birçoq zorlıqlar neticesinde artıq yapıcılıq devrine keçmek ile şehirde sanayı'nı kötermek, köy xazaystvasını rekonstruksiya yaraq sosializmge doğru hareket etmektemiz. Bu vazıyfeni ise partiyamızın çezdiği ameliy yolları ve qararlarile alub barmaqdamız. Böyle bir devirde bu yapıcılıq bütün emekdarların ameliy iştiraki kerek ola. Bunun ile bağlı ve esas bir mes'ele olsa, milliy siyaseti doğru alub varmaqdır. Milliy mes'eleyi şimdige qadar hiçbir partiya ve hukumet cezamay, onı yalnız kommunist partiyası çezdi. Şimdi Şuralar Birliği'nde bütün milletlerin emekdarları hur olaraq yaşamaqda ve sotsiyalizm yapıcılığında ameliy olaraq iştirak etmekteler.

Qırım milletler i'tibarile ğayet çeşidli ve çubarlı olduğından bizde olğan ayrı bir şarait bu milletlerin arasında çalışmağa ayrıca diqqat istey. Eski çar idaresinin azlıqdaki milletleri Ruslaşdırmaq içün tutqan siyaseti ile Tatar ve ufaq millet emekdarlarını din perdesi astında tutaraq yerli ufaq milletlerin burjuaziyası ve molla, mollasumaqların yolbaşcılığı ile alub varğan siyaseti mahv etici bir siyaset edi. Qırım'da o vaqıtta 362 dane birinci derece Tatar mektebi olaraq bunda yalnız dini dersler oqutıla ve kerekken edebiyatı ise Türkiye'Den ketirte ediler. Ufaq milletler arasında aynı bunun özi olduğu kibi Yehudilere özlerinin anlamağan tillerinde dini ders ögrete ediler.

Böyle bir cahil, medeniyetce pek geride qalğan, iqtisadiy, vazıyetleri ağır ve yerli proletar kadrosı olmağan milletlerin emekdarları arasında çalışmaq zor edi ve nunın içün de son derece diqqatlı çalışuv istey edi. Böyle bir vazıyet olması ile eski milli burjuaziya unsurlarının te'siri ile yerli milletçilik, şovinizm, Yehudi düşmanlığı olduğu ve V. İbrahimovşçına'nın Qırım'da hukum sürmesile milliy mes'eledede partiyanın yolu yıqışdırıldı. Böyle bir şaraitda kene birçoq muvaffaqiyetlerimiz var. Öz tilimizde mektebler açmaq internatlar meydana kelüvi, yerli oca kadroları yetiştiruv bu muvaffaqiyetler bugün ğayet çabuv bir temp ile inkişaf etmekte olğan sanayı' nefise sahasında daha güzel körölmektedir.

²⁹² A. Özenbaşlı, "Azlıqdaki Milletler Arasında Oquv-Yarıqlandıruv İşlerini Canlandırmalı (Milliy Yapıcılıq Müşaveresi Münasebetile)", *İleri*, XV/50 (Sentabr, 1929), s. 4-5.

Bügün ögümüzde turğan en mühim ve te'xir qabul etmez. Mes'ele cahillikni yoq etüv mes'elesidir ki bütün bu saveşçaniye münasebetile bütün savet cemaatcılığı bu xususda bir daha düşünmelidirler. Keçen qış 7500 Tatar, 150 Rus, 115 Nemse, 50 Yehudi, 100 Karayim, 230 Çingene, 57 Qırımçaq cahillikden qurtarıldı. Az oqur yazar mekteblerinde ise 2000 Tatar, 450 ufaq millet keçdiler. Bu işi acele bir temp ile alub varmaq şimdilik mümkün degil. Sebebi kerek edebiyat ve kadro olmadıdır. Mekteb yapıcılığı doğrısında bayağı bir netice elde etildi. Bu künde şehirde 24 Tatar mektebi, köyde 321 temiz Tatar, Ruslarle qarışq 26 mekteb var. Bu mekteblerde 588 oca ders vere. 17059 bala oquy. Cenkden evvelkine köre birinci derece mekteblerinin sayısı artmadı ise de talebelerin sayısı 8000'ge qadar artdı.

Ufaq milletlerin köyde, şehirde 233 mektebi olub 9550 bala oqumaqdadırlar. Ayrıca olaraq şunu da qayd itmeli ki qızların faizı 42,29 teşkil ete. Bu büyük bir muvaffaqiyetdir.

Muvaffaqiyet olmak ile eksiklikler de bar. Tatar ve ufaq milletlerin balaları mektepleri az bitireler. Tatar balaları dördinci sınıfı 32 faiz bitire, ufaq millletler ise daha az. Böyle olmaması için mektepleri sıcaq yemek, urba ve maddi yardım ile te'min etmek kerek ondan ğayrı işçi, fuqare ve ırğat balasını oqutub olamay.

Mekteblerin kerekleri ile te'min olunmadığı, ona tillerinde edebiyatın yoqsızlığı ve ocaların zayıflığı bunlar bütünü mekteblerin her şeyden geri qalmasına sebep ola. Tatar mektepleri ocalarının bir talayı medrese ma'lumatı, bir talayı İstanbul'da ögrenen, bir talayı birinci derece ma'lumatda, eskiden quran, haftiyik oqutqan ocalardır. Böyle bir vaziyetde mekteblere emek mektebi adını vermek ve ondan GUS programmasını istemek mümkün olmay. Bu ocaların içerisinde bizge qarşı aks olğan mefkürelilerin de baqacaq olsağ şaşılacaq hal qarşısında qalırız. Kerçek son senelerde eksildi ise de ocalar arasında oraza tutqan, namaz qılğan, buna bağı sınıfı yolını bozğanlarla çoq rast keline.

Edebiyat ve neşriyat mes'elesinde de bayağı muvaffaqiyetler olub son sene 834 tabaqlıq Tatarca kitab çıqsa da bu yeterlik degildir, bu sahadaki iş daha da artırılmalıdır.

Mekteblerde olğan bu vaziyeti ortadan qaldırmaq için başda eski ocaları yeni ocalar ile denışdirmek kerek. Bunun için Qırım'da olğan oca yetiştiren mekteblere talebeleri ziyade celb etmek kerekdir. Qırım'da ve diger yerlerde aliy mekteblere Tatar ve azlıqdaki milletlerden az kireler.

Birqaç kirgenlerin de ictimai erkanları, çubarlı olub emekdar tabaqasından pek az ola. Qırım Pedinstitutı'nda olğan Tatarların bayağı bir kısmını molları teşkil eteler.

Qırım'da ikinci derece Tatar mekteblerini alub baqacaq olsak, başda oca erkanının zayıf oldığı bu mekteblerin Rus mektepleri ile ketamadğı, proletar mefküresinden avlaq oldıqları, yaşlıq için küreş az oldığı ve bunun kibi birçoq eksiklikler ki, bunların túbünedn çıqabilmek için yanı kadro hazırlamaq kerek. 5 yıllıq plan ile Mearif Komisarlığı'na 793 Tatar, 143 Yehudi, 89 Nemse, 57 Ukrain, Urum Ermenileren 79 ilax. 89 mutexassıs hazırlamaq kerek. Qırım'da bu doğrıda esas röli Rabfaq ve Pedinstitut oynayaq olub bunların 29 senesi ekisi 8 Tatar çıqardılar. Kadro teşdirüv mes'elesi daha yeterlik olmayub pek geridedir. Mekteblerni proletarlaştırıv işi de zayıfdır. İleride yerli emekdar ufaq milletleri ve tatarlar arasından kadro yetiştirmek işine diqqat etmek ile mekteblerin proletarlaşmasına diqqat kerek. İleride bu ufaq milletlerden ve ayrıca Tatarlardan proletar yetiştirüv yolu tutuldığı ile bunun için bu doğrıda mutexassıslar yetiştirüvge diqqat etmelidir.

Qırım'dan tış oqumağa ketkenleri stipendiye ile te'min etmeli. Partiyanın doğru yolu ile ileride milliy mes'eleyi alub bararaq mekteblerde ba'zı körülgen milliy duşmanlıq ve bunun kibi hallarle küreşmeli. Qırım'da ikinci derece mektepleri Tatar ocaları ile te'min için açılğan 2 yıllıq kurs güzel başlanğıç, lakin onda ve o mefkürelı adamları qabul etmeli, yoqsa molla, alışverişci balası alınmamalı.

A. Özenbaşlı

BEREKET KÜNİ ve KOLLEKTİFLEŞDİRÜV²⁹³

14 oktabirde “Bereket ve Kollektifleşdirüv Küni” ötkerile. Bereket Küni ve kollektifleşdirüv, yalnız işlerimizin neticelerini, kolxozların vaziyetini közden keçirüv ile qalmayub, aynı zamanda çöllerimizin bereketini artdıruv, saçım meydanlıqlarını daha ziyade genişletüv maqsadlarını közde tutmalıdır.

Bereket Küni işçi sınıfının, fuqare ve orta hallı kitlesinin köyü sotsiyalist sektorini daha ziyade qavileşdirmesi için kösteren yardımcılığını sarf etdiği energiyasını mobilize etken kün olmalıdır.

Qırım şaraitinde kulaqların belli bir fayız teşkil etmesile beraber sınıfıy küreşin keskinleşmesine baqmadan kolxoz, artel savxozlar sür’atle inkişaf eteler.

Bu zamana qadar “Bereket Küni” diye ötkerilen bu bayramğa bu sene fırqa tarafından “kollektifleşdirüv” sözi de ilave olundu.

Rekonstruksiya devrine keçub, sotsiyalizm sektorlarının qattı bir bazağa tayanıb, tış ve içden sınıfıy küreşin, keskinleşib muayyen bir xarakter taşıdığı zamanda bu ilavenin işğal etdiği siyasiy mündericesinin ehemiyeti bu sene büyük olacaqdır. Baxusus sotsiyalist hücümi şaraitinde, sınıfıy küreş keskinleşdikde, kolxozlar bu röli icra eterlerse, sotsiyalist yapıcılığı etrafına fuqare ve orta hallıları teşkilatlandıruv ve köyli massasının ekseriyetile kapitalist elementlerini yenmek xazaystvayı sotsiyalist formalarına keçirmek qolay olur.

Bereket Küni ve kollektifleşdirüv tamam da Qırım Ülke Partiya Komitesi tarafından çağırılan milliy müşavere vaqtında tesadüf ete. Bu sebebden Qırım’ını kollektifleşdirüvde, alelxusus milliy rayonlarda kollektifleşdirüv mes’elesini hall etkende müşavere geniş suretde bu mes’ele üzerinde toqtalacaqdır. Zaten, partiya siyasetini esas alub onı temamilen hayata keçirmek için proletar medeniyetinin ösmesi, iqtisadi bazanın qavileşmesi, onun toplı bir suretde inkişafı, sotsiyalizmaya sür’atli bir tempo ile kidilmesi ancaq kollektifleşdirüv ve toplı cemaat vasıtasile yol alacaqdır. Bundan dolayı ötkerilen milliy rayonlarda Tatar emekdarları arasında kollektifleşdirüv maqsadlarını anlayan haqıyqaten millet ayırmadan emekdar cemaatı meydana ketirecek kollektifler olub, onun siyasiy mehiyetinden xaberdar olğan adamlar yetiştirilmesine ziyade diqqat virmesi

²⁹³ Seyit Xalil, “Bereket Küni ve Kollektifleşdirüv”, *İleri*, XV/50 (Sentabr, 1929), s. 7-8.

kerekdir. Bununle beraber kollektifler geniş meydan alır, kapitalist elementlerini yenüb, sotsiyalist şekilli xazaystvaların çoqlaşmasına, toplanmasına yardımcı, sebebcı olur. İnkar etmek kerekmiy. Son vaqıtlarda kooperatsiya teşkilatları tarafından maxsus milliy rayonlardan birçoq köyi emekdarları açılan xazaystva kurslarından keçdiler. Lakin bunlar yeterlik degil. Baxusus eski xazaystva usulları, adetleri ile ve dini te'sirden yuqusını açmağan bir millet içündür. Teşkil olunan kolxozların siyasiy maqsadları anlamalarından ötrü, onların büyükleşmesi, qavileşme işleri de çabük bir temp ile kite. Elbetde bu esas noqtalara milliy müşavere kendi i'tibarlı ve qat'ıy fikrini söyleyecekdir.

Çünkü Tatar emekdarları arasında, baxusus Yalı Boyu'nda topraq reformasının ötkerilmesinde körülen küçlikler bol topraqlara köçirüv işlerinin zayıflığı kollektifleşüvge mani' ola. Diger ayırım milletlerin emekdarları çöl rayonlarında kendi emekleri ile kendi xazaystvalarını toplı suretde inkişaf etdirüb, büyük sotsiyalist xazaystvaları elde etdikde, kolxozlarda medeni işlerde de ziyadesile diqqat etmek keredir. Bu da tabii mahalliy, aşağı teşkilatların kerek tedbirleri körmemelerinden ve yolbaşcılıqnın zayıf olmasından ileri kele.

İyül ayında ötkerilen Qırım Ülke Partiya Komitesi'nin Üçüncü Plenumı'nda Kezleve rayonının bütünile kolxozlaşdırılması xususında partiya kendi direktivasını virdi. İşte bu da közde körülen bir muvaffaqiyet olacaqdır ki, Bereket Küni ve kollektifleşdirüvde bu büyük siyasiy ehmiyeti olan vaq'ayı mutlaqa qayd etüb keçmelidir. Bu sene şura ve partiya teşkilatlarının zaxire hazırlav işlerindeki muvaffaqiyeti, köylülernin qanun mucibi gönüllü olaraq artqaç zaxirelerini hukuemte teslim etmeleri, kulaq ve xususiy alışverişcilerin "Onlar" bizim bügündeki küçliklerimizden, beynelmilel vaziyetin kerginleşmesinden faydalanaraq ileride saçım meydanlarını genişletmemek, zaxirelerini hukumete teslim etmemek için birtaqım xainane teşviqatlar dağıtmağa başladılar. Lakin fuqare orta hallı massası birleşüb onlarğa qarşı kerek cevabı vereler. Her halda bunlar bügün köylülernin ögünde anlatılması kerek olğan mes'elelerdir ki mutlaqa kollektifleşdirüv ve Bereket Küni'nde mında partiya ve komsomol teşkilatlarının büyük röl oynaması kerekdir. Bu esas mes'eleler fırqanın köydeki siyaseti, kollektifleşdirüv, sotsiyalist sektorlarını qavileşdirmek ancaq fuqare ve orta hallıların xazaystvalarını yükseltmek oldığı anlatılmalıdır. Bereket ve Kollektifleşdirüv Küni'nde bütün emekdar ehalinin nazar diqqatını partiyanın köydeki siyasetine çevirmelidir.

Partiyanın köydeki merkez sızığı ancaq sotsiyalist sektorları üzerine kollektifləşdirüv ve onun etrafına fuqare ve orta hallılarını celb etmək olduğu anlatılmalıdır. Bereket Küni'nde partiyanın merkezi xattına mutabiq olan mes'eleleri, bütün aydınlığıle emekdarlar qarşısında qoymalı. Bereket Küni o bir qalabalıq bir bağırsuv, merasim olmayub, büyük bir iş, büyük bir siyasiy vaq'adır.

Bereket Küni'nde bir yerni daha qayd etmek kerekdir ki o da yanı yanı kolxozlar teşkil etüb, elde bulunanları qavileşdirmektir. O küni cemaat toplaşuvlarında kolxoz, artel yolbaşçılarınin dakladlarını dinlemeli. Yaqın savxozlarğa kommunalarğa ekskursiyalar yapmalı, ki o yerin köyleri savxoz ve kolxozların nümüneviy yapıcılıqlarına qani' olsunlar.

Bereket Küni'nde baharde bereketi yükseltmek saçım meydanlıqlarını kenışletmek için yapılan muqavelelernin yekünleri çekilmeli. Aceba bereketi yükseltüvde, saçım meydanlarını kenışletüvde ötkerilen yarış, yapılan muqaveleler icra olundu mı? Yoqsa yalnız bir çağıruv ve umumiy sözlerle qaldı mı? Bunlar kontröl olunmalıdır.

Biz bahaderde körülgen osıcaqlıq entuziazm ile bereketi yükseltüvde, saçım dairelerni kenışletüvde bayağı müsbit neticeler doğurdıq. Bereket bu sene orta derecede yuqarı oldu. Lakin bununle qalmadan daha ziyade agranom tedbirleri ile çöllerrimizi bağ ve bağçalarımızı qullanmaya oğraşmalımız. Hiç şübhe oqdır ki bizim çöllerrimiz, şimdikinden 10 def'a ziyade bereket virecekdir. Yalnız eski adetler eski xazystva usullarını ortalıqdan coymaqle kollektiflerimizi ilim ve fen usulları ile hall itmekle olacaqdır.

Bereket Küni'nde kollektiflerde neler yapmalı

Bereket ve Kollektifləşdirüv Küni'nde kolxoz a'zalarının tantanalı toplaşuvları olub, öz muvaffaqiyetlerini közden keçirmelidir. Elde idilen muvaffaqiyetler bereketi yükseltüvde körülen nümuneler ile kolxoz a'zaları sergiler teşkil etmeliler. Ve sergiyi ziyaret etmege ayırım xazaystvaları olan fuqare ve orta hallıları davet etmeliler. Bunun da teşebbüscileri fırqalılar kollektifde bulunan komsomol ögde bulunmalıdır. Bereket Küni'nde xalq xazaystvasının inkişafı haqqında tertib idilen beş senelik planı daha derin surette öğrenmeli, onı hall etmelidir. Kolxoz a'zaları, öz ocaları etrafına fuqareleri toplmaq için onlarğa ameli yardımlar köstermelidirler.

Bereket Küni'nde ülkeyi industrialaşdırmaq için hukumet tarafından çıkarılğan üçüncü zayomında unutmamalı. Onın daha ziyade dağılmasına çalışılmalı. Her kollektifde birqaç, her hazaystvada, en olmağanda bir abliğatsiya alınmasına çalışılmalıdır. İşçi sınıfının quvvetine inanmağan, industrializatsiya temposına yavuşlatmağa istegen, köyni kapitalist yolında inkişafını sürgen sağ meyilcilere fırqa ve komsomol teşkilatları fuqare, batrak, orta hallıların mobilize etüb, tez suretde fırqanın merkeziy sıızığını hayatqa tatbiq etmek, meyilcilere qarşı qattı cevabı virmelidir.

Bereket ve Kollektifleşdirüv Küni, ileride yanı kolxozlar teşkil etmek bereketi yükseltmek için yanı büyük bir adım olmalı. O daha ziyade fuqare ve orta hallıların birleşdirüb kulaqqa qarşı qattı yumruq endirmelidirler. XV-nci Fırqa Siyezdi tarafından bıraqlan “Köy büyük ekincilik kollektiflerine doğrı!” şi'arı bayramnın esasıdır. Bu mamentde sotsyalist yapıcılığının inkişafına keder çalğan biroktratizmanı tenqıyd ateşi ile yaqmalımız. İşte kerek milliy müşavere münasebetile qayd olunacaq noqtalar ve kerek Bereket Küni ve Kollektifleşdirüv Bayramı'nı ötkerüvde közde tutulan esas qaydlar bundan ibaretdir. Bu qaydlara ehemmiyet virüb, onın ameliy icrası şura cemaatcılığının vazıyfesi olacaqdır.

Seyit Xalil

HUSEYİN ŞAMİL TOQTAR ĖAZI²⁹⁴

Men zan etem her aqlı başında olğan adam Şamil'in "din simvoli mescidin mektebin sebebcisi", ya'ni dinle ilim ve fennin bir arada yaşamağa olmağanları haqqında aytqan fikrinin doğru olğanını tasdiq eter.

Bütün bunları oquğanda ben her vaqıt bu devrin inqılabcı şahsların bilgilerinin seviyelerini gözge alaman. O 1905 senelerindeki inqılabcıların arasında bulunğan özi de inqılabiy hareketden çetde durmağan arqadaşlardan I. Lemanof arqadaş o devirdeki Tatar inqılabcılarından pek çoqının Rus inqılabcıları ile kiteyik degende S.-D. Eserler bilmem daha pek çoq ceryanlar ve fırqalar olğanından xaberi yoq edi, di... O devirde pek çoq inqılabcıların düşünceleri Appaz Şirinskiy kibi pameşçik (babasının) tobanını yaqmadan, pameşçik ambarında bulunğan şeylerini köylülere taqsimden ötege kitmi ediler... zan etsem bu o qadar doğru degil. Bize bugün miras olaraq qalğan *Terciman* ve *Vatan Xadimi*'nen bizdeki inqılabcıların "Ur! Yıq" devrinden ileride bir devirde olğanlarını köstereler. Son vaqıtta tarixcıların nazar diqqatını kendine celb etken R. Mehdiyef ve onun etrafında toplanğanlar bize 1905 inqılabının Tatarların hayatına büyük te'sir etkenini köstere.

Şamil ise bu devirde xalq arasından yükselgen bir sima. Biz Şamil'in de Mehdiyef gruppasiman bağı olğanını bilemiz, lakin Şamil bayağı bilgisi olğan bir intelligent olmağanından o praktik inqılabcı edi. İşte bu noqta onun bütün eserlerinde büyük bir iz qaldırdı. Eger onun ba'zı bir eserleri müstesna olsa, qalğan bütün eserlerini közden keçirecek olursaq onlarda biz apaçıq bir agitatsiya Şamil'in mefküresini cayratuvnı körirmiz.

Elbetde ba'zı bir arqadaşlar buna binaen Şamil'in bir şair degil decemaatçı bir sima olğanını söylediler. Biz burada bir daha teşviqatçı eserlerinde nefis eserler arasında belli bir yeri oldığını söyliyimiz. Bundan tolayı yalnız "sabahın şevqını", "ayn ışığını", "dudaqnı sabah mavılığiman tolğan qade ye" ilaax. kibi teşbihler yapqanlara şair denilmiy, bu san'at, san'at içün degenlerin yolıdır. Biz bugünde Şamil'in muhitını, bilgi cihetinden hazırlığını, ictima'ıy anını ve birçoq diger noqtalarını oyqa alğanımızday onun ocasının aşıqlar olğanını xatirleseک o vaqıt Şamil'i şair degildir degenlerin fikrinin yanlış

²⁹⁴ Altanlı, "Huseyin Şamil Toqtar Ėazı", *İleri*, XV/50 (Sentabr, 1929), s. 11.

olğanını körermiz.

Oquyucu arqadaş afv etsin. Biz bu mes’elenin üstinde tam üç kerre toqtaldıq. Böyle olmasa olmay, çünki qarşında turğan cevabcını qandırmaq kerek. Burada bu haqda bir daha bu mevzu’a qaytmaq şartıman bir fikir daha aytub keçemen.

Şamil’in özinin kitabı çıqqan devrinde yalnız bir adam olğanından Şamil’i o devrin intelegentsiyası “şairimiz” sözimen qarşılab alğan edi.

Bu mes’eleni Şamil’in özi de çezecek ola. Bu mes’elenin üstinde onun da tüşüngenini şu sözlər köstereler:

“Bilmedim henüz şairlik var mıdır bende yoq mıdır
Amma, vezin sözlerim vardır ki azdır ya çoq mıdır
Tek dimen beni her kören “manzum” diyor o sözləri
Doğrısı bu atdığım qurşun mı yoqsa oq mıdır
Zan idersem bende şairlik var amma yoq ilm
Öyle bir cahil iken yazar elim, söyler dilim
Birtaqım mevzun kelimlar boş vaqt buldıqca hep
Baxsızım, bilgisizim, bükildi yoqlıqdan belim”

1911 sene 12 May.

Zan etsem bu satırlarman Şamil özine bayağı xarakterize vere. O özinde şairlik olğanına inana. Lakin onun canını yaqqan şey cahillik. Burada bir sözde oca Şamil haqqında söylemek istimen. Şamil her ne qadar özine cahil közimen baqsa da bizim aramızda ilk harf novatorı, harf yanılığı tarafdarıdır.

Şamil her ne haqqında tüşünse onı yazıp qaldırğan demek mümkün. Harflerge olğan nazarını şu suretde ifada ete.

“Nice sada verse ağızda
Serek suretde o miqdar kağıtde
Faqat bizde bunun aksi gidiyor
Bu terslik bizleri berbad idiyor
Bizim ba’zı sese suretimiz yoq
Diger bir ses içün de qaç sıfır çoq
Misal ise: “ث” ile “s” ve “ص”
Daxi “ذ” ile “z” ve “ظ” ile “ض”...
...
Ne ö var bizde ne “iy” var ne “e” var
Yazar “y”, “o” yerine “v” her var
“y”, “yi”, “i” oqumaq içün küçlükler

Çeke zaxmet “e” yoqlıqdan büyükler”

Zan idersem beyitleri bir daha tahlil etip oturmaq lazim degildir. Onlar artıq o vaqıtde praktik işde o, “v” yazıp da “ö”, “u”, “o”, “ü” oqumanın küç olduğunu sezgen adamın tenqıydi nazarı olğanını köstere. Yalnız hal hazırda kördigi eksiklik ile küreşci bir adam böyle yapabilir edi.

Bir maqalede bayağı bir oldıqca meraq uyandırğan bir hayat ile yaşağan bir adımın bütün yapqanlarını aydınlatub olmaymız.

Altanlı

TATAR RUHANİY BAŞLARINDAN AXRANKA AGENTLERİ ve MANARXIYA TİREKLERİ²⁹⁵

Padişah axrankasının arxivlerindeki ağır buğavlar alındıqdan sonra eski qara quvvetlərinin çoğısının yüzleri açıldı. İşlengen qabahatları üçün onlar proletariyat mahkemesi ögünə cavabqə çekildilər və çekilüb turmaqdaqlar.

Tatar probakatorlarının da çoğısının yüzü matbu’atda açıldı. İşlegen püsürlikləri matbu’atqə çıqdı. Lakin şimdi de bu iş bitdi deməge mümkün degil. Arxivlərdəki zengin materyallar üstündə işlegen ilmiy quvvetlərimiz yoq derecede ad. Mına şu arxiv tozlar astında çox yeni püsürliklər tapmaq mümkün olacağına mənim imanım böyükdür.

Bu imannın doğmasna səbəbci və onun tərənleşməsinə haqıyqıy delil özimin qısqa müddət içərisində Moskva, Leningrad, Qazan arxivlərində işlegen vaxıtda tapqan materyallarım oldı.

Mına şunların birqəç danesi ilə Tatar cemaatcılığını tanışdırmaq istədim. Hazır ki vaxıt bu məs’ələni daha da aktual yapa.

Şimdi birdən sossiyalizim qurumımızdaki muvaffaqiyetlərə qarşı qara quvvətlər birleşib tura. Bütün akis inqilabiy quvvətlər üçün yekane bir gizli birlik olsa, o da din birlikləridir. Kitlənin dinge qarşı küreş cəbhəsində aktifleşməsi, dinnin qara quvvət olğanını işçi-köylü anlap ona qarşı qattı hücumge başlaması, cami’lərnı oquv evlərinə çevirilməməsi tərən tamır cibərməsi, kitlede din bitmək mına bunların hepsi din başlarını, Tatar ruhaniyələrini Tatar akis quvvətlərini qorqıtdı, qaltıratdı onlar şimdi çox aktif surətdə özlərinin qara işlərini yapub turmaqdaqlar. Kitləni aldatmağa, dinni saqlamaq üçün mobilize etməge tırışalar.

Tatar ruhaniyələrinin qara quvvət olğanlarını bizdəki işçi köylü kitlesi öz cəlkəsində tətđı. Onlar aktif akis inqilabcı olub Grajdənlər Muhərebəsi vaxtında cəbhələrdə “Alla qolqları” tizdilər. Aqlıq yılında Keşşafqlar cət məmləkətlərgə çıqub açlarğa iane ciyamız degen olub, qara quvvətlər ilə birleşüb şuralarnı yıqmaq planlarını qurdılar...

Xülasə onların yapmağan qabahatları qalmadı.

Köylərdə qulaq, nepmanların şuralarğa qarşı küreşləri quvvətləşkən vaxıtda o

²⁹⁵ Nasih Muhitdin, “Tatar Ruhani Başlarından Axranka Agentləri və Manarxiya Direkleri”, *İleri*, XVI/51 (Səntabr, 1929), s. 4-5.

küreşnin ideoloğı olub, şu ruhaniler bulundı ve bulunalar. Bunı bizde şimdi her pionerde bile. Söz qurı olmaması içün bir vesiqä köstereyik:

Cet dinlernin ruhaniy işleri depertamenti işi no:12, II-nci qısım 1905'inci yıl "diniy mes'elelerni tetqıyq etmek içün toplanğan siyezd ve toplaşuvlar (müsülmanlar siyedi).

(Ruscadan tercime etken: M. D.)

Aliy cenab daxiliy işler ministirine

Müslümanların vekilleri Abdureşir-İbraimof, Muhammed Alim, Maqsudof ve Suifulla İshaqoflardan.

Arzuhal

Biz Müslümanlar, Rus idareiy mutlaqasının (samo derjaviye)sının ısanıçlı poddanıları son ıllarda, aramızda, İslam ruhuna temamilere qarşı olğan, xalq kitlesile tarqata, o kitlenin dindarlığını bitire turğan xayaliy Panislamizim yolını ve bitirgen sosyalizim-anarxizim mefkürelerini darqatmalarğa cantayıb, qolımızdaki qanun ramkaları içinde, bu yavızlıqlarğa qarşı küreşmege qarar berdik. Bu kibi mefkürelerni darqatmaq, xalqnın ziyadesile mu'allim ve yolbaşcılarının anlayışlıları sayesinde olğanını nazar i'tibarğa alub (bu yolbaşcılar arasına İslam'ın haqıqiy bilimlerini, derslerini bozğanlarda bekleyler. Onlar kibier cet memleketlerde, başlıca İstanbul'da oquğan adamlar ola. Onlar Rusiye'de din oquvı alub olamadıqlarından cetke kitmege mecbur olalar. Şu nuqsanlıqnı tekmlilemek, toldırmaq içün Avrupa'ğa kiteler ve orada Şarq ve Ğarb inqılabcılarının mefküreleri yeni şerh, talkavatel (tefsicilerinin) geriliklerini alub qaytalar, biz şimdiki qarışiq vaqıtta bu belalarnı bitirmek kerekligi fikrine keldik. Onlarnı bitirmeknin yolları mına şöyle olmaq kerek: nasihatlar ve matbu'at vasıtası ile İslam'nın medeniyet ve progres ve hükümetke qarşı kelmegen esaslarını tarqatmaq, mektebler idaresini Müsülman ruhanileri qolından cem'iyetnin öz qolına bermek yolu ile mearif işlerini yeniden tizmek. Beylelikle ruhanilerni saylavda cem'iyetnin iştiraki ile mu'allimlerni xalq kitlesi yolbaşcıları, mesela, imamlarnı, mazinlerni qadılarnı, mollalarnı, muftılarnı, şeyxlislamlarnı hazırlamak işini, İslam'nı öğretken ken programmalı diniy memleketler meydanğa ketirmek yolu ile yeni negizde qurmaq.

Yuqarıda yazılğanlar esasında biz, siz cenab alilerge, aşağıdaki sorav ile muraciat etemiz: bütün Rusiye'de Müsülmanlar kitlesinin, alışveriş işleri ile olacaq, Nijnıy

yarmarıq toplanmaları münasebeti ile bu sene yarmarqa bitgenə qadar bizge bütün Rusiye Müsülmanları siyezdlerini toplamağa ruxset etiniz. Bu siyezd başqa hazırın için qapalı olur ve hem şu siyezdde yuqarıdaki programda kösterilgen mes’eleler teşkerilmək kerek. Biz Rus müsülmanları siyezdinin yalnız bütün Rusiye miyqyasında olmasına, qanun esasında, hükümet tarafından ruxset etilgen siyezd olması kerekligine siz cenab aliyiniz diqqatını celb etemiz. Çünkü beyleliklə aftonomistlərin, te’sirindən, daha ziyadə xalq arasında bizim dinimizin haqıyqıy ruhuna qarşı olğan mefküreləri darqatqan siyezdlərinin te’sirindən qurtulmaq mümkün olur. Biz Rus Müsülmanları başqalarının te’sirine qarşımız, biz büyük aq padişahın taxtına və vetanımız Rusiye’ge qart babalarımız, babalarımız kibi haqıyqıy gönülden yapışb xızmet etecemiz. Yalnız anarxizim, sosializm və Panislamizim ta’imatından bizim yüreklerimizde doğğan qorquğa doğrudan doğru yüregimizdən çıqqan sorav ilə siz aliy cenabının ayaq tabanına yaqlılmağa bizi mecbur ete. Biz Rus Müsülmanları hər vaxt taxt və vetanın en ışancılı, haqıyqıy, gönülden çalışqan xızmetçiləri oldıq və hem olurmız.

Abdureşid İbrahimof, Suifulla İshaqof, Muhammet Alim Maqsudif.

Cevab için adres: Glazof soqağı 14. M. A. Maqsudof.

Mına şu Reşid qadı, İshaqof, Maqsudoflar yazıb bergen arızanı oquğan emekdarlar kitlesi bığünge qadar az olsa da ruhanilər sözine ışanıb kelgen olsa, hazır o, onlarğa bir parçada inanmaz. Çünkü hazret efendiler doğrudan doğru padişağa, pomeşçiklerge, bankirlerge, hızmet etmeleri şu vaxtda onlar xalq qarşısında “inqılabcı” adını kötürüb, işçi köylü kitlesini aldatıb yürelər, Reşid qadı da mına böyle birçoq vaxt aldatıb yürdi. Türkiye’ge varub, Rusiye hükümetini sögğən oldı. Şunun ilə “inqılabcı” adını alıb, biraz xalq iyertken son, şu vaxtda Rus padişası ruxseti ilə Petırburğ’da Mir’at degen jurnal çıkarıb turdi. Eger de Reşid asılda şu padişa hükümetinin öz xızmetçisi olmasa, padişa hükümeti onlarğa eyle yol bermez edi.

Reşid qadı özinin arızasında İslam’ın sosializmge qarşı olğanını açıq ayta və hem doğrudan öyle. Din ilə sosializm hiçbir vaxt bir qoşulub olamay, İslam dini de şunun kibi sosializmge qarşı duşmandır.

Şimdi bizim ülkemizde işçi sınıfı hakimiyetni öz qolına alğan sonra, hazret efendiler İslam sosializmge qarşı degil, belki pek yaqın, belki İslam o özi sosializm dep, közge qum sepip yürelər.

Mına şu hazretlernnin “İslam o özi sosialzim” dep quvvetlenmeleri ile Reşid qadının “İslam, sözi sosializmnin duşmanı” degenini bir yerge aqışdırıb baqsan, ruhanilernin haqıqıy yüzlerini körsin.

Bizim qarşımızda Reşid qadı açıq duşman. şuna köre ona qarşı küreşmek ve hem onı aylandırub, alga yıqmaq ağır iş degil. Lakin yüzi açıq duşmanlardan ziyade, yüzlerini gizlegen duşmanları közden qayıb etmek gerek.

“Biz şura taraftarımız” dep yürgen hazretler şimdi işçi köylü kitlesini aldap olamazlar. Onların haqıqıy yüzleri kün künden açılmaqda devam ete.

Mına şu eski arxivden tapılğan vesiqa ruhanilernin işçi köylüğe duşman olğanlarını daha bir mertebe açıq köstere.

Nasih Muhiddinof

Qazanca *Fen ve Din* jurnalından alğan: A. H.

QIZIL GENÇ QALEMLER²⁹⁶

(Başı 14-nci numeruda)

Genç qalemler ve aralarındaqi teferruqa

Bu söyledigimiz edebi grupların birçoqları öz san'atlarının ğayet yüksek olduğunu iddi'a ete ediler. Halbuki dedigimiz bu sa'at Türkiye'nin Namıq Kemallarını, Hamidlerini, Ekremlerini, Fikretlerini taqlid etmekden başka bir şey degildir. Bu taqlidçiliq, bir san'at olsa bile yine bizge bir xayır ketirmedi. Çünkü onlar edebiyat san'atı yalnız xayatın ustunden baqıb yarananlar, şa'irlik mevqı'larını dağ başından vermeyenlerdi. Lakin artıq hayat, yerde dolaşub da xayalın yaldızlı qanatlarile, zümrüd köklerde sonsız boşlıqlara uçmaqı sevmi edi. Hayat, son asırın çılğın top tüfek polemot sadalarını, fabrika zavodı umumiyetle zahmetin sanayi' gürültülerinin ilhamlarını qurub ustada qıdırmağa muhtac degildi. Edebiyat cem'iyet hayatının (ictimaiy, siyasiy, iqtisadiy, medeni, hayat) lekesiz bir küzgüsü olduğında san'atda san'at için degil, cem'iyet için olmasını talab ete edi. İşte bu derin ihtiyaclardan dolayı köklerde dolaşanların köklerden çınlatdıqları "sesler" yerin yüzünde hayat ile küreşde bulunğanların qulaqlarına yetişmey edi. Mutlaq yanı ğıdalara zaruriy bir ihtiyac vardı ki bu da Aprel İnqılabı'ndan sonra "Genç Qalemler" doğurdu. Bunlar esasen küçğk burjua yaşlığı ile, emekdar kitlesi içinden çıqqan işçi xabercilerinden ve başqalarından ibaret edi. Lakin Genç Qalemler henüz daha teşkilatsız ediler. Yalnız ara sıra yazıları ba'zı gazetalarda ve mecmu'alarda derc olunmaya başlay edi. Şimdi *İnqılab ve Medeniyet* adını taşığan eski *Maarif ve Medeniyet* mecmu'asında ise yaşlar 1923 senesi 3-nci numerosından i'tibaren iştirak etmege başladılar ki bu xususda mecmu'a idaresinin:

"Mecmuamızda derc etilmek için genç yazıcılar tarafından birçoq manzum ve mensur yazılar alamız. Bu yazılar kerek şi'riyet ve kerekse üslub i'tibarile nuqsanlı olduğı için maate'esüf derc etüb olmaymız. Gençleri yazıcılığa alışdırmaq, onların heveslerini qırmamaq için mecmuamızın bu sayısından i'tibaren Genç Qalemler adile xususiy bir qısım açamız. Bundan sonra genç yazıcıların eserlerini orada derc etecegiz" diye bir qaydı derc olunğan edi. İşte bundan sonra *Maarif ve Medeniyet*'in bütün numerolarında Genç Qalemlerin yazıları derc olunurdu. Lakin burada da emekçi kitlesi içinden doğanlara yer

²⁹⁶ Abdulbaqi Fevzi, "Qızıl Genç Qalemler", *İleri*, XVI/51 (Sentabr, 1929), s. 6-9.

olmadı. Yalnız 1920'den sonra quvvetlenen Cavid ve Cevad yolcularının şi'irleri derc etilirdi. Bunlar artıq 1904'den sonra doğan milletçiligi artıq açıqdan açığa yazub olmadıqlarından birtaqım qırmızı perdeler arqasında turup, qırmızı şavleleri kibi gizlenerek, simvolist rollerini oynay, “ğaiib etdikleri yarların” şuurli, şuursız ağlay ediler. İşte *Maarif ve Medeniyet*'in Genç Qalemler içün açdığı numerosından alalım:

Duşdüm ne pis vaqıtde bu zeman
Çoq çetindir tab eylemek hicrane
Ancaq beni eden ğamlı divane
Onın aşqı, fikri, xayalı olmış...
1923, No:3 Abduraman Da'ıy
Ey qaliblere hakim muhabbet qızı:
Ararken ben seni buldım qan izi
Bilmem ne vaqıt doğar dilek yıldızı
Etdgim biman inandın kerek

No: II, 1923, Z. Necdet.

Çıqdım şu dağlara aradım seni,
Ey nazik yürekli sevdalı cılan
Nazle besledigin yavrular hani
Ey şanlı ülkenin maralı cılan

No: 12, 1923, Süleyman Rustem

Hayatın qahrinden mahv olub bitdim,
Yalnız baqmaqdan üzöldim bitdim,
Qanlı yaşlarım refıq ad etdim
Her bir zaman böyle qalayım mı ben

No: 1, 1924, Sadıq Süleyman

İlk bahar aqşamı... eserdi ruzgar
Çiçeksiz dalarda gizlendi quşlar
Qaranlıq bir yerde sardı hep yeri
O gün o yerler pek elemli edi

Qaranlıqda artdı ruhumın derdi...
Etdigin işkence bana nederdi?...
Şimdi o derdlerle ben yalnız qaldım
Bir çiçek kördikce seni anarım

No: 4, 1924, Adil Necdet

Dün sevinçle şefaqlarda sallanmış

Temiz bir qan damlasile allanmış
Mağrur xandan, nurlar saçı bir çiçek
Mes'ud şadan, sevimli bir kelebek
Bir furtuna dehşetile alınmış
Vatanından ğurbetlere atılmış

No: 1, 1925, Muxtar Adil

Sırasıle nümüne kösterdigimiz bu yekansaq mevzu'lı “yar”, “yaralı”, “hicran”, “onın aşqı”, “xazan çiçeği” ve ilx...nın yolını közleyenler çıqdı. Aceba bu gizli köz yaşları aqıtmaq neden ötri imiş. Hanefi didigi kibi:

Buna eki ma'na vermek mümkündür: ya bunlarda yuqarıdakiler kibi (eski şa'ırlar kibi-Fevzi) fantaziyadan mahrum olub, nizame çekmek için mevzu' ve münderice bulmayanlardır. Öyle ise bunlar şa'ir adını taşımağa haqlı olmazlar. (Öyle ise yazmaq bunlar için büyük mihnetdir); ve yaxud bunlar siyasiy bir grupın “kelmesini” arzu eteler. Bu asır onları daima ağla. Onları yaralı bıraqa. Böyle oldıqnı başları qırılmamaq için mutlaq “qalemlerini” qırmalıdırlar...

Bunlardan aydınlaşa ki 1923'den sonra doğan bu küçük burjua gençligi de (yaş papuçikler) zararca eskilerden geri qalmayanlardır.

Diger taraftan ise bunları henüz yerlerinden sarsıtmaq bir az zorca edi. Çünkü 1920'den sonra başda Cavid, Cevad, Samed, Mansur ve başqaları olmaq üzre “Azerbaycan Edebiyat Cem'iyeti” adresile bir teşkilat ketirmiş ve orada yerlerini qaviyleşdirgenler. Sornaları ise yavaş yavaş matbuatda körinen ba'zı genç qalemler onların fikirlerini celb etdiklerinden, ruhlarına “uyğun” olanları öz qanatları altına alğan ediler. Yavaş yavaş işçi dairelerinden yetilmeğe başlağan işçi xabercileri ve bir sözle emekdar kitlesi içinden doğan asıl proeltar gençligi ise hala teşkilatsızdı. Yuqarıda dedigimiz kibi bunlara matbuatda yer olmadığı kibi, edebiyat cem'iyetinde de yer yasaqdı. Bunlar def'alarle edebiyat cem'iyetine muracaat eterek, oraya a'za olmalarını arzu etdilerse de çoq ağır şartlarle qarşılandılar. Edebiyat cem'iyetine a'za olmaq isteyenler bir dahiy, büyük bir usta ve mükemmel asar sahibi olmalı imişler.

İşte bu sebeblerden teşkilatsız qalğan qızıl gençlik 1925-nci yılın başlarında Sabır Kütübxanesi yanında küçük bir teşkilat qurmağa muvaffaq oldılar. Az zaman sonra bunların fa'aliyetini sezgen *Kommunist* gazetası bunlara rehberlik etmele beraber öz idaresi altına aldı ve mükemmel bir Qızıl Genç Qalemler teşkilatı vucuda ketirildi. Artıq

bundan sonra Qızıl Genç Qalemler de *Kommunist, Yanı Yol, Genç İşçi* gazetaları ve birkaç mecmua vasıtasile matbuatqa ciddi atılaraq yavaş yavaş benliklerini bildirmege başladılar. Özlerine maxsus platforma neşr etdiler ve a'zalar topladılar, quvvetlendiler. Yanı tunç qanatlarını açqan Qızıl Genç Qalemler İttifaqı yalnız bu teşkilatle kifayetlenmeyüb, milletciler yuvası olğan eski Edebiyat Cem'iyetini elge keçirmege çalışdı.

Bu küreş ateşleri içinde canlı bir vesiqe kibi, onların iç yüzünü bildirgen E. Cevad'ın “Kök Gül” adlı şı'ri *Maarif ve Medeniyet*'in 1925 yıl, 2'nci numerosında derc etildi:

“Dumanlı dağların “yeşil qoyında”
Bulmuş güzelliği de kemali kök gül.
“yeşil” gerdan bendi güzel boyında
Aks etiş dağları cemalı kök gül.
Bulunmaz dünyada benzerin belki
Zevanın olmışdır bir büyük ülke
Olaydı göglümde bir “yeşil” kölge
Düşeydi sinene “yaralı kök gül”

Senin güzelliğin kelmez, ki saye,
Qoynında yer var “yıldıza”, “aya”
Oldın sen onlara “mehriban daye”
Felek besatini quralı kök gül

Kesin iş ve nüşi “kelenler” susın!
Dumandan yarganı döşegi yosun
Bir yorğun peri var bir az uyusun
Uyusun dağların maralı kök gül.

Zümrüh közlerini körsünler diye
Camlar boy atmışdır, uzanmış köke.
Keçmişdir “onlara” “ğadabın” neye
Düşmüşlerdir senden “oralı” kök gül.

Bu şı'rın intışarı onların iç yüzünü ne qadar aşıkâr bildirse de Qızıl Genç Qalemler de o qadar küreşçi oldılar. “Kök Gül” gürültülerinden sonra, eki edebiyat cem'iyeti etrafına toplaşqan yaş paputçiklerle beraber, cem'iyetinde eski mü'essiseleri öz “yüksek”

mevqı'larını qızıl yaşlıqqa teslim etmege mecbur oldılar. Bu asıl böyle olcaq edi. Çünkü proletar hakimiyetinde artıq varlığını anlağan proletaryat öz zafer destanlarını ve öz sınıfıy edebiyatını yaratacaq edi. Hem de vucud büyüleşdigi ve şekli denişdigi vaqıt eski urbanı üstke kimekle terslik etmek lazim degildir.

Qızıl Genç Qalemlerin vazıyfeləri

Qızıl Genç Qalemler, Eski Edebiyat Cem'iyeti'ni ellerine aldıqdan sonra, susanlar tarafından bütün ictimayı yerlerde istihzalı külüşlernen qarşılandılar. Özleri san'atdan mahrum oldıqları halda “sizin şi'irlerde san'at namına bir şey yoqdır...” diye yanı qızıl gençlige dişlerini qayradılar... Bütün bunlardan maqsad böyle olsa kerek edi: onlar eski ezgilerini unutmayaraq özlerini yüksek tuta ediler. İşte bu “yükseklige” bir qıymet vermek için Qızıl Genç Qalemler onlarıtaqlid etmeli emişler... Bunlar degil Azərbaycan'ın Cavidlerini, Cevadlarını; hatta Türkiye'nin de taqlidine qapılmaq istemiy ediler. Çünkü Azeriy proletar edebiyatını yaratmağa çalışqan yaşlıq, ancaq Rus edebiy (xususan oktabirden sonra doğan Rus edebiyatını) öğrenmege çalışalar. Bu yaşlıq eskileri kibi ağlamaq, matem nağmeleri yırlamaq degil, neş'e, sürür ve sevinç tolı bir alemin qucağına atılaraq yanı hayat ve zafer türküleri, küreş ezgileri yırlamağa başladılar.

Odir ki vaqtile ba'zı yaş papuçıkler kibi “Cılan” şi'rini yazıb “Azərbaycan” için ağlayan Süleyman Rustemzade bile artıq her şeyni tahqiq etüb anladıqdan sonra, bir komsomol olduğunu düşündi ve öz sınıfını anlamağa başlayaraq yanıldığı yolın yarısından qaydı. Daima “yar”, “yaralı”, “hicran”, “matem” deye hayqıra şairlere xitaben “Şair” şi'rini yazıb onlar da o yanlış yoldan:

Keçdigin yollarda diken var tüşün
Öldürme ruhını ğamlarla her kün,
Bügünnin şairi ol, degil dünnin
Yoqsa derler sene divane şair

Diye geriye çağırmağa başladı. Qızıl Genç Qalemler, asırlardan beri ne için kim içü ağlayan Azeriy edebiyatına xoş körüşle dolı bir hayat, yaşamaq için gönülleri çırpındıran bahar küneşleri qadar şeffaf, latif ve yaz künleri qadar sıcaq ve istekli bir hayat ketidi. Bunlar Azerü Türkleri içerisinde bir quyu qadar derinleşen dinin, xurafatın, mevhummatın kirli yüzine hayatın tunç şamarlarını uraraq proletar kitlesinin günahsız yaqasını, o dişsiz qaplanların pancalarından qurtarabildi.

Muhterem oquyıcılar! Azərbaycan'ın eski dini hayatından bir parça öğrenmek

içün keliniz beraber Süleyman'ın aşağıdaki “Bir Gençin Dilinden” adlı şi'ini közden keçireyik:

Kah olurum Ali Ekber at üstünde, kah Leyla
Esir düşüğ qopardıram meydanlarda var öyle
Toq gezdirmek, tablvurmaq pek kelirdi xoşıma
Bıraqmazdım toqı yumruq ursaydılar başıma

Bu dört mısra' şı'ır tam çıplaqlıq ile 1923-24 yıllara qadar devam eden “Muharrem” hadiselerini közlerimizin qarşısında tersim eter. Azərbaycan'ın yoqsul ve adam cemaatı, İran'dan kelgen Esfihan bu aylarda vermegen hiçbir şeyi qalmaz edi... Evet Qızıl Genç Qalemlerin esas matifleri böylece dingə ve xurafatqa isyan oldı.

Yollar keçdi, yanı dünya ışıq verdi közime
Muhitımı denışdirdi tabi'atın ellerini
Hatta qur'an ıvezine oquyaraq Lenin'in
Silecegim yüregimden Muhammed'in dinini.

Deyen Süleyman kibi, bğünkü Azeriy proletar gençligi dinsizdir. Bunlar qat'ıy suretde “qur'an” avzında “Lenin”i oquyub, “Muhammed”i yüreklerinden sileler. Bu çıplaq haqıyqatı artıq Azərbaycan'ın çoq yerinde bile körmek mümkündür, bu da dinin hurmeti sıfır derecesine qadar endini kösterir. Hatta çoq köylerde bile tenbellik ve cehaletin ma'bedi olan mescidler, medeniyetle dolı mearif ocaqlarına klublara çevirmidir. Çünkü biz dinin, mevhumatın skeletlerini qara topraqlara qataraq, onların üzerinde elektrik asırının çelik temellerini quramız. Bunun yine Süleyman'ın “Mescid Klub”daki dilile Azeri proletar yaşlığından dinleyelim:

“Minareden yükseldikçe Allah Ekber
Klub deyir, ötme bayquş, yeter, sus, yeter
Artıq Allah basdırılmış yerin dibine
Alqış bu son elektrik, çelik asrine”

dedigi kibi Mehmed Rahim de yanı asrın medeniyetini ve sur'atını közimizin qarşısında canlandıraraq “Şeher ve Kend”inde:

Bir taraftan zavodlar qışqırır, tiren keçer
Tayyareler uçmada köke bir deli hızla
Bu yerin insanları keçecektir küneşe
Elektrik küçile, elektrikden ızla...

demekde haqsız degildir. Biz “küneş” “olan” sosyalizme elektrikel keçecegiz. Elektrik küçini elde etdikce şeher ve köy xazaystvamız yüksecek, kollektifleşecek,

hususiy xazaystva ortadan qaldırılacaq və biz de o küneşli aleme qavuşacağıız.

Nazarlı yoldaşda: “ayıq ol” şı’rinde:

Dögüşin qanlı çelinde imdi

Zemiler neş’e ile dalğalanır

Dünki yerlde bugün “tanq” evazı

Kuten işler ve (traqtor) dolanır, diyor.

Bunu nazarlı demeyir. Bunu ona dediren və ilham eden yanı hayatın şura usul idaresindeki xazaystva yükselişinin zaferleri aytdıra.

Baku’nin hisli neftinin qoqusı, Azeri edebiyatına qızıl Azeri yaşlarının Qızıl Qalemler ile kirdigi xususiy və geniş bir mevzu’ kibi qayd etmək lazımdır. Çünki bu şevq renkli “şarq incisi” ilə rəqəbet ete bilmeyen İngiltərə və Amerika milyarderlərinin “qaç gice yuqularını” qaçırdığından eski şairlərdən Cavid’in “Baku” daşından başqa, hangi biri terennüm etdi? M. Rahim arqadaş.

Qaranlıqlar içinde ışıq ma’bedi

Dedigi kibi, bu kirlı neft buğlarını və nefti, bize bedi’iy bir zavq veren san’atkarane bir tablo kibi, ancaq bugünkü gənçlik edebiyatqa soqdı. M. Selami arqadaşın “Baku’ye” adlı bu parçasını dinleyelim:

Baku

Neft memleketi

Bereketi;

Közleri qamaşdıran

Minare boylı fantanlarından

Altun haleli ǵazlar saçan

Şarq incisi

Petrol quyuları

Rəqəbetde yenemeyen

Amerika milyarderlərinin

Qaç gice qaçırdın gice uyqusını?

diyor və Nazim Hikemt yoldaş da “Nefte Doğrı” şı’rinde:

Yağlı paltarlı, qara gözli işçilerle öpüşüb

Baku’nın muqaddes toprağına yüz üstü

Düşüb,

Avuçlayub nefti siyah şarab kib içmek

İsteyorım.

Kibi ateşli teranesile, Baku’nın neftini və onı çıxaran emekdarları şiddətli bir arzu

ile bizge sevdire. Baku'nın neftine köz tikken ğarb kapitalistlerinin qızıl ve canavar dişlerini qırmaq için, nefte müracaat eterek:

“Beritanya lordı qurun vustanın deli papası kibi
Toplarsa bayrağına ehli salibi
Qan aqarsa eger,
Söyle neft
Cevab ver!
Qorumaq için sosialist vatanını
Hazırnsın aqıtmaya qanını?”
- “hazırım beli!”
Neftin dili, quvvetin dili.

Diye yarinki imperyalit muharebesinden sosialist vatanını qorumaq için Baku'nın neftini bir quvvet gibi kösterir evet: Şuralar Birligi'nin kollektiv xazaystvası bizi düşmanlarımızdan muhafaza etecek yekane bir qal'adır, quvvetdir, ki bunun her kün bir az daha ilerileyen sur'atini Mikail Muşfiq arqadaş da “Düdük Sadaları” şi'rile:

Ey her düdük ruhından ruha aqan sadalar
Yüreklerde zahmetin şamın yaqan sadalar
Sizinle makinanın düğümleri açılır.

Boruların ağızından qaçub uzaqlaşınca
Sür'atli aqışlarla siz bize yaqlaşınca
İçimize hayatın dalğaları saçılır.

Diye coşa ve her sabah düdük sadaları ile harekete başlayan Baku'nın neft boruğları ve zavodları közlerimizin qarşısında canlanaraq qalbimize bu başqın hayatın sevinç dalğaları açılır.

A.F.

YENİ TARIXIN BAŞLANGICI²⁹⁷

Proletariyatın dünyanın altında bir payında siyasiy hakimiyeti öz qoluna alub diktaturasını qurmasına 12 yıl tolmaqdadır.

Tarixi qatılığı noqtai nazarından on eki yıl, ufaq bir parça ve az bir vaqıtdır. Lakin bu zaman içinde yapılan iş noqtai nazarından ise bu 12 yılın büyükligi yüzlerce yıllara müsavidir.

Evvelki sosialistlerin xayallarında ve kommunistlerin, Marksistlerin teoriyalarında yaşağan, sosializm bugün közimizin öginde bir haqıyqat olaraq çıqmaqdadır. Bugün milyonlarca emekdarlar massası sosializmi öz qolıman qurmaqdadır.

Anarxiyalı kapitalizm xazaystvasından planlı sossializm xazaystvasına keçüv devrinde kapitalizm xazaystvasının tamirlarının çıxarılmasile kapitalizm xazaystva qalımtıları üstinde doğmaqda devam etken natsionalizm, antisemitizm, din, sarxuşlıq, fahişelik, xırsızlıq, xuliganlıq, egoizm, meşçanstvo kibi insaniyetin progresine ayaq çalğan hallar temelden qurub yoq olacaqlardır. Böyle bir işe ise ancaq işçi sınıfının bundan 12 yıl evvel oktabrde hukumeti öz qolına almasile yol açıldı.

Yedi saatlik iş küni, üzülmez hafta kibi qazançlarda ancaq Oqtabr İnqılabı'nın mahsulıdırlar.

Sonki imperiyalizm devrine qadar işçi sınıfının küreşüvi sayesinde iş künini birtaım yerlerde 8 saate qadar tüşürmege mecbur olğan kapitalizm, artıq esasında iş künini azaltmaqdan acizdir. Kapitalizm şimdi iş künini uzaltuv devrini yaşamaqdadır. Bununle beraber işçi sınıfının eksplatatsiyası kün künden ziyadeleşmekdedir.

Bütün bunlar, bütün dünya işçi sınıfının bütün dünya oktabrine doğru kitmesine yollar açmaqda ve kapitalist memleketleri işçi sınıfına yekane qurtuluş yolının proletar diktaturası olğanına imanlarını artdırmaqda ve bizdeki sosializm qurucılığı muvaffaqiyetleri bu imanı qavileşdirmekdedir.

Bizde, SSSR'de sosializm qurucılığı o qadar büyük bir çabüklikle ilerilemekde ki bir çoqlarımız qazanılan ve qazanılacaq muvaffaqiyetleri bütün kenişligile körmeden, qararlaşıdırmaqdan çoq kerreler aciz qalamız. Yapılan işler o qadar büyük ve derin ki bir

²⁹⁷ Cemil Seydamet, "Yeni Tarixin Başlangıcı", *İleri*, XVII/52 (Oktabr, 1929), s. 1-2.

çoqlarımızın bu işlerin neticelerini körebilmesi zorlaşa. Yıl yıldan bu neticeler gigant büyüklüğe közimizin öğine çıqacaqdır. Birçoq sahalarda, en ziyade xazaystva sahalalarında el etilen muvaffaqiyetlerin birçoq kerre en yüksekden alınan planları bile ozup keçmesinin sebebi de buradadır.

Bunun için irkilmeden söylemek mümkün ki birçoq sahalarda sosializm qurucılığı işçi sınıfının ve emekdar massasının arasında ve planlı sosializm xazaystva sistemasında bizim daha şimdi layıqla körelmadığımız öyle quvvetler var ki onlar ileride, bize daha birçoq “beklenilmegen” muvaffaqiyetler qazandıracaqlardır. SSSR az bir tarixiy zaman içinde en ileride kitken kapitalist memleketlerinin texnika cehetinden de arqalarından yetişib ozub kitecekdir.

İşçi sınıfı yalnız xazaystva sahasında degil de medeniy sahada da bu on eki yıl içinde büyük muvaffaqiyetler qazandı.

Bu on eki senenin içinde meydana ketirilen edebiyat xatırı sayılacaq kibidir.

Bunların içinde proletar edebiyatı münderece ve nefaset cehetinden ziyadesile yüksek olub “железный поток”, “неделя”, “раэгом”, “мятеж” kibi eserler (неделя раэгом мятеж) adını qazanmaqla layıqdırlar. Kino işine kelince bizim kartinalarımız burjuaziya kartinalarından münderece ve (художственность) cehetinden qat qat yüksekde turmaqdadırlar. Burjuaziy kartinalarını alacaq olsaql onların münderece cehetinden fuqare olmaları (художственность) cehetinden te’sir eterek, zaifletmekdedir. Mesela burjuaziya kartinaların büyük bir kısmının münderecesi “sevgi” üstinde aylanmaqda münderecelerni birbirine ziyadesile benzemekde ve zaiflatmaqdadır. Bizdeki munderice zenginliginin sebebini yine de Oktabr İnkılabı’nda işçi sınıfının yani progressif bir sınıfın hukumeti öz qolına tutmasında aramalıdır. Qırım’da Oktabr İnkılabi sayesinde emekdarlarla bütün mevcudiyeti ile baqlı olqlan yeni yeni şa’irler yazıcılar yetişmekle qalmayaraq bu grupp azar azar proletar edebiyatının gegomonyasını hayata keçirmekdedir. Bundan birqaç yıl evveli edebiyat sahasında özlerini xazayin sayan ve burjuaziyanın intereslerini qorçalaqlan Tatar emekdarlarına duqlman olqlan milliy fırqa yazıcılarının “Tatar Yazıcılar Cem’iyeti” yerine “Qırım Proletar Yazıcıları Asotsiyası” meydana ketirilmesi de tarixiy büyük hadiselerden biridir.

Qırım Tatar tilinde kitab basuv işinde Oktabr’in sayesinde yüz yıllarnen yapalmaqlanını birqaç yıllar yapub meydana ketirdi.